DEVRİMCİ SAVAŞIMDA

sanat emeği

AYLIK SANAT KÜLTÜR DERGİSİ

SERVER TANİLLİ
ATAOL BEHRAMOĞLU
TAN ORAL
RUTKAY AZİZ
MEHMET BARAKLI
YAKUP ŞAHAN
ŞÜKRAN KURDAKUL
FARUK ERGÖKTAŞ
ATİLLA BİRKİYE

NAZIM HİKMET TİCARETİ VE ANTİKOMÜNİZMİN PASLANMIŞ SILAHLARI
BİREYCİLİK VE FAŞİZM
JOHN HEARTFIELD'IN FOTOMONTAJLARI
DEMOKRATİKLEŞME VE ÇİZİ MİZAH
RUHİ SU'YA NERDEN BAKMALI?
RUTKAY AZİZ'LE SÖYLEŞİ



8
Ekim 1978

DEVRİMCİ SAVAŞIMDA
sanat emeği
AYLIK SANAT KÜLTÜR DERGİSİ

S.4

Murat Moralı
bağışıdır - 2012

CİLT : 2 / SAYI : 8 / EKİM 1978

Sahibi: H. Barış Pirhasan
Sorumlu Yönetmen: A. Turgay Fişekçi

3 NAZIM HİKMET TİCARETİ VE ANTİKOMÜNİZMİN PASLANMIŞ SİLAHLARI
5 BU SAYIDA
7 **Server Tanilli** MUTLAKA BİR GÜN.. (Şiir)
8 **Ataol Behramoğlu** LUCIEN YA DA BİREYCİLİK VE FAŞİZM
15 **Faruk Ergöktaş** KAN GÜLÜ (Şiir)
16 **Tan Oral** ÇİZİ MİZAH VE DEMOKRATİKLEŞME
26 **Mehmet Baraklı** İŞ ARAMA GÜNÜ (Hikâye)
33 JOHN HEARTFİELD
37 GENÇ ŞAİRLERDEN ŞİİRLER
44 **Yakup Şahan** RUHİ SU'YA NERDEN BAKMALI?
51 AST YÖNETMENİ RUTKAY AZİZ'LE DEVRİMCİ ÖZEL TİYATROLARIN SORUNLARI ÜSTÜNE BİR SÖYLEŞİ
61 **Keorapetse Kgositsile** GÜNEY AFRİKA'DA KURTULUŞ HAREKETİ VE KÜLTÜR
69 HABERLER KİTAPLAR
78 IN THIS ISSUE

Kapak resmi: John Heartfield, Dada hareketinin öncülerinden ressam G. Grosz ile.

Yazı Kurulu
A. Kadir - Asım Bezirci
Orhan Taylan - Ataol Behramoğlu
Barış Pirhasan

Bu dergide yayınlanan yazı
ya da resimler kaynak gösterilerek
yeniden yayınlanabilir
ya da aktarılabilir
Yazılar SANAT EMEĞİ'nden yazılı
izin alınarak
başka dile çevrilebilir.
Gönderilen yazı ya da resimler
geri verilmez.

SANAT EMEĞI / Yazışma ve Havale Adresi: P.K. 1339 Sirkeci - İstanbul / Yönetim Yeri: Divanyolu, Klodfarer Cad. 38/2 Cağaloğlu - İstanbul / Abone Koşulları: 6 aylık 100 TL. / 12 aylık 200 TL. Yurtdışı için iki katıdır. Tek isteklerde 20 liralık pul gönderilmelidir. Posta Çeki: Hasan Barış Pirhasan 109126 İlan: Tam sayfa 1000 TL. 1/2 sayfa 500 TL, 1/4 sayfa 250 TL. / Dizgi - Baskı - Cilt: Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri Tel: 27 73 37
Dağıtım: Temel Dağıtım / Son baskı tarihi: 29/9/1978

NAZIM HİKMET TİCARETİ VE ANTİKOMÜNİZMİN PASLANMIŞ SİLAHLARI

Milliyet gazetesinin televizyon reklamlarıyla sunduğu «Nazım Hikmet'in Son Yılları» başlıklı yazı dizisi, dizinin yazarı Zekeriya Sertel'i tanıyanları bile düş kırıklığına uğrattı. Zekeriya Sertel'in antikomünist ve antisovyetik görüşlerini bilenler, onun bu yazı dizisinde bu görüşlerini bol bol yansıtacağını kestirebiliyorlardı. Fakat yılların gazetecisinin bu işi biraz daha «ustalık»la, biraz daha belli bir «düzey»de yapacağı beklenmekteydi.

«Nazım Hikmet'in Son Yılları» tam anlamıyla montaj bir yazı. Diziyi bir kaç gün izleyenler, Nazım Hikmet'in burada bir araç olarak kullanıldığını, yalan yanlış ve şişirme bir takım bilgilerin, Zekeriya Sertel'in antikomünist ve antisovyetik düşüncelerinin monte edilmesi için bir araya getirilmiş ve bazan düpedüz uydurulmuş şeyler olduğunu gördüler.

Zekeriya Sertel neden böyle yapmıştır? Antikomünist ve antisovyetik düşüncelerini Nazım Hikmet'le ilgili olmayan bir başka yazı dizisiyle de sunabilirdi. Fakat o zaman, Nazım Hikmet ticaretinin sağlayacağı yararlar söz konusu olmayacaktı. Nazım Hikmet, haklı olarak, sadece Türkiye'de değil tüm dünyada büyük emekçi yığınların faşizme, kapitalizme ve emperyalizme karşı savaşımlarının, ulusal bağımsızlığın ve yurt sevgisinin simgesi olmuş bir şairdir. Onun kişiliğini paravan ederek tüm bu ülkülere ve bu ülkülerin en büyük ölçüde gerçekleştirildiği ülkelere sövmekten, bir taşla bir kaç kuş vurma amacı güdülmektedir. Adı bir reklam ögesi gibi kullanılarak geniş halk yığınlarının ilgisi çekilmekte, sonra antikomünist, antisovyetik propagandanın gerekleri yerine getirilmekte, böylece hem Nazım Hikmet hem inandığı ülküler karalanmakta, sonuç maddi açıdan da gerek «yazar», gerekse yayın organı için epeyce kârlı olmaktadır. Nazım Hikmet adının kullanılarak büyük şaire ve inandığı ülkülere sövülmesi, ülkemizde antikomünizmin ve antisovyetizmin çoktan paslanmış sılahlarıdır. Ne yazık ki Zekeriya Sertel'in yazı dizisi de bunun ötesinde bir değer ve an-

lam taşımamaktadır.

Yazı dizisinde Nazım Hikmet'in gerçeğe yakın bir portresi şurda dursun, düşmanca, ya da en azından onu hiç bir zaman anlamamış bir elin acemice çizdiği bir karikatüründen başka bir şey yoktur. Türkiye'den ayrıldıktan sonra Moskova'ya ayak bastığı ilk güne ilişkin olarak, Konstantin Simonov'un Türkçede de yayınlanmış bir yazısı vardır. Simonov'un yazısında beliren seçkin portreyle, Sertel'in aynı olaya ilişkin satırlarındaki karikatür arasındaki fark, söz konusu yazı dizisinin tümüne özgü çarpıklık, acemilik ve entellektüel düzeysizliğin de tipik bir örneğidir. Üstelik Sertel, Nazım'ı Moskova'ya her nedense trenle getirmiş. Oysa Nazım'ın Moskova'ya uçakla geldiği, havaalanında aralarında Simonov, Tihonov gibi önde gelen yazarların da bulunduğu seçkin bir sanatçılar topluluğunca karşılandığı filmlerle, yazılarla belgelenmiş bir olgudur. Bu ve bu türden «muhayyel» bilgiler, Sertel'in yazı dizisinin «belgesel» değerinin de ne olabileceğini göstermektedir.

Yazı dizisinde Nazım Hikmet'in, tüm yaşamını verdiği komünizm ülküsüne ve ikinci yurdum diye adlandırdığı Sovyetler Birliği'ne karşı söylenmiş tek bir söz ya da iması yok. Buna karşılık Sertel, Nazım Hikmet'in sözlerini ve düşüncelerini kendi keyfince yorumlayarak amaçladığı sonuçlara varmak istiyor. Nazım'ın Sovyet halkı için söylediği övücü sözleri «kendi kendini aldatmış olmak için» söylediğini sanmak için, insanın Sovyetler Birliği'ne bir komünist, hatta bir sempatizan olarak değil de, Sertel gibi turist, hatta azılı bir antikomünist olarak gitmesi gerekir.

Ölmüş bir yazarın kendisi hakkında geleceğe bıraktığı en büyük ve inandırıcı kanıt, yapıtı ve yaşarkenki eyleminin Biyograflar ve çevresinde «hasbel kader» bulunmuş kişilerin yazdıkları anı vb. türünden şeyler ise, onun yapıtının ve eyleminin yorumuna yardım edecek bir düzeyde iseler bir anlam ve değer taşırlar. Zekeriya Sertel ve gibilerin yazdıklarıysa, ülkemizin içinde bulunduğu koşullar düşünüldüğünde, emperyalizmin ve halkımızın her türden düşmanlarının ekmeğine yağ sürmekten, yazarlarına da maddi çıkar ve onursuzluk getirmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Sanat Emeği

BU SAYIDA

Dergimizin bu sayısında A. Behramoğlu, Tan Oral ve Yakup Şahan'ın yazılarını bulacaksınız.

A. Behramoğlu'nun İlya Ehrenburg'un «Paris Düşerken» romanından yola çıkarak yazdığı «Bireycilik ve Faşizm» başlıklı yazısı, ülkemizin güncel somutunda da örnekleri yaşanan bir olguya parmak basmaktadır. Bunun, üzerinde durulması, tartışılması, geliştirilmesi gereken bir konu olduğuna inanıyoruz.

Değerli karikatürist Tan Oral'ın «Demokratikleşme ve Çizi Mizah» başlıklı yazısı, sanatçı arkadaşımızın İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisince geçen yıl Ekim ayında düzenlenen 2000 Yılına Doğru Sanatlar konulu sempozyumda yaptığı konuşmanın metnidir. «Çizi Mizah»ın dünyada ve ülkemizde tarihçesini inceleyen, yerini ve anlamını araştıran bu yazıdan konuya ilişkin ilk derli toplu bir inceleme olarak okurlarımızın çok yararlanacakları kanısındayız.

Yakup Şahan'ın «Ruhi Su'ya Nerden Bakmalı» başlıklı yazısının bir bölümü, geçtiğimiz günlerde Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştı. Büyük usta Ruhi Su'ya ilişkin bu incelemeyi, Ruhi Su üzerine geniş kapsamlı başka incelemelerin izlemesini bekliyoruz. Yakup Şahan'ın yazısında, «halk ozanları»na ilişkin tartışmaya yol açabilecek nitelikteki bazı görüşler üzerine konuyla ilgili herkesin görüş ve düşüncelerine sayfalarımızın açık olduğunu ayrıca belirtmek isteriz.

Server Tanilli, yeni bir şiiriyle ve dergimizi yüreklendiren bir mektubuyla postadan çıkıp geldi. Tanilli'nin gerçekten güzel şiiri, ve bu şiirde söyledikleri bizi inançla doldurdu, fakat içimizi de acıyla burktu. Faşizme karşı kahramanca savaşmış ve kahpece tuzağa düşürülerek ağır yara almış bir düşün savaşçısının bugün ne durumda olduğunu, bir şiiri yoluyla öğrenebiliyoruz ancak. Yani, yine kendi çabasıyla, kendi eylemiyle.. Ne bir hükümet bildirisi, ne bir açıklama, ne halkı aydınlatacak, uyaracak, sürekli uyanık kılacak resmi bir yayın.. Ya ölüp gidenler, Orhan Yavuz'lar, Doğan Öz'ler, Fahrettin Yılmaz'lar, Bedreddin Cömert'ler.. Katilleri aranmakta mıdır, soruşturmalar hangi aşamadadır.. İbrahim Osmanoğlu'nun sağlığı ne durumdadır bu gün? Yakınlarından başka bilen var mı?

Ressam Cuma Ocaklı'nın üstüste kaç ameliyat geçirdiğini, hamile eşinin, çocuklarının çilesini yakınlarından başka bilen var mı? Faşizmle karşı bu yiğit savaşçıları, ölümleriyle, acılarıyla başbaşa

bırakanlar, suskunluklarını, ilgisizliklerini sürdürmekle, kime ve neye hizmet ettiklerinin farkında değiller mi?

Ankara Sanat Tiyatrosu yönetmeni Rutkay Aziz'le yaptığımız konuşma özel bir önem taşıyor. Devlet desteğinden yoksun olan ilerici sanat kurumlarının ağır ekonomik baskılarla yüzyüze kaldığı günümüzde, çalışmalarını inançla sürdüren ve ayakta kalmayı başarabilen bir tiyatro AST, Atatürk Kültür Merkezi'nin açılış şenlikleri konusunda karşılaştıkları tutum ve zihniyet, kültür alanının demokratikleştirilmesi için dergimizin yaptığı uyarıların ne kadar yerinde olduğunu belgeliyor.

Faruk Ergöktaş'ın bir şiirinin yanısıra, bu sayımızda, dergimizin çıkışından bu yana bize gönderilen yüzlerce şiir arasından özenle yapılmış bir seçmeyi yayınlıyoruz. En genç şiir ortamının çeşitli arayışlarını, yönelişlerini yansıtan bu türden seçmeleri belli aralıklarla yayınlayacağız. «Sanat Emeği», seçkin ürünler yayınlamak ve genç arayışlara kendilerini geliştirme yollarını açmak konusundaki ilkeli tutumuna her zaman bağlı kalacaktır.

11 Ekim, Güney Afrika'daki siyasal tutuklularla dayanışma günü. Güney Afrika'lı eleştirmen Keorapetse Kgositsile'nin, Asya Afrika Yazarlar Birliği yayın organı LOTUS'ta çıkan yazısını yayınlarken, emperyalizme, yeni sömürgeciliğe ve ırk ayrımcılığına karşı, sanat ve kültür alanında uluslararası dayanışmanın önemini vurgulamak isteriz. Ulusal bağımsızlıkları için savaşım veren halkların kültürünü ve sanatını ülkemizde tanıtma görevini ileriki sayılarda da sürdüreceğiz.

Mehmet Baraklı'nın ilk hikâyesini de umutla yayınlıyoruz. Bir kaç yıllık gazetecilik deneyiyle de yazarlığını ve gözlem alanını zenginleştiren Baraklı arkadaşın, kısa sürede genç hikâyeciliğimiz için değerli bir kazanç olacağı inancındayız.

Bir kez daha belirtmekte yarar görüyoruz: «Sanat Emeği», ülkemizin tüm demokrat, ilerici sanatçılarının, emperyalizme ve faşizme karşı tüm sanatsal değerlerin yayın organı olma amacındadır. Yaz aylarında bile yükselen ve ülkemizde sanat dergileri için olağan sayılmayacak bir sayıya ulaşan tirajımızı, amacımızı gerçekleştirme yolunda olduğumuzun bir kanıtı sayıyoruz.

SERVER TANİLLİ

MUTLAKA BİR GÜN...

Günler büyük acılarla geçiyor,
ama büyük umutlarla da.
Ve diyebilirim ki hayatta,
hiç bir zaman,
böylesine umutlu olmadım gelecekten,
bir kötürüm olmama rağmen.

Ve işte şurada,
dost ve düşman
herkese ilân ederim ki,
ayaklarımı bir savaşta kaybettim,
yine bir savaşta kazanacağım.
Ve mutlaka, ama mutlaka bir gün,
karanlığın ve zulmün
sığındığı son kaleyi fethe giden
kitlelerin içinde olacağım.

Günler büyük acılarla geçiyor,
ama büyük umutlarla da..

Stoke Mandeville Hastanesi
Temmuz 1978

LUCIEN YA DA BİREYCİLİK VE FAŞİZM

ATAOL BEHRAMOĞLU

Lucien, «Paris Düşerken»in trajik kişilikli kahramanıdır. Ona, romanın temel kişisi diyebiliriz. Çünkü diğer kişilikler ve olaylar genellikle onun çevresinde, onunla olan ilişkilerine göre belirlenir. Başka bir deyişle, «Paris Düşerken»in en çok işlenmiş, kişiliği tüm ayrıntılarına kadar belirlenmiş kişisi Lucien'dir.

Lucien, sağcı bir siyaset adamının, romandaki bir deyimle «radikal milliyetçi» Tessat'nın oğludur. Yazdığı ilk romanla yeteneğini kanıtlamış genç bir yazar adayıdır. Parti üyesi olmamakla birlikte, komünistlere yakınlık duyan bir devrimcidir. Roman boyunca, inançlarının ve yeteneğinin çözülüşünü izleriz. Sonunda faşist «ideoloji»nin yanında yer alacak, bunu trajik ölümü izleyecektir.

Devrimci özlemler taşıyan, bilgili, ilerici bir aydın faşizme nasıl yakınlık duyar, nasıl bir faşist olup çıkar? Bu soruların yanıtını, romanda hiç kuşku yok ki «prototip» olarak çizilmiş olan Lucien'in kişiliğinde aramamız gerekiyor.

Lucien'i ilkin, Halk Cephesi'nin düzenlediği bir işçi toplantısında, arkadaşı André'nin gözleriyle tanıyoruz:

«...André birden, lise sırasındaki Lucien'i hatırladı. —O bakire kızın öfkesini seviyorum— diye şiir okuyup, nasıl esrar çektiğini anlatırken. Şimdi işçilerle omuz omuzaydı... Lucien hemen salondakilerin ilgisini çekmişti. Ateşli konuşuyordu.»

Arkadaşı André'nin aklından geçen bu bir kaç satırlık düşünceden, Lucien'in lise sıralarındaki boheme yatkın kişiliğini öğreniyoruz. «Ateşli konuşma» sözü ise, konuşmanın özüne değil, biçimine ilişkin bir tanım..

Romanın hemen başlarındaki bu tanışıklıktan bir kaç sayfa sonra, lise yıllarından bu yana geçen zaman içinde Lucien'in pek fazla değişmemiş olduğunu yine André'nin düşüncelerinden öğreniyoruz: «André, bu çocuk bir snob dedi... Bir yandan da ona hayranlıkla bakmaktan kendini alamadı. Lucien yakışıklı adamdı...» Bohem düşkünlüğünün de sürmekte olduğu yine bir kaç sayfa sonra anlaşılıyor: «Lucien arkadaşlarını evine çağırdı, hem içeriz

hem konuşuruz dedi...» Lucien'in yaşadığı evin içini betimlemek içinse tek bir cümle yetmektedir: «..Geniş bir sofranın üstünde Engels'in kitabıyla rengârenk süslenmiş bir bebek yanyana duruyorlardı.»

İlk bölümlerde, Lucien'in kişiliği ve düşünceleriyle yakından tanışıyoruz: Bu dönemde, siyasal düşünceleri şöyle: «Komünistlerle Viard (sosyalist) arasında seçim yapmak gerekirse komünistleri seçerim. Onlar daha erkek. Ama politikayla zehirlediler onları da...» «Politikayla zehirlenmek» sözünde, apolitiklik ve goşizm eğilimlerini görmek olası... Nitekim bu dönemde Lucien için devrimci eylem «...Önce Dessere'i kurşuna dizmek, sonra Viard'ı asmak...» düşüncesinden öteye gidemiyor. Sevgilisi Jeannette'in, arkadaşları Pierre'e sorduğu alaycı bir soruda da Lucien'in apolitik ve goşist eğiliminin anlatımını buluyoruz: «Herhalde içki içerek size de bir devrim planlamıştır?..»

Lucien'in siyasal konumuna ilerde yeniden dönmek üzere kişisel bazı özelliklerini saptamamızı sürdürürsek, romanın yine ilk bölümlerinde babasıyla çapraşık bir ilişki içinde olduğunu görüyoruz: «Babamla ilişiğimi kesmem gerekecek... Kolay olmayacak...» Bir başka yerde, babası Tessat ile büyük kapitalist Dessere arasında şöyle bir konuşma geçiyor:

«—..Onunla konuşmayı denedim. Bana ne cevap verdi biliyor musun? Sınıf mücadelesi, çatışması, dedi. Korkunç bir şey... Düşünsene kendi oğlun sana düşman bir kampta.

—Tedirgin olmakta haklısın... Ama geçer. Çok garip sınıf mücadelesi bu, sen onu beslerken. Göreceksin o da bir gün milletvekili olacak. O da senin gibi radikal milliyetçi olacak...»

Babasıyla olan ilişkisinde zengin çocuğu şımarıklığı egemen. Bir yandan onu «çok tedirgin» etme hakkını kendinde bulurken, öte yandan «babasının paralı oluşu yüzünden ekmek parası kazanmak zorunda değildi»r. Bir yandan babasını «şerefsiz»likle suçlayabilecek kadar açıksözlülükte ileri gidebiliyorken, hemen arkasından «..deminki zamansız çıkışı yaptığına pişman» olmakta; «adamcağızdan tam tavına getirip beşbin frank isteyecekken tutup kalbini kırmış olmasına» hayıflanmaktadır...

Bunları belirlerken, Lucien'in kişiliğini yalınlaştırmaktan, şemalaştırmaktan kaçınmak gerekir. Yukardaki örnekte, babasına «şerefsiz» diye haykırırken, gerçekten de içtenliklidir. Fakat maddi çıkar nedeniyle, yaptığı işten pişmanlık duyarken de aynı ölçüde içtenliklidir. Lucien'in kişisel —ve daha da temelde sınıf-

sal— karmaşasını, giderek bir trajediye dönüşen ikilemini böyle bir bütünlük içinde kavramamız gerekir.

Sevgilisi Jeannette'i hor görmektedir: «...Şimdilik radyoda çalışıyor. Biraz tiyatro, biraz radyo reklamı... Salata yani... Önemsiz bir iş.» Genelde, tüm kadınlardan hor görüyle söz etmektedir: «Kadın mistik bir yaratıktır, ama yararlıdır..» Bir başka yerde şöyle diyor: «Gaugin'i şimdi anlıyorum. Kadının hayvani bir içgüdüsüyle yaşadığı belirleniyor...» Fakat, öte yandan: «...Lucien'in ne hissettiğini çözmek zordu. Yoksa o da kendince seviyordu kızı. Ama Jeannette'çik ne zaman kendini yalnız ve hasta hissedip ne olur bu gece yanımda kal dese, hemen bir bahane bulur, evden bekliyorlar, telaşlanırlar, ya da annem hasta derdi. Rahat uyuyamayacağını düşünür, o yüzden yapardı...» Lucien, ancak romanın sonlarında, Jeannette'in ölümüne tanık oluşundan, kendi ölümünden az önce, onu hiç bir zaman unutmamış olduğunu hissedecektir: «İnsanın düşmanı zamandır derler. Yalan. Kabuğu kaldırıp atar sadece zaman. Suni duyguları, yüzeysel sevgileri ortadan kaldırır. Gerçek duygular hiç bir vakit silinmez...»

Bir ara Komünist Partisine yakınlık duyuyor: «..partiye girmek istemiş, dostlarına hep, parti disiplininin insanın kendi kendini sınırlamasındaki en uç nokta olduğunu tekrarlayıp durmuştu...» Görüldüğü gibi, kalkış noktası burada da bireyseldir Lucien'in.. «insanın kendi kendini sınırlamasındaki en uç nokta..» Partililik, onun için, kendi bireyine katkıda bulunduğu ölçüde anlamlıdır.. Nitekim, bir süre sonra.. «..tekrar şüpheye düşmüştü. Komünistler de onun gözünde öbür siyasi partilerden farklı değillerdi artık. Günlük yaşayışlarında onlar da konfor peşindeydiler. Onlar da Maurice Chevalier'yi dinlemeğe bayılıyorlardı...»

Bu sırada romanı yayınlanmış, roman, sağcı basındaki tepkilerin yanısıra, «gereğinden çok —devrimci— bazı pasajları» nedeniyle Humanité eleştirmenlerince de «kuşkuyla» karşılanmıştır.. «Lucien, komünist organı gazetede kitabı üzerine yazılmış eleştirmeyi okuyunca fena bozuldu... Kalın kafalılar! Hepsi aynı, birbirinden farkları yok. Yeni şeyler söylemeyin onlara, sadece yama yapmayı biliyorlar..»

Komünist partililer üstüne düşüncelerini bir başka yerde şöyle anlatıyor:

«Geçenlerde bir komünistin, l'Humanite gazetesinde çalışan birinin evine gittim. Ev, tam küçük burjuva evi. Duvarlara hep röprodüksiyon resim asmışlar. Bir de Rodin'in düşünen adamı

var. Karısı yahni getirdi sofraya. Herif tuttu bana karısının çok iyi yemek yaptığını anlatmaya başladı. Dört çocukları var. Herif en büyüğüne ders çalıştırıyor. Gerisini sen düşün! Tamam bu adam oy verir... Başka şeye de yaramaz...»

Lucien'in tüm davranışlarının kaynağındaki bireycilik, «kendini başkalarından hep daha gözüpek ve daha akıllı görmek» alışkanlığı, siyasal alandaki konumunu şu düşünceleriyle belirliyor: «Devrim yapmak için adamlar gerekli. Adam yok ki devrim olsun. Hepsini iyi tanıyorum şimdi. Komünistlere yanaştığım zaman böyle olacağını bilseydim.. Başka şey umud ediyordum ben...»

Lucien şeytansı bir kişilik, bir dönek, bir hain midir? Kızkardeşi Denis'in sözleriyle o: «..kötü değildir., maymun iştahlıdır sadece. Bakarsınız âşık olmuştur, deli gibi sever. Bakarsınız aynı kadının adını bile unutur. İnançlarında da böyledir...»

Bu noktada, Lucien kişiliğiyle, Lermontov'un Peçorin'i, Puşkin'in Yevgeni Onegin'i, Gonçarov'un Oblomov'u, Dostoyevski'nin «Yeraltında Notlar»ındaki kahramanı, Camus'nün Caligula'sı ve Yabancı'sı arasında bağlantılar kurabiliyoruz... Bütün bu tiplerin sınıfsal temele dayalı bir açıklamasını ise Caudwell'de ve onun «Byronizm» tanımında bulabiliyoruz:

«...Byron bir aristokrattır, fakat bir güç olarak sınıfının dağıldığının, burjuvazinin yanına geçmek gerekliliğinin farkında bir aristokrat. Ondaki sinizm ve romantizm karışımı buradan gelir... Bu sınıf kaçakları, devrimin duraklarında daima yararlı ve daima tehlikeli bağlaşıklardır. Çok kere kendi sınıflarından kaçışları ve bir başka sınıfa bağlanışları, kendi sınıflarının çözülüşünün üzerlerine yüklediği sıkıcı, bunaltıcı koşullara bir başkaldırma ise de, hiç bir zaman —tarihsel hareketi bütün olarak anlamaları— demek değildir; bencil bir anarşi havası içinde, öteki sınıfın emellerine, kendi özel savaşlarında bir silah olarak sarılırlar. Kendini beğenmiş bir kişinin izlerini taşıyan bireyci ve romantik insanlardır daima. Kendi sınıflarının yıkılmasını isterler ama öteki sınıfın yükselmesini istemezler; bu yükseliş apaçık bir duruma gelip de onlardan, ölmekte olan sınıfa karşı duydukları yıkıcı düşmanlıklarını yeni sınıfa yapıcı bir bağlılık haline dönüştürmelerini isteyince, sözleriyle olmasa bile hareketleriyle, kendilerini düşmanın kollarına atarlar. Karşı-devrimci olup çıkarlar. Danton ve Troçki bu tipin örneklerindendir...» (C. Caudwell, **Yanılsama ve Gerçeklik**, s. 113-114)

Jeannette'in bırakıp gitmesinin ve kumarda büyük bir para yitirişinin arkasından Lucien, babasının önerisine uyarak, İspan-

ya elçiliğinde atandığı göreve başlıyor.

«Hayattaki her şey çok iğrençti zaten. Suç onun muydu? Devrimin yanında olmak istemişti, onu anlamamışlardı bile.. Jeannette de anlamamıştı... Hayat gerçekten çok soğuktu ve onu gerçekten utanmaz olmadıkça aşıp geçemiyordu insan... Mutluluk yoktu ki zaten...»

Bu karanlık düşünceler içindeyken Lucien «...falanj teşkilâtını yöneten önemli adamlardan biriyle, çelimsiz ve somurtkan bir binbaşı olan Jose ile» tanışıyor. «Binbaşı azgın fakat soğuk bir adamdı. Gündüz insan kesiyor, gece dinsel, fanatik konuşmalar yapıyordu. Lucien bu adamı tanıdıkça kendi benliğinde gizli kalmış bütün isteklerinin gerçekliğini anladı. Jose insanlar arasında eşitsizliğin Tanrıdan geldiğini, zekânın, yeteneğin ve iradenin kitlelere hükmetmesi gerektiğini söylüyordu. O böyle konuştukça Lucien'in aklına Paris'te onurunun nasıl kırıldığı, Humanite gazetesindeki gazetecinin alayları, ...seçimlerin pis havası, kimselere kabul ettiremediği üstünlüğü geliyordu.... Sık sık tekrarladığı bir şey vardı: Şu köhne dünyamızı bazı adamların gözüpekliği değiştirebilirdi ancak. Bir komplo değiştirebilirdi. Bunu söylediği zaman komünistler dalga geçmişlerdi onunla. Halkın bilinçlendirilmesi, büyük kitlelerin harekete geçirilmesi cinsinden sözler ediyorlar, hep geçmişi, Marks'ı, Komün'ü, demokrasiyi yaşıyorlardı. Müzelik şeyler bunlar! Marksın, İnsan Hakları Bildirisinden, Ansiklopedistlerden, o insanın doğuştan iyi olduğu saçmalığını herkese yutturmaya çalışan budala düşünceden geldiğini görmüyordu hiç biri. Toplum, herhangi bir evin karesi değildi ki! Toplum bir piramitti. Faşizm yeni ölçüler, yeni değerler getiriyordu. Fizik gücün, kitapların değil spor aşamalarının, araştırmaların ve tartışmaların değil Devlet ve hükümet kurumlarının silah zoruyla alınmasının, seçimlerin değil makinalı tüfeklerin dünyasını istiyordu...»

Daha sonra şu satırları okuyoruz romanda:

«O soğuk İspanyol'un sözünü ettiği bir şey daha vardı ki Lucien'in kişiliğine çok etkili oluyordu. Ölümün en büyük değerlerden biri olarak gösterilmesiydi bu... O da Jose gibi ölümü, sadece bir düşünce konusu değil, mutlak bir değer sayıyordu. Yani tesadüfen yaşadığımız hayatın düzeltilmesi. ...Lucien bu yeni bağlılığa teslim etti kendini...»

Tekrar Caudwell'in açıklamalarına dönelim:

«..Bu Byronculuk çok karakteristiktir... Bir yandan sinik olmak, insan varlığının gülünçlüğü, saçmalığıyla alay etmek, öte

yandan mevcut toplumun insanın o büyük yeteneklerini işkence altında tutuş tarzından yakınmak. Byronizmin özü budur işte. Aristokrasiye başkaldırmayı olduğu kadar aristokrat saflardaki bozgun havasını da temsil eder. Bu yüzden bu insanlar daima ölüm düşünceleriyle doludur. Son mevzide dövüşen faşizmin ölüm düşünceleri, Jacobinlerin ölüm düşünceleri; daha şüpheli bir yaşamı haklı gösteren kahramanca bir ölümün yüceltilmesi... Aynı gizli ölüm arzuları, devrimci olunca bazan gereksiz, bazan faydalı, ama daima romantik ve daima tek başına çok üstün bireysel kahramanlıklar gösteren bu aristokratlarda da görülür. Devrimin umutsuz kahramanı kavramının daha üstüne çıkamazlar...» (C. Caudwell, **Yanılsama ve Gerçeklik**)

Lucien, bilgileriyle sınıfının yanlışlığını gören; fakat duyguları, alışkanlıkları ve çıkar ilişkileriyle bu sınıftan kopamayan, bireyci, bencil burjuva aydınının prototipidir. Romanda faşist oluyor. Goşist, anarşist, nihilist, gizemci, alkolik, ya da tümüyle apolitik bir çizgide de sürdürebilirdi yaşam serüvenini... Lucien'in yazgısı, kişiliğini ve bilgilerini işçi sınıfının örgütlü devrimci hareketi içinde sınavdan geçiremeyen; temelden sınıfının ideolojisinden kaynaklanan bireyci, bencil, karyerist duygularını eylem içinde ve emekçi yığınların gösterişten uzak, fakat büyük, yaratkan yaşamı önünde eğiterek yokedemeyen burjuva ve küçük burjuva aydınların kaçınılmaz yazgısıdır.



48/1932 sayılı AIZ'in kapağı. Bu fotomontaj uluslararası barış görüşmelerinin yapıldığı Cenevre'de faşizme karşı gösteri yapan işçi kitlelerinin kurşunlanması ve 15 kişinin ölmesi üzerine yapılmıştı. Süngülenmiş güvercinin arkasında görülen Cemiyet-i Akvam binasıdır. Resimdeki yazı: **Cenevre'nin anlamı: sermayenin yaşadığı yerde barış yaşıyamaz!**

FARUK ERGÖKTAŞ

GÜL KANI

Gülü ateşledi Taksim'de Vietnam'daki Şili'deki adam
Al al taçyaprakları görülmemiş yeni bir güldü
İstanbul'da görülmemiş yepyeni bir bahara açılan
Lizbon'da Roma'da Madrit'de Paris'de aynı gün eşleri
Ateşledi bu kez Taksim'de gizlenen güle karşı mevzilenen adam

Ak pembe tomurcukları sallandı bir an rüzgârdan gibi
Hiç böyle ateş görülmemiş bahardı hiç gül de vurulur mu
Açılmış Lizbon'da Roma'da Madrit'de Paris'de aynı gün eşleri
Şimdi ince bir gül kanıydı boyadı Taksim'de bu yeni baharı

O gün bu gün dünya şaşırdı gördü duydu da inanmadı
Bu Anadolu'dan açmış yepyeni gülü yaralı
Büyürken Lizbon'da Roma'da Madrit'de Paris'de aynı gün eşleri
Seyretti mevzideki silahlı kara adam
Özsuyu kana bulanmış patlayacak al al yeni tomurcukları

DEMOKRATİKLEŞME VE ÇİZİ MİZAH (KARİKATÜR)

TAN ORAL

BAŞLANGIÇ

2000 yılının, konumuz ve insanlık açısından özel bir önemi ve ayrıcalığı bulunmadığı kanısında olduğumuzu belirterek söze başlamak isteriz. Ancak grafik mizah'ın önümüzdeki yıllarda ne gibi ilişkiler ve değişmeler içinde olacağını ve bu değişmelerin bu gün görülen ip uçları ile, yarınki doğrultusunu, geçmişinden başlayarak araştırmaya çalışacağız.

Bunu yaparken de grafik mizah deyiminden yola çıkacağız. Grafik mizah'ın sözlük karşılığı, resmedilmiş, çizilmiş mizah'dır. Ya da diğer kullanımları ile çizgi mizah, çizgili mizah. Çizgi ile yapılan mizah. Bütün bu açıklamalar grafik mizah'ın, (türkçede bu güne kadar kullanılan karşılığı ile karikatürün) en geniş ve yaygın tanımını bize vermektedir. Karikatür, çizgi ile mizah yapma sanatıdır.

Burada iki kavram ile karşılaşmaktayız. Çizgi ve mizah. Bunların yaşamdaki yerlerini, geçmiş yıllardaki gelişmelerini ve birleşerek grafik mizahı oluşturmalarını izlemek, onun bu gün bulunduğu noktayla yarınını araştırmamıza yardımcı olacaktır.

Çizgiyi ve mizahı önce ayrı ayrı ele alacak ve bunların birleşerek grafik mizahı oluşturma nedenlerini ve zamanını bulmaya çalışacağız. Burada teknik ve toplumsal gelişmelerin de etken olduğu görülecektir.

Grafik mizah, ülkemizde ve dünyada teknik gelişmelere de bağlı olarak, insanları bunaltan baskı dönemlerinden başlayarak, daha sonra gelen aydınlık günlerde etkinlik ve yaygınlığını arttırmıştır.

Günümüzde insanlık, otuz yıl süren bir soğuk savaş dönemini, Helsinki'de toplanan Avrupa Güvenliği İşbirliği Konferansı ile sona erdirmek isteminde olduğunu ortaya koymuştur. Bu konferansta imzalanan nihaî senet, dünyadaki genel demokratikleşmenin sonucu olduğu kadar, bu sürecin hızlanmasında da büyük etkenlerden biri olacaktır.

Demokratikleşme ile birlikte hoşgörü de yaygınlık kazanacaktır. Hoşgörü ise mizahın temelinde vardır. «Mizahın ortaya çıkması için belirli bir hoşgörü ortamı kurulması gerektiği gibi, mizah

da belirli bir hoşgörü sağlamak noktasında başarısını elde etmeye çalışacaktır.» (1)

Otuz yıllık soğuk savaşı sona erdirme umudunun Helsinki toplantısı ile kuvvetlenmesi, ve mizahın sözünü ettiğimiz hoşgörü ortamını sağlama ve yayma konusunda başarılı olma çabaları bu gün açıkça görülüyor. Buna kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler de eklendiğinde, birbirini daha iyi tanımaya yönelen halkların, dil engeli tanımayan grafik mizaha ayrı bir özen ve önem göstermeye başlamalarını anlamak kolaylaşıyor. Grafik mizah burada, içinde ilerlediğimiz yeni dönemin belirgin ve ortak anlaşma eğitim ve eğlence araçlarından biri durumuna giriyor. Bu kuvvetli gereksinim giderek diğer biçim sanatlarında da kendini gösteriyor. Karikatür UNESCO aracılığı ile Hindistan ve Küba'da başarılı bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır (2). Burada grafik mizahın diğer biçim sanatlarına göre daha etken olmasını Fransız çizer Konk şöyle açıklıyor: «Çizgi (karikatür) de yazı gibi açık anlatım olanağına sahiptir. Bu onu, diğer biçim sanatlarından, örneğin resimden ayıran başlıca özelliği oluyor». Bedri Rahmi Eyüboğlu «Çizgi Hazretleri» adlı yazısının sonunda grafik mizahçılar için şöyle diyor:

«Altlarında çizgi gibi bir küheylan bulundukça bütün dünya onların demektir.» (3)

Günümüze yeniden dönmek üzere, şimdi grafik mizahın iki ögesinden biri olan çizgiye gelebiliriz. Sonra diğerini, mizahı ele alacağız. Daha sonra da birleşme, grafik mizahı oluşturma koşullarını ve bu birleşmeden sonraki öykülerini anlatmaya çalışacağız.

ÇİZGİ

Çizgi, insanoğlunun en eski ve güçlü anlatım araçlarından biridir. Eğilip bükülerek meydana getirdiği yazının da yine en eski destekçisi olagelmiştir. Sözün yetmediği ya da hızlı anlatımın gerekli olduğu her alanda, çizgi ile anlatımın büyük işlevi ortaya çıkar. Yön gösteren çizgi ok'lar dünyanın her yerinde dolaşır durur. İlk basit ve önemli düşünceyi, 'yönü' taşıyarak yararlı bir anlatımı sürdürür. Ve bir ağaca bir oturma bank'ına çizilmiş yüreğin içine gelir girer. Orada iki kişinin isimlerinin yazılı olması düşünceyi açıklamaya yetmemiştir. Söze zor gelen nice düşünce, çizgiyle daha rahat anlatılabiliyor. Yol soran birine sigara paketi arkasına çizgi ile adres tarifi çok rastlanan çizgili anlatım örneğidir. Bir çok düşünce, tasarım önce çizgi ile kâğıda dökülür, sonra somutluk kazanır. Çizgilerin gösterdiği biçimde gerçekleşir. Üstelik bütün verdiğimiz örneklerde kişilerin ayrı dil konuşuyor olmaları anlaşmalarına engel değildir. Trafik işaretleri çoktan uluslararası

bir çizgi dili oluşturmuştur bile. «En ilginç olanı da Japon bilgini Yukio Ota'nın ortaya attığı (Locos) adındaki uluslararası dil ve sembol birliğidir.» (4) Locos 19 basit biçimde çizgiden oluşmaktadır. Çizgi ile mizah yapılmaya başlandığı anda da ilgi alanımıza girmiş oluyoruz. Mizah'a gelince..

MİZAH

«Mizah, sesini duyurabildiği insanı hangi oranda olursa olsun, sağlıklı olarak güldürebilen herşeydir.» (5) Ne var ki «her gülme mizahı ilgilendirmediği gibi, her mizah ürünü de güldürmeyebiliyor.» (6) Mizah bir anda insanı düşündürür ve getirdiği yenilikle, aydınlıkla sağlıklı bir gülmeye vardırır. Yenilik, başarı, kavuşma, korkuyu yenme, kötülüğün, haksızlığın, güvensizliğin alt edilmesi hep neşelendirmiştir insanı. «Bu anlamda mizah, toplumsal sevinçlerin dışa vuruluş biçimlerinden birisi olarak göze çarpar. Nitekim ilk toplu eğlencelerde ve mizah örneklerinde, iyi ve kötünün sürekli bir savaş içinde olduğu görülür. Kötü, bir süredir iyiye egemen durumdadır. Sonunda iyi kötüyü yener ve onuruna eğlenceler yapılır». (7) Başka bir deyişle «kötülüğü önlemenin en kesin yolu, bunun başkaları tarafından farkedilme ve alay konusu haline gelme olasılığıdır.» (6) Yani mizahtır. Burada, kötünün, baskının mizahı gerekli kıldığı oranda ondan, mizahtan rahatsız olduğu da görülüyor. Romanyalı çizer Albert Poch «Mizah, bizi rahatsız edenleri rahatsız eder» diyor (9). «Mizah bir diyalektik gelişimle hem kendisi egemen sınıfların baskısı ile doğar, hem de kendisini doğuran egemen sınıfların baskısını çağırır. Baskının yarattığı bunalım ortamında doğan, kendisini doğuran baskıyı arttıran bu mizah, ya kendisi, ya baskıyı yapanlar yok oluncaya dek sürer.» (10) Sonunda yengi mizahın olmakta, günü dolan egemen güçler baskıları ile birlikte yok olmaktadırlar. Öte yandan mizah da kötüye karşı, hoşgörüyü savunduğu kadar, varlığını sürdürebilmek için hoşgörü ortamına da gereksinim duyar. «Mizah, topluluk durumundaki düzenlerin yaşantıya koydukları sosyal, politik, ekonomik ve cinsiyet baskılarına dokunmakla, onları ırgalamakla, hoşgörüyü harekete geçirir. Sosyal, ekonomik, politik ve cinsiyet konularında toplumun koyduğu baskıların bir adı da toplum düzeni oluyor. İnsanlar bu düzenin bozulmasını sert tepki ile karşılıyor. Mizahın parmak bastığı ve harekete geçirdiği hoşgörü bu noktada düğümleniyor.» (11) İşte bu yönü ile de mizahın kamuoyu oluşturmada özel bir toplumsal eleştiri türü olduğu görülür. Ve bu yapısı nedeni ile de demokratik geleneklere bağ-

lılığını sürdürür. XIX. yüzyılda yaşamış Rus demokrat ve devrimcisi Aleksander Herzen, «eğer astlar üstlerinin karşısında gülebilseydi kölece bağlılığa veda ederdik.» diyor. (12)

ÇİZGİLİ MİZAH

Bütün bağnaz öğretilerin ortak niteliği asık suratlı ve aşırı ciddi olmalarıdır. Hoşgörünün getireceği çeşitlilik ve yenileşme sevinci onlarca baş düşman sayılmıştır. Önemli olan böylesine öğretilerin ardından gitmektir. (13) Bağnazlığın insanlığa uzun karanlık yıllar yaşattığı orta çağ, mizahı temel niteliklerinden uzak ve güdük bırakmıştır. «Orta çağ döneminde mizahın güdümlü ve izne bağlı kullanılışı bütün kesimleri ile ortaya çıkmış, bir bakıma kurumlaşmıştır. Orta çağı belirleyen tek tanrılı dinler, bazı konuları bütünü ile mizaha yasaklamış, mizahı istenildiği zaman istenildiği yerde kullanmak üzere kapalı şişeler içinde tutmak istemiş gibidir. Orta çağın mizaha yaptığı asıl baskı, tek tanrılı dinlerin savunduğu dünya görüşünden doğar.»

«Günümüzdeki anlamı ile mizahı, Orta çağ dogmasına karşı bir uyanışı, yeniden dirilişi ifade eden rönesans hareketi belirlemiştir. Özellikle rönesansı hazırlayan iç gelişme olarak, dogmaların karşısındaki özgür düşünce eğilimi, mizahtan alabildiğine yararlanmış, yerine göre savaşını bütünü ile mizah ürünleri ile vermiştir.

«Mizah bu dönemde artık geleneksel eğlence ve hoşgörü anlayışlarına dayanmamaktadır. Nitekim mizahçı artık yöneticiden hoşgörü beklemek yerine, kesin bir hoşgörü savaşına ve açıktan saldırıya geçmiştir.» (14)

Grafik Mizahın, Karikatürün bu günlerde ortaya çıkışını da bu nedenlerde aramak gerekir. Belgesiz, isimsiz mizahın yerini, cesaretle çizilebilen, belgelenebilen yeni bir tür, karikatür alıyordu. Çizgi ile mizahın ilk kez sağlıklı buluşmalarına bu dönemde tanık oluyoruz. Bu oluşumda çok önemli bir etken de baskı tekniğinde görülen gelişmedir. Çizgiler, tahta oymacılığı ve gravürlerle çoğaltılabiliyor ve halkın günlük yaşama kavgasına giriyordu:

Çizgili mizahın ilk yaratıcı ustaları Agustino Carracci, Brugel, Rabelais, Leonardo da Vinci oluyor. Rabelais'yi modern karikatürün babası sayanlar çoğunluktadır. Kendisi yazdığı kitapları ayrıca resimlerdi de. «Eğlenceli Düşler» adlı kitabı ilk karikatür albümü sayılabilir. XVII. yüzyılda karikatür, salgın haline geldi Avrupa'da. Politikacılar vebadan korkar gibi korkuyorlardı karikatürcülerden, Kardinal Richlieu karikatürlerine bakıp bakıp mide krampları geçiriyordu. George Cruikshank İngiltere'de 13 yaşında profesyonel karikatürcülüğe başlıyabiliyordu.

Karikatürcü Charles Philippon, Kral Luis Philip'in armut kafalı karikatürlerini çiziyordu. Kral bunları gördükçe «rezil köpekler beni bu edepsizlikleri ile öldürecekler» diye bağırıyordu. Philippon kraliyet armasını da armut biçiminde çizince kral onu mahkemeye verdi. Philippon mahkemede kendini, çizdiği bir dizi armut karikatürü ile savundu ve beraat etti.

Charles Philippon 1830'da ilk önemli karikatür gazetesini çıkardı: «La Caricature». Cumhuriyetçi görüşleri benimseyen gazete, birçok karikatürcüyü bir araya getirdi. Bu gazetenin, en önemli çizeri Daumier idi. Daumier'nin çizdiği bu gazete bir yılda 22 kez toplatılmıştı. (15)

Gücünü tanrıdan aldığını söyleyen mutlakiyet düzenleri yıkılıp yerine meşrutiyet ve cumhuriyet yönetimleri kurulunca, grafik mizah toplumda büyük silah olma niteliğini geliştirerek sürdürmesini bilmiştir. Karanlık Orta çağın aydınlanması ile grafik mizahın ortaya çıktığı ve gelişip serpildiğine tanık olduk.

Çizgili mizahın tarihi böylesine benzer olaylarla doludur. İzlemeye çalışalım;

Ülkemizde de Osmanlı yönetimi çeşitli ıslahat ve tanzimat hareketleri ile özlenen ekonomik ve siyasal gelişmeleri sağlayamadıkça, çözüm demokrasi düşüncesinde görülmeye başlandı. Böylece meşrutiyet akımı önem kazandı. Mithat Paşa «İmparatorluk hızla yıkıntıya götürülüyor, tek çare Millî Halk Meclisinin maliyeyi ve padişahı denetlemesidir» demekteydi. Bu meşrutiyet öncesi günlerinde, ilk Türk karikatürünün yayınlandığını görüyoruz. 1869 yılında Teodor Kasap «Diyojen» adıyla bir mizah dergisi çıkarmaya başlıyor. Ve çizgi ile mizahın ülkemizde de ilk kez gerçek buluşmalarına tanık oluyoruz. Türk mizahı artık resimlenmeye de başlamıştı. Diyojen dergisinde yayınlanan karikatürler Osmanlı yönetimini eleştiriyor, eşitlik, adalet, hürriyet ve meşrutiyetten söz ediyordu. Diyojen mutlakiyet rejiminden karşılığını almakta gecikmiyor, o da bir çok kez kapatılıyor, yeniden çıkmayı başarıyordu. Sonunda derginin yayınına son verildi. 1876'da I. Meşrutiyet ilân edildi. Ne var ki uzun ömürlü olamadı. Abdülhamit mutlakiyet'i yeniden geri getirdi. Mutlakiyet grafik mizah için gerekli hoşgörü ortamını imha etti. Uzun süre karikatür, savaşımını yurt dışında sürdürdü. Abdülhamit Avrupalı çizerlerin ve Avrupa'da yaşayan Türk karikatürcülerinin baş tipleri arasında yer aldı. Bu koyu karanlık baskı dönemi otuz yıl sürdü. 1908'de II. Meşrutiyet ilân edildi. Ve bir anda otuzbeş kadar mizah dergisinin yayına başladığı görüldü. Bu dergi ve karikatürler özgürlük sevincini, istibdadın bitiş neşesini haykırıyor gibidirler. (16)

Yine benzer bir gelişmeyi de II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası yıllarında izleyebiliriz;

II. Dünya Savaşı dünyada ve ülkemizde grafik mizah için bir dönüm noktası gibidir. «Çünkü, dünya savaşı ile faşizmin ezilmesi, demokrasiye olan güveni ve ana özgürlüklere olan gereksinimi güçlendirmiş, çağımızın tipikliği durumuna getirmiştir. Faşizmin egemen olduğu İspanya gibi bir iki ülkenin dışında, genellikle ülkelerin hepsi az ya da çok demokratik yönetime doğru açılmalar göstermiştir. Bu gelişmeden en çok yararlananlardan birisi de mizah (karikatür) olmuştur.» (17)

Almanya'da Hitler iktidara gelince, faşizme karşı mücadele veren Simplicissimus dergisi çizerleri bütün dünyaya yayılarak etkili bir karikatür savaşı vermişlerdir. Bunlar karikatürde, dil engeli ile de karşılaşmadan Faşizme karşı uluslararası bir mizah ekolü yaratmasını bilmişlerdi. (18)

Savaş sonrası dünyada eski değerler yıkılıyor, eski inançlar kökten alaya alınıyordu. Mizah, barışı engellemiş olan bütün değer ölçülerine topyekûn bir sanat ve düşün saldırısına geçiyordu. Bu, dünyada grafik mizahın yani karikatürün yepyeni bir atılımı da demek oluyordu. Karikatürün ilgi alanı genişliyor, çizgilerde sadeleşme, onu daha vurucu kılıyordu. Günümüze kadar izlenen modern karikatürün ilk ve en önemli örnekleri bu yıllarda çiziliyor ve geniş kitleler tarafından büyük bir ilgi ile karşılanıyordu. Steinberg modern karikatürün kolay kolay aşılamayan ilk, belki de son çizeri oluyordu.

II. Dünya Savaşı ve sonrası yılları ülkemizde izlediğimizde de benzer durumlarla karşılaşıyoruz;

Savaş yılları ülkemizde Cemal Nadir'in faşizme ve savaşa karşı çizdiği güçlü karikatürlerle geçmişti. Savaş sonrası, bütün dünyada olduğu gibi demokrasi ve özgürlüklere olan gereksinimi güçlendirmiştir. Bu yıllarda tek parti yönetimi altında olan ülkemizde en güçlü demokrasi savaşımını yine yazı ve çizi ile bir mizah dergisi üstleniyordu. Marko-Paşa ve çizeri Mim Uykusuz. Yeni Türk karikatürünün tek isimlerden bir kuşak hareketine geçişi, ülkemizin çok partili demokratik düzene geçişi ile birlikte gerçekleşiyor. Baskı dönemlerinden sonra gelen daha özgür ortam, grafik mizahın gelişmesine neden olmuştur.

Yine benzer bir gelişme de 12 Mart döneminden sonra görülür. 12 Mart baskı döneminin yarattığı birikim, seçimlerden sonra ülkede daha önce görülmediği oranda çok, yaygın genç bir kuşağın grafik mizahta kendini göstermesi olanağını getirmiştir.

Buraya kadar grafik mizahın iki ögesini, çizgiyi ve mizahı ayrı ayrı ele alarak anlatmaya çalıştık. Ve bunların orta çağ karanlığından çıkarken buluştuklarını, grafik mizahın, karikatürün ilk örneklerini oluşturduklarını ve bunda basın araçlarındaki teknik gelişmelerin de önemli etkisinin bulunduğunu belirttik. Karikatürün bundan sonraki gelişim çizgisinin de, doğumundaki koşullara benzer özellikler gösterdiğini sergilemeye çalıştık. Karikatürün, her baskı döneminde, hoşgörünün ve demokrasinin savunuculuğunu, kamuoyu oluşturmada etkin görevler üstlenerek, yapmaya çalıştığını söyledik. Ve her baskı dönemi sonunda, birikimlerin de etkisiyle bir sıçrama göstererek, etkinliğini ve yaygınlığını arttırdığını ortaya koymaya çalıştık.

GÜNÜMÜZE GELİNCE

II. Dünya savaşından sonra yeni dünyada görülen kutuplaşma, bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri olmuştur. Sosyalist ve kapitalist bloklaşmalar gerginliği sürekli kılmış, zaman zaman III. Dünya Savaşının eşiğine gelinir gibi olmuştur.

Yine bu dönemin belirleyici ve önemli diğer özelliği de bir dizi başarılı kurtuluş savaşları ile simgelenmiş olmasıdır. Küçük ülkeler sömürgelikten kurtulma ve bağımsızlık savaşları vermişler ve başarılı olmuşlardır. Öte yandan bağımsızlığına kavuşan bu ülkelerin çoğu sosyalist rejimlere yönelirken, Kıta Çin'de de sosyalizm gerçekleşmiştir. Avrupa'da demokratik olmayan yönetimler birer birer devrilirken bazı büyük Avrupa devletleri de sosyalist düzene geçişin eşiğine gelmişlerdir.

Kapitalist blok ve emperyalizm bütün dünyada gerilerken, dünya dengesinin sosyalizm lehine değiştiği görülmektedir. Ve bu koşullarda soğuk savaşın sürdürülmesinin yararsız ve anlamsızlığı ortaya çıkmıştır. İşte bu gelişme, bütün dünyada izlenen genel demokratikleşmenin de doğal sonucu olmalıdır. Yine burada, konuşmamızın başından beri belirtegeldiğimiz gibi kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerin günümüzde olağanüstü boyutlara varmasının da demokratikleşme olgusunda büyük etken olmayı sürdürdüğünü vurgulamak isterim.

Günümüzde insanlık otuz yıl süren soğuk savaş döneminde korku, baskı ve güvensizliği yaşamıştır. Bu gün sözünü ettiğimiz uluslararası yumuşama politikasına karşın, baskı ve güvensizliğin tümüyle ortadan kalktığını da söyleyemiyoruz. Ama insanlar, Helsinki'de toplanan Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı ile daha güvenli ve barış içinde bir arada yaşanabilen bir dünyaya duyduk-

ları özlem, dilek ve umudu ortaya koymuşlardır. Bu, yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilir;

Daha önce anlatmaya çalıştığımız benzer örneklerde de görüldüğü gibi grafik mizah, karikatür, baskı dönemlerinden sonra sıçrama yapmış, etkinlik ve yaygınlığını arttırmıştır. Bu kez de grafik mizahın bütün dünyada böyle bir sıçramanın belirtileri içinde bulunduğunu izlemekteyiz. Hemen şunu belirtmeliyim ki bu yargımızı salt analojik bir çalışmanın ürünü olarak değerlendirmemek gerekir. İçinde yaşadığımız ve yarınlar için umutla sürdürdüğümüz çizgili mücadelenin bir parçası olarak görülmelidir anlatmaya çalıştıklarımız.

Evet grafik mizah bütün dünyada bu güne kadar görmediğimiz anlamda ve oranda etkinlik ve yaygınlık kazanmaktadır. Demokratikleşme ve hoşgörünün genişlemesi mizah için son derece elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Buna kitle iletişim araçlarındaki büyük gelişmeyi eklediğimiz zaman demokratikleşmenin konumuzla ilgili önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Kitle iletişim araçlarının bugünkü yaygın düzeyine ulaşmadığı zamanlarda, çok haber (bilgi) toplayıp çok iletebilen, toplumda ayrıcalık kazanıyordu. Haberin (bilginin) kişiden kişiye ulaştığı - dolaştığı zamanlarda böylesine bilgi biriktirebilmek başarısı ayrıcalık için yetiyordu. Ve sanatçılar büyük kentlerde kümelenerek haber bilgi edinme şanslarını yüksek tutmaya çalışıyorlardı. Koca dünyada bir kent, sanat kültür merkezi durumuna geçebiliyordu. Sanat akımları bu kentlerde kümelenen sanatçıların topluca geliştirdikleri ve uydukları tek anlatım biçimi olarak beliriyordu. Ve her zaman bu tek anlatım biçimini de en iyi kullanan tek adamlar çıkıyordu. Bunlar mitleşiyor, ayrıcalık kazanıyordu. Herkes onun önünde eğiliyor, parmak ısırıyordu.

Günümüzde - yarınımızda da - kişiden kişiye haber (bilgi) dolaşımı artık yerini, kişilerden araçlara, araçlardan kişilere haber dolaşımına bırakmıştır. Bilgiler artık bir kişide değil, kişilerin ortak yararına sunulabilen, bilgi bankalarında birikebilmektedir.

Daha önce görülen çeşitli sanat akımlarının artık günümüzde belirleyici ve egemen niteliklerini yitirdiklerini görmekteyiz. Bu gün artık ancak pluralism'den söz edilebiliyor. Tekler, sivriler gibi gruplar da yok oluyor. Sanatta monarşi ve oligarşi yerini demokrasiye bırakmaktadır.

Dikkat edildiyse Steinberg'den söz ederken modern karikatürün aşılması zor, ilk belki de son çizeri deyimini kullanmıştım. Steinberg diyor ki; «okuyucu kendisi ile ortak olan kültür, tarih,

şiir temelimizi kullanarak benim çizgilerimi yorumlar. Çizgilerimi gözleri ile izleyen okuyucu sanatçı olur.» (19)

Sanat paylaşılıyor. Çünkü bilgi paylaşılıyor. Sanırım, çok kişi tarafından grafik mizahçı sayılan Picasso da, sanatı ve özellikle biçim sanatlarını didik didik edip, parçalayıp paralayıp ortalığa savuran herkese paylaştıran ilk belki de son büyük sanatçıdır. Picasso'ya duyulan büyük öfkenin nedenini burada aramak gerekir.

Ünlü mizah yazarımız Aziz Nesin, Böyle Gelmiş Böyle Gitmez adlı biyografik yapıtının birinci cildinin son sözlerinde «benim gibi bir mizahçı bir daha gelmeyecektir» diyor ve sürdürüyor, «çünkü beni oluşturan koşullar, artık dünyada değişmektedir.»

Bütün bu açıklamalar rahatsız edici olabilir ama anlamaya ve içimize sindirmeye çalışmalıyız.

Mizah da grafik mizah da tek ellerden kitlelere doğru yayılıyor.

— Karikatürün yer aldığı alanlar genişliyor. Büyük gazetelerden, mizah dergilerinden başlayarak her türden meslek, işçi, ekonomi, sanat, kültür, çocuk v.b. dergilerine, kitaplara, giderek teorik ve bilimsel kitaplara, duvarlara v.b. yerlere yayılıyor.

— Çizerler, grafik mizahla ilgilenenler, grafik mizahı anlatım aracı olarak kullananlar artıyor. Düzenlediğimiz bir sergiye 500 kişi çizgi gönderebiliyor. Gabrovo'da Mizah ve Yergi evinde 3000'-in üzerinde grafik mizah çizeri adına dosya açılıyor, çizgileri arşivlenebiliyor.

Grafik mizahla, çizmeden ilgilenenlerin sayısı da artıyor. Dil engeli ile karşılaşmayan bu açık anlatım aracına duyulan ilgi de büyüyor. Fransa'da yapılan bir inceleme, gazetelerdeki politik haberleri, okuyucuların % 60'ının, uluslararası haberleri % 50'sinin, ekonomik haberleri % 20'sinin, karikatürleri ise % 95'inin izlediğini ortaya koymaktadır. Konuşmamızın başında da andığımız Bedri Rahmi «Resme Başlarken» adlı kitabında «Bizim karikatürcülerde, ressamlarımızın dikkatini çekmek istediğim iki nokta var, diyor, bunlardan birisi karikatürcülerimizin her allahın günü ortaya iş çıkarmalarıdır. Bağlı olduğu gazeteye bir karikatür yetiştirmek yetmiyormuş gibi dergilerde de çalışırlar» Gerçekten de her sabah en son taze çizgiler, haber güvercinleri gibi bütün dünyada uçuşarak grafik mizahı yaymaktadırlar.

Mizahçı değil, mizah önem kazanmaya başlıyor. Daha doğrusu dünyaya hep beraber hoşgörülü bakabilmek.. Mizah, meslek olmaktan uzaklaşırken kitleler arasında dostluk ve anlaşma yolunda paylaşılır, kullanılır oluyor. Nasreddin Hoca örneğinde olduğu gibi

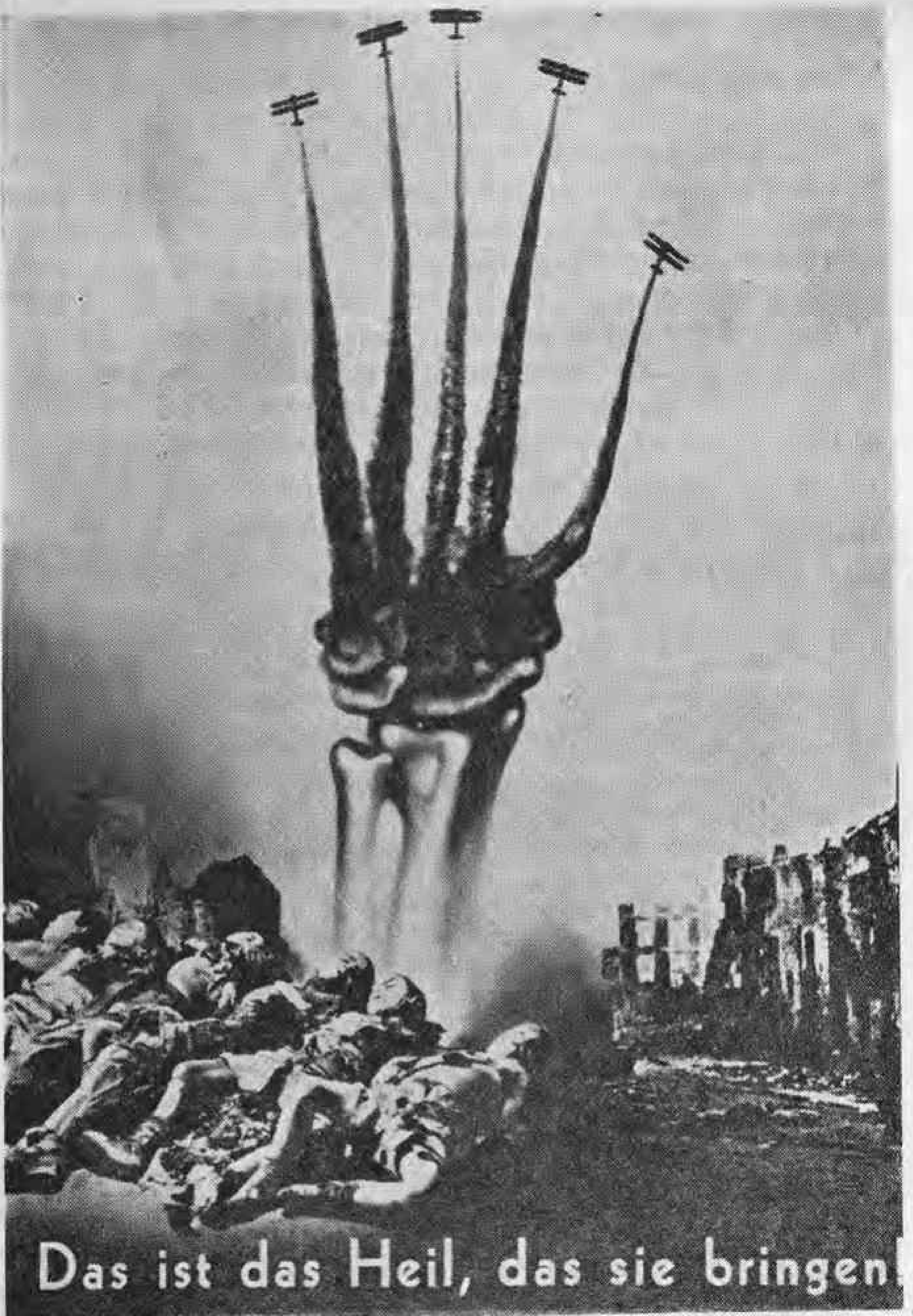
kişileri aşarak paylaşılacaktır, kamu malı olacaktır mizah ve grafik mizah da. Nasıl ki dünyadaki bütün değerler onları yaratanların malı oluyorsa, olacaksa..

Konuşmamızı bitirmeden önce, çizdiğimiz bu umutlu görünümün, karşıtları ile mücadele içinde var olma yolunda bulunduğunu da önemle belirtmek gerekecek. Çünkü sözünü ettiğimiz genel demokratikleşme, doğal olarak bir çok ülkede anti-demokratik düşünce ve eylemlere de hareketlilik getirmektedir.

Ve grafik mizah, demokratikleşme yolunda bu direnç yuvalarının ciddiliğini bozup onları açığa ve gün ışığına çıkararak, kitlelerin önüne sermekte, demokratik işlevini yerine getirmektedir.

KAYNAKÇA

(1) 50 Yılın Türk Mizahı/Ferit Öngören S. 10 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
(2) Caricature et Société/Hıfzı Topuz Mame Yayınevi
(3) Resme Başlarken/Bedri Rahmi Eyüboğlu S. 246 Cem Yayınevi
(4) Bilimler Bilim Sibernetik/Toygar Akman S. 314 Milliyet Yayınları
(5) Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı/Aziz Nesin S. 16 Akbaba Yayınları
(6) 50 Yılın Türk Mizahı/Ferit Öngören S. 9 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
(7) 50 Yılın Türk Mizahı/Ferit Öngören S. 11 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
(8) UNESCO'dan Görüş Dergisi Nisan 1976/Sayı 4 S. 22
(9) Milliyet Sanat Dergisi - 8 Temmuz 1977/Sayı 239 S. 4
(10) Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı/Aziz Nesin S. 12 Akbaba Yayınları
(11) 50 Yılın Türk Mizahı/Ferit Öngören S. 10 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
(12) UNESCO'dan Görüş Dergisi - Nisan 1976/Sayı 4 S. 23
(13) Festival 12 (Antalya) 1975 - Gülen Düşünce/Tan Oral
(14) 50 Yılın Türk Mizahı/Ferit Öngören S. 15 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
(15) TRT Televizyonu için hazırlanıp, henüz yayınlanmıyan «Çizgilerle» filminin senaryosundan. (Tan Oral)
(16) Aynı senaryodan. (Tan Oral)
(17) 50 Yılın Türk Mizahı/Ferit Öngören S. 78 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
(18) Biz de Çizdik/1973 Karikatürleri S. 7 Karikatürcüler Derneği Yayını
(19) Caricature et Société/Hıfzı Topuz Mame Yayınevi



Heartfield'in hava bombardımanlarıyla ilgili iki gazete haberinden esinlenerek yaptığı bir fotomontaj. Sözkonusu haberlerden biri o sırada Berlin'de yayınlanan 'Biyoloji ve Irk Araştırmaları Arşivi' adlı faşist gazetede yayınlanmıştı. «Hava Bombardımanlarının Irksal Seleksiyon ve Sosyal temizlik Açısından Faydaları» başlıklı yazıda şöyle deniyordu: **«Bombalar daha çok kentlerin lumpen proleteryanın yaşadığı en kalabalık bölümlerine atılmaktadır. Bu sayede toplum bu kesimden kurtarılmış oluyor. Bombardımanların bir başka faydası da zayıf sinirli insanların delirmesine sebep olarak, doğal seleksiyon yoluyla, sinirsel bakımdan sağlıklı bir toplum yaratmamıza yardımcı olmalarıdır.»**

İŞ ARAMA GÜNÜ

MEHMET BARAKLI

Yurdanur Akçal Sirkeci'deki üçüncü sınıf bir otelin aralık kapısından içeriye süzüldü. Danışmadaki adam kendisine bir yanıt verebilirdi. Orta yaşlarında, göbeği aşağıya sarkmış çatık kaşlı biriydi.

«Çamaşır yıkarım, odaları temizler, merdiven silerim. Elimden her iş gelir; varsa bir iş isteyecektim, çok ücret de istemem.»

Danışmadaki görevli, bir iki saniyede tepeden tırnağa inceledi kadını. Esmer teninin kırışıklığı ve göz kenarlarındaki morluklar, kolsuz siyah elbisesinin içinde daha çirkin bir görünüm yaratıyordu. «Temizlikçimiz var» dedi.

«Ya aşçınız. İyi yemek yapar, kahvaltı hazırlarım.»

«Kime hazırlayacaksın. Otelde yemek çıkmaz. Biz de dışarıda yeriz.»

«Ben yine müdür beyle konuşsam. Belki...»

«Ne belkisi, her gün senin gibi kaç tanesi geliyor buraya.»

Bu kapı da kapalıydı, yürüdü, toz toprak bağlamıştı ayaklarını. Açlık ve yorgunluk adımlarını yavaşlatmıştı. Gürültüsü ancak geceyarıları dinen trafik ve sekiz on katlı iş merkezleri başını döndürüyordu. Her iş bitimi saatlerinde kalabalık çekilmez olurdu. Onların bir işi vardı. Onların çıktığı yerdi buralar ve kendisinin girmek istediği. Ekmek için, dinlenmek için. İşte akşam oluyordu. Karanlık basacak, el ayak çekilecek, ayyaşlarla, bekçilerle savaş başlayacaktı.

Galata Köprüsü'ne indi. Balık tutan iki çocuğa yanaştı. Demir parmaklıkların denize bakan yüzünde, yarım metre enindeki ıslak taş şeridin üzerine çömelmişlerdi. Uzun boylusu oltasına düşen balığı sürekli kaçırıyordu. Yanındaki atıldı:

«Dikkat et, yemi alıp götürüyorlar. Ver bana da gör.»

Kısa boylu sekiz on yaşlarındaki cin bakışlı çocuğun oltayı kapmasıyla balığı çıkartması bir oldu.

«Gördün mü, gördün mü?»

Onbeş santim uzunluğundaki istavrit, yukarıya doğru hızla çekilirken kurtulmak için çırpınıyordu. «Bu birincisi» dedi ve bir

avucuyla kavrayıp yarısı su dolu naylona atıverdi. Biraz ötede sandalın içine oturtulan ocaktan yayılan balık kokusu çevresini sarıyor, açlığını şiddetlendiriyordu.

«Balık ekmek on lira.. Balık ekmek on lira.»

Bir süre tavadaki balıkları seyretti. Sonra balık ekmek yiyenleri... Arkasını döndü, ilerledi..

Karanlığın basışını, Sarayburnu'nda bir kanepede izliyordu. Tepesindeki ve karşı kıyılardaki ışıklar bir bir yanmaya başlamıştı. Parkta yalnız değildi. Köşelere çekilmiş bir kaç sevgili ve çocuklarını gezdiren bir aile vardı. Martılar yanıbaşına kadar sokuluyor, toparlanıyorlar, sonra yine dağılıp, denizin üzerine doğru kanat çırpıyorlardı. Arkasından arada bir geçen banliyö trenlerinin gürültüsü dalıp gitmesine engel oluyordu.

Ansızın yanıbaşında bir adam belirdi. «Kaç para» dedi. Yurdanur Akçal, başını çevirdi, adama baktı. İki kişi olmalıydılar. Biri az ötede duruyordu. «Yürü be» dediğini işitti, arkadaşının «iş yok onda, yaşlı» Adam diretti:

«Kaç para?»

İkisi de gençti. Onların ne istediğini anlamıştı. Bir yıl önce kocasının ölümünden bu yana kimseye vermediği bir şeyi istiyorlardı. İşsizdi, açtı ve yorgundu.

«Kaç para?»

Bu kez sesini daha da gürleştirmişti adam.

«Hayır» dedi. Tüm gücünü topladı, sert bir tokat attı yüzüne. Adam sendeledi. Hiç bir şey söylemeden uzaklaştı yanından. Arkadaşı kahkahayı basmıştı.

«Yanlış limana demir attın. Kadın orospu değilmiş.»

Orospu.. Kulaklarında yankılandı sözcük. Bir işi, bir evi, bir dostu olsaydı böyle olmayacaktı. İşsizliği, dostlarını da uzaklaştırmıştı. Düne kadar eski işyerinde tanıştığı Fatma'da kalıyordu: Adana'dan akrabaları gelince onun evinden ayrılmak gereğini duymuştu. İş bulmak için başvurduğu işyerlerinin sayısını unutmuştu. Buluncaya kadar da sokakta sabahlayacağını biliyordu. Uzun zaman, sokakta sabahlamanın korkunçluğunu düşünmüştü. İşte gerçekleşiyordu. Açlığı yenemediği gibi, yorgunluğu da atamıyordu üzerinden. Olanak tanımıyorlardı. O adama tokat atmakla yanlışa mı düşmüştü? Bir yüzlük verebilirlerdi belki de. Bununla üçüncü sınıf bir otelde iki gün kalabilir ve sıcak bir çorba içebilirdi. Doğruldu, iki genç adamın gittiği yöne doğru baktı. Gözden uzaklaşmışlardı...

Cankurtaran'a doğru yürüyordu. Rüzgâr, denizin çırpınması

ve martı çığlıkları kulaklarında ıslıklanıyordu. Biraz ötede ağacın altında üç kişi gördü. Bir şeyler yiyorlardı. Karşı kaldırıma geçmesi gerekiyordu. Ürkek adımlarla yaklaştı. Orta yaşlı idiler. Giysilerinden yoksul kişiler oldukları anlaşılıyordu. Ortadaki kendisini süzmeye başladı. Yanındakilere bir şeyler söyledi. Bu kez üçü birden bakmaya başladılar. İçine yediremiyordu. Arkasını döndü. Bekledi. «Hişşşt» dedi biri. Çağırıyorlardı işte. Sofralarında domates, peynir, ekmek vardı. Bir parça kendisine de düşebilirdi. Bir «Hişşşt» daha yükseldi ardından. Bakamıyordu. Bir kaç saniye durdu öyle. Derken omuzuna bir el yapıştı:

«Bizi şenlendirsene.»

Adamın sakalları uzamış, ağzı şarap kokuyordu. Yanıt vermedi. Ağacın altında bekleyen iki kişi kendilerini izliyordu. Sofralarında hepsine yetecek kadar yiyecek vardı. Çabuk karar vermeliydi. Vereceği karar yaşamında bir dönüm noktası olabilecekti. Adam bir süre kadının yüzüne baktı. Sonra tuttu, çekti kolundan. Korkuyor diye düşünmüş olmalıydı:

«Bizden sana kötülük gelmez, işini yapar, paranı alırsın.»

Ağacın altına geldiler. Adam kibarca arkadaşlarıyla tanıştırdı. Birinin adı Cevdet'di. Yüzünde derin bir yara izi vardı. Diğerinin de Ali. Ali, arkadaşlarına göre daha uzun ve daha genç görünüyordu.

«Benim adım da Süleyman, ya seninki?»

Yurdanur Akçal, asıl adını söyleyemedi. «Ayşe» dedi.

«Ayşe hanım, buyrun şöyle birşeyler atıştıralım. Senin de karnın aç olmalı. Eğer şarap içersen var. Yetmezse alırız.»

Şarap bir yana, o, bir kaç lokma için yanaşmıştı yaşamında derin izler bırakacak bu insanlara. Hemen uzandı. Ekmekten büyükçe bir parça kopardı, bir domates alıp ağzına götürdü. Yeşil biber de vardı, bir tanesini aldı; üç adamın bakışları üzerindeydi.

«Çekinmene gerek yok,» dedi. Yüzü yaralı adam.

«Senin piyasan neresi, yeni görüyoruz buralarda.»

İlk kez, diyemedi. «İzmirliyim. Yeni geldim.»

«Yabancılığın ortada.»

Şimdiye kadar söze karışmayan Ali atıldı:

«Her şey iyi güzel de, nerede şenleneceğiz, her halde burada olmaz.»

Süleyman:

«Eski yerde. İsterseniz kalkıp oraya gidelim. Şarap bitmek üzere. Bir büyük alsak iyi olacak. Biraz da peynirle leblebi.. Ali sen bu işi çözümlersin. Bekleriz seni.»

Eski yer neresiydi acaba? Bir ev miydi, yoksa kullanılmayan bir balıkçı kulübesi mi? Yurdanur Akçal, lokmaları büyük büyük yutuyordu. Gücü biraz yerine gelmişti. Karnındaki ağrı gitmişti. Ali'nin arkasından baktı. Güçlü bir adamdı. Bu kişiler kimbilir ne iş yapıyordu. Önüne uzatılan bir bardak şarabı, düşünmeden ağzına götürdü. İlk içişiydi, zorlandı. Artık zora aldırmanın bir anlamı kalmamıştı. Elinin tersiyle nemlenen gözlerini kuruladı. Dalgalar kıyıya vuruyor, dönüp gidiyorlardı. Lamba ışığında beyaz köpükler, buruşmuş birer yatak çarşafını andırıyordu. Üç dört metre ötelerindeki anayoldan geçen arabaların sayısı azalmış, yol sakinleşmişti. Kadıköy ve Üsküdar'ın ışıklı reklam panoları dimdik ayaktaydı.

Ali, kucağında büyük bir kesekâğıdıyla yüklenmiş geldiğinde hepsi ayağa kalktılar. Yol boyu yürümeye başladılar. Sarayburnu'na doğru gidiyorlardı. Süleyman, bir elini omuzuna attı, vücudunu bir titreme sardı. İteleyemedi. «Sen genç iken oldukça güzel biri olmalısın. Yüz hatların hâlâ güzelliğinden izler taşıyor. Kötü yola nasıl düştün diye sormayacağım. Bu da bir meslek değil mi? Gençler bize pas vermez. Ne yapsınlar bizim gibilerini. Cüzdanımız kalın değil. Üç beş kuruşla günübirlik sürdürüp götürüyoruz. Bize senin gibileri düşer. Sen de ihtiyar sayılmazsın ya.»

Koyvermişti artık kendisini. Yanıt vermedi. Süleyman konuşmasını sürdürdü:

«Kaç para isteyeceksin bizden? Öyle fazla paramız yok. Ancak seni de hoş etmek isteriz.»

Onun kafası «bir yüzlük»teydi. Yavaşça fısıldadı. «Bu kadar yeter. Yarın ihtiyacımı görürüm.»

Sarayburnu'nu geçip, taş merdivenlerden yukarıya doğru çıkmaya başladılar. Tarihsel bir yapıydı bu. Giriş bölümünün üstü açıktı. İçeriye doğru ilerlediler. Genişçe kapalı bir odaydı. Açık pencerelerinden tüm görkemiyle Galata Köprüsü ve Boğaz görünüyordu. Binanın alt kısmında Devlet Demir Yollarına ait bir iskele vardı. Süleyman odanın temiz bir köşesine gazete kâğıtları sermeye başladı. Kendisi bir ev düşünmüştü, ya da terkedilmiş bir balıkçı kulübesi. «Burada olmaz» dedi. Çevresindekilere acıklı bir bakışla...

«Bakın burada yapamam.»

«Otur lan. Buradan daha iyi yer mi bulacaksın. Kimse gelmez buraya. Nöbet tutarız kapıda.» Cevdet'di bu. Üzerine geldi, belinden kavradı, «önce benim ol» dedi.

Süleyman araya girdi. «Yazı tura atarız.» Ali cebinden bir liralık çıkardı.

«Haydi bilin, yazı mı tura mı? Önce sen söyle Süleyman.»

«Yazı»

Tek liralık havada döndü, düştü yere.

«Bilemedin. Sen söyle Cevdet.»

«Tura.»

Tek liralık yine havada döndü. Bu kez «yazı» geldi.

«İkiniz de bilemediniz. Şans bana güldü. N'apalım.»

Cevdet, kavradığı belini isteksizce bıraktı. Süleyman'la birlikte kapı önünde bağdaş kurup oturdular. Bardaklarına şarap dökmeye başlarken, Ali geldi: «Soyun» dedi. Elbisesinin fermuarına elini attı, indirdi aşağıya. Sonra gazete kâğıtlarının üzerine serdi. Uzandı. Ali sütyenle kilotunu da çıkararak bir yana fırlattı. Üstüne abandı. Yurdanur Akçal, büyük bir acıyla kıvrandı, doğrulmak istedi. Ali iteledi. Başı beton zemine çarptı. Hiç bir şey duymuyordu artık...

Kendisine geldiğinde güneş ot bağlamış taş pencereden yüzüne vuruyordu. Bakındı kimse yoktu. Para da bırakmamışlardı. Kapı ağzında gazete kâğıdı üzerinde yarılanmış bir şarap şişesi ve bir dilim peynirle, ezilmiş bir iki domates vardı. Uzandığı yer kanlanmıştı. Başı yarılmış olmalıydı. Elini götürdü. Acıyordu. Kanı durdurmak için tütün basmışlar, sonra da çekip gitmişlerdi. Eşyalarını giyindi. Binayı terketti. Deniz suyuyla yüzünü yıkadı. Saçlarındaki kanı ve tütünü temizledi. Sirkeci'ye çıkarak, kalabalığa karıştı. İş aramak için önünde tam bir gün vardı...

AIZ

GOERING

DER HENKER

DES DRITTEN REICHS

SONDERNUMMER: REICHSTAGSBRAND PROZESS/GEGENPROZESS

Heartfield'in Dimitroff Duruşmasıyla ilgili bir fotomontaj. Reichstag yangınının asıl suçlusu Göring'in gerçek yüzü: **Göring: Üçüncü Reich'ın Celladı.**

JOHN HEARTFİELD

Gerçek adı Helmut Herzfelde olan John Heartfield 1891'de, Berlin-Schmargendorf'ta doğdu. Babası Franz Herzfeld (Franz Held), sosyalist bir yazar, annesi ise tekstil işçisiydi. Baba, şiirlerinin ilerici içeriği yüzünden (tanrıya hakaret suçundan) hapse mahkûm edilince tüm aile önce İsviçre'ye, buradan da Avusturya'ya kaçtı. Salzburg yakınlarında bir orman kulübesinde geçi-



John Heartfield'in 1931'de Alexander Rodtschenko tarafından yapılan portresi.

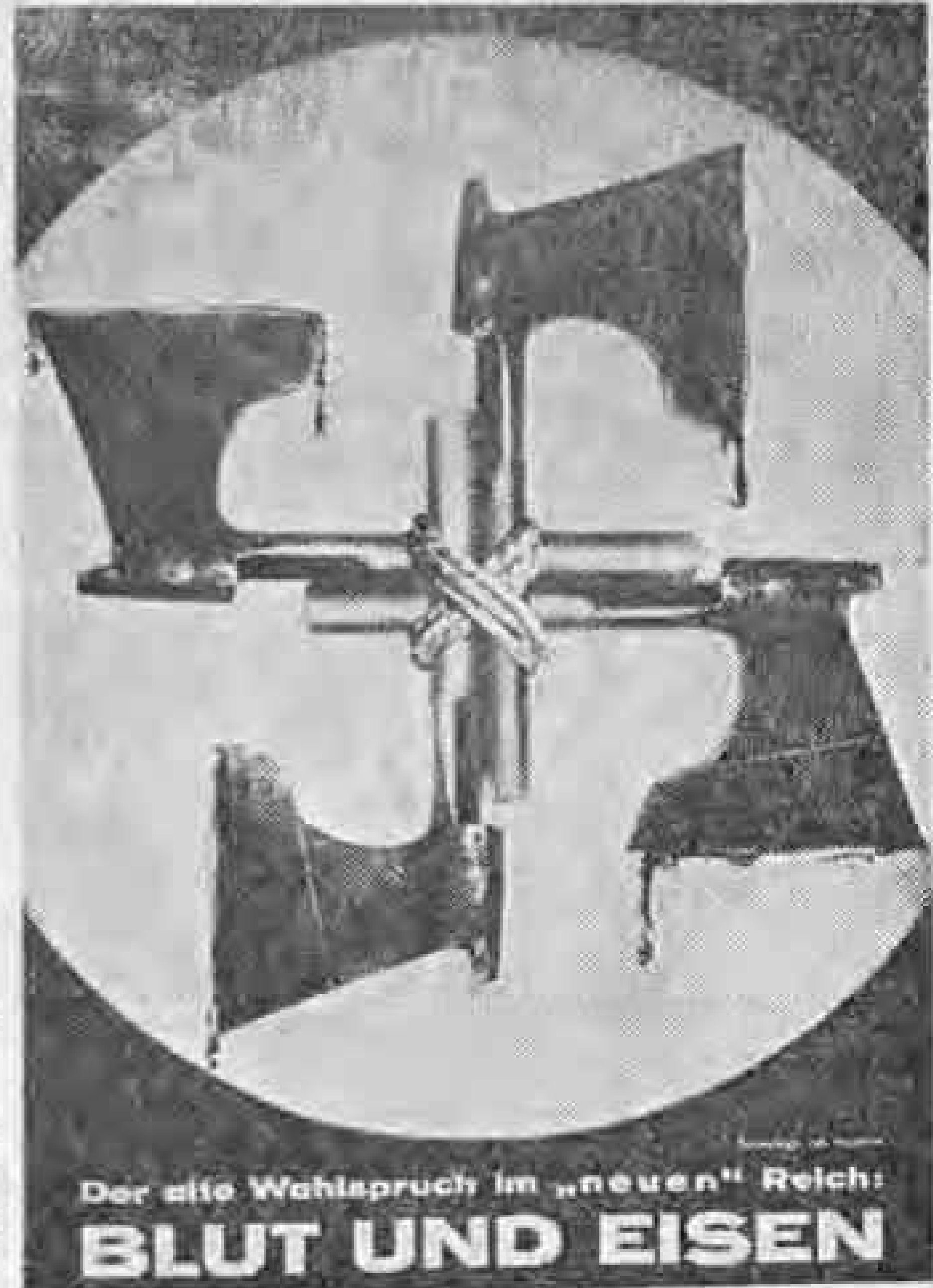
rilen son derece yoksul ve zorlu yıllar sonunda baba ortadan kayboldu, anne ise çaresizlik içinde delirerek hastaneye kaldırıldı. (1898). Heartfield ve üç küçük kardeşinin yaşamı bundan sonra çeşitli küçük burjuva aileleriyle yatılı okullar arasında geçti. Bu Heartfield'in Münih'e kaçıp bir sanat okuluna girmesine kadar sürdü. Heartfield'in buradaki ilk resim eğitimi ve ilk çalışmaları sırasında daha çok reklamcılığa yöneldiği anlaşılıyor. Gerçek sanat yaşamı ise 1913'te Berlin'e gelmesinden sonra başladı. Sanat eğitimini burada da sürdüren Heartfield, kardeşi yazar Wieland Herzfelde ile birlikte, zamanın öncü sanat çevrelerine de girdi.

John Heartfield'in 915 yılında George Grosz ile karşılaşması, onunla ve kardeşi Wieland Herzfelde ile birlikte giriştikleri yoğun çalışma Heartfield'in daha sonraki gelişimi açısından büyük önem taşır. **Malik** Yayınevinin kurulması, Berlin'deki Dada hareketinin sol kanadı, foto-montaj tekniğinin bulunması ve Alman İşçi sınıfının devrimci ajitasyonu yolunda kullanılması hep bu ortak çalışmanın ürünleri oldu. O zamana dek gerçek ismini kullanan Helmut Herzfelde'nin, savaş kışkırtıcılığını ve bunun ürünü olan İngiliz düşmanlığını kınamak için, ismini ingilizceye çevirerek Heartfield imzasını kullanmaya başlaması da bu yıllara rastlar.

1917'de Heartfield ve arkadaşlarının çıkardıkları «Neue Ju-



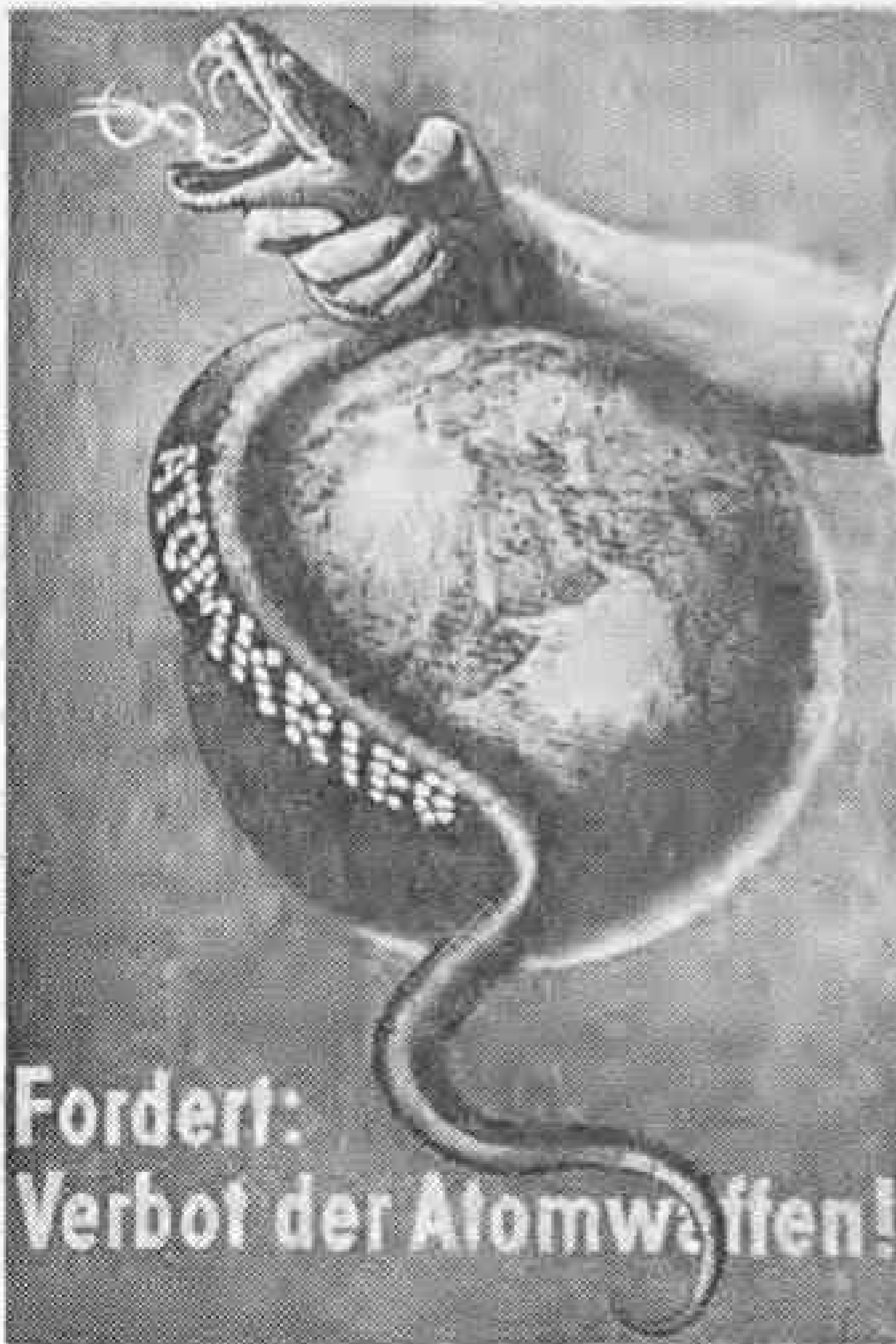
Resmin üzerindeki yazı: **Arkamda milyonlar var.** Alttaki yazı: **Hitler selâmının anlamı.**



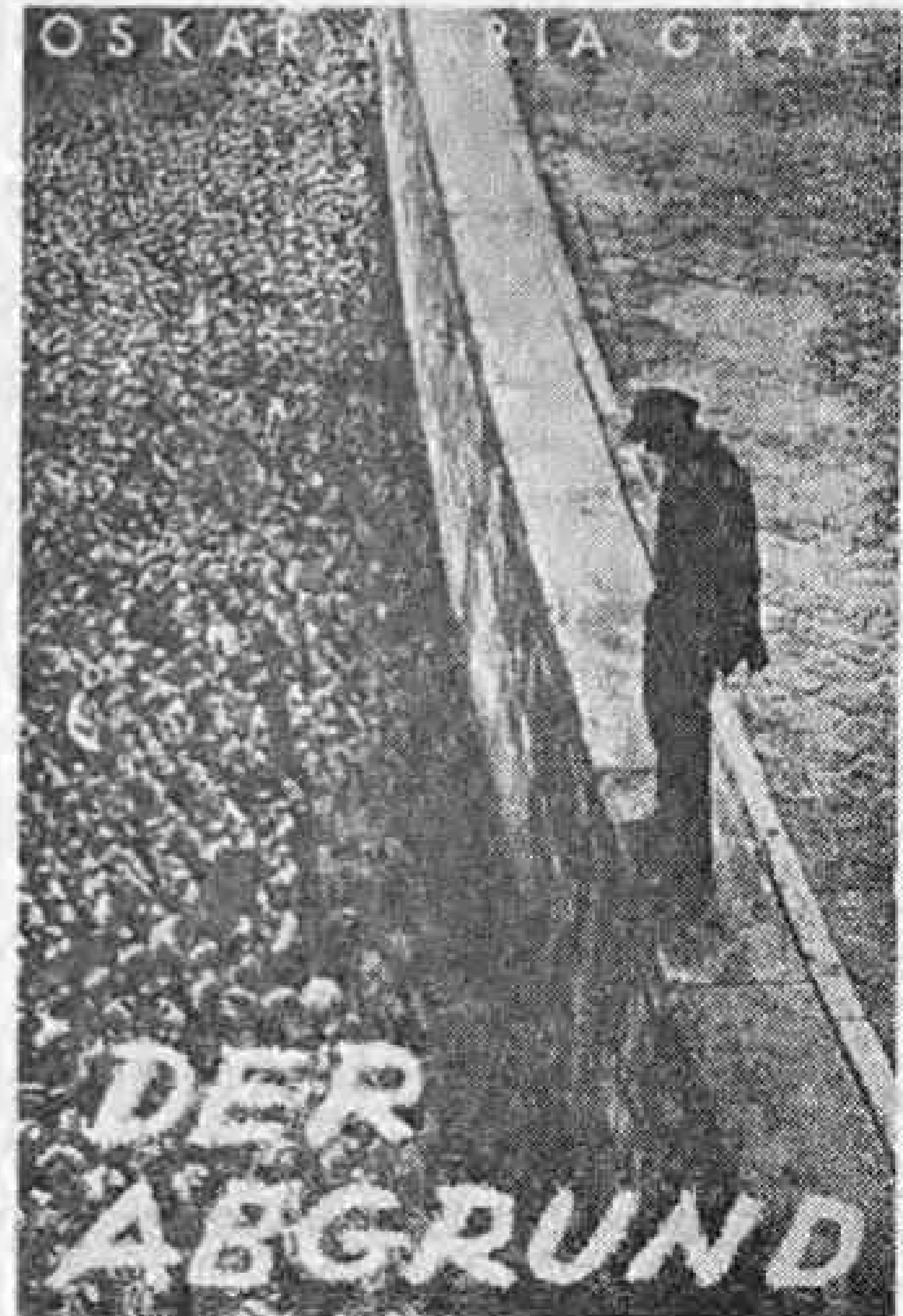
8.3.1934 tarihli AIZ'in kapağı: **Kan ve Demir.**

gend» adlı sanat gazetesi siyasî önemi yanında, foto-montaj'ın ön şartlarını geliştirmesi bakımından belirleyici bir kazanımdı. Bu gazetenin çıkarılışı sırasında John Heartfield'in geliştirdiği yeni baskı tekniği sayesinde «yazı», resim altı yazısı olmaktan kurtuldu, «yorum» sınırını kırdı; resmi tamamlayan bir yorum olmaktan çıkıp, resmi değiştiren, çoğu zaman tersine çeviren bir öge, yani resim dilinin diyalektik parçası olan bir öge haline geldi.

Berlin'de Dadaizm, hiçbir zaman kendi başına bir sanat hareketi olmadı. Tersine sanatın siyasal gerekçelerle toptan yadsınmasıydı. Özellikle, burjuvazi tarafından savaş sırasında kabullenip, Kasım ayaklanmalarından sonra salonlara da sokulmaya başlanan ekspresyonizme tepki olarak doğdu. Berlin'deki sol kanat dadacılar, burjuva sanat biçimlerine oldukça bilinçli bir şekilde karşı çıkarken, yarattıkları yeni biçimlere, kullanmaya başladıkları yeni materyale gerekli yeni anlamı yükleyemediler. Dada böylelikle bir sıfır noktası, geçici bir durak oldu. Dadacıların kimisi orada kaldı. Heartfield gibileri ise onu aşarak onun ötesindeki işçi sınıfına, geniş kitlelere ulaştılar. Bu bakımdan Heartfield'in



J. Heartfield'in bu fotomontajında yılan *atom savaşını* simgelemektedir. Yazıda atom silahlarının yasaklanması isteniyor.



Oskar Maria Graf'ın «Uçurum» adlı kitabına Heartfield tarafından yapılan kapak.

John Heartfield Almanya'nın İşçi Sınıfı Hareketi açısından Dada hareketine ve Almanya Komünist Partisi'ne aynı yıllarda katılması şaşırtıcı değildir.
en canlı döneminde KPD'ye girdi. Kasım Ayaklanmaları sırasında Almanya'nın büyük bölümünde iktidarı ele geçiren işçi ve asker sovyetleriyle, devrimci ayaklanmaların burjuva - demokratik reform sınırlarını aşmaması için tüm araçları seferber eden sağ sosyal-demokrasi arasındaki savaş sürerken, Aralık ayının son günlerinde Almanya Komünist Partisi (KPD)'nin kuruluş kongresi yapıldı. Heartfield daha bu kongre sürerken, Wieland Herzfelde, George Grosz ve Ervin Piskator ile birlikte partiye girdi. Parti kartını Rosa Luxemburg'un elinden aldı. Heartfield'in bundan sonraki yaşamı, artık, en keskin sınıf savaşımı koşullarındaki partili sanatçının, işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin yazgısından ayrılmaz parçasıdır. Partinin girdiği her eylemde artık onun da bir katkısı vardır. Duvar afişlerde, seçim kampanyalarında, Resimli İşçi Gazetesi (Arbeiter İllustrierten Zeitung)da Malik Verlag'ın kitap kapaklarında, işçilerin spor gazetelerinde, partinin mizah dergisinde, takvimlerinde hep onun imzası vardır. («Rote Fahne'de» tiyatro dekorlarında) Foto-montaj, bu dönemde Parti'nin kitlelere ulaşmakta kullandığı önemli bir araç, gerçek bir silah olur.

1933 yılı sonunda Heartfield ülkesinden kaçmak zorunda kaldı. Heartfield'in Nazilere karşı amansız savaşımı bu dönemde daha da yoğunlaşır. Hem '33' öncesinde hem de, Prag'a kaçtıktan sonraki çalışmasında çok önemli iki alan vardı. Bunlardan biri kitap kapakları, öteki ise işçi gazeteleriydi. **Malik** yayınevi için hazırladığı kitap kapakları, ajitasyonun kitapçı vitrinlerine, evlerdeki kitaplıklara kadar girmesidir. (Kurt Tucholsky «...Tucholsky olmasaydım, **Malik** Yayınevinde bir kitap kapağı olmayı isterdim» diyor.)

Resimli İşçi Gazetesi'ndeki (Arbeiter İllustrierten Zeitung) çalışmalarının herbiri, faşizme, ırkçılığa, savaş kışkırtıcılığına vurulmuş bir darbedir. Bu gazete 1933'ten sonra Prag'da basılarak gizlice Almanya'ya sokulur ve dağıtılır. Bu gazetedeki Heartfield'in foto-montajlarında güncel olayların hiçbiri eksik değildir: Dimitrof Davası, Viyana işçi ayaklanması, İspanya iç savaşı...

Heartfield 1950'de tekrar ülkesine dönerek, çalışmalarını Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde sürdürdü. Faşizme karşı savaşanlar madalyası ve Karl Marks ödülü kazandı. 26 Nisan 1968'de öldü. Yapıtları ise anti-faşist savaşım için, barış savaşımı için güncelliğini ve önemini koruyor.

GENÇ ŞAİRLERDEN ŞİİRLER

LİED

Daha eldeğmemiş günün
ilk ışıkları,
İlk merhabasıyla gülen
tomurcuk,
Sevda baharının, yağan ilk
berrak yağmuru,
Gibi arı akan su.
Uçuverecekmişcesine
şeffaf
ve parlak
yarına doğru akarak,
gidiyor, gidecek.
Geçtiği her yerde
harikulâde bir yaşam,
yeşerterek

ETHEM YÜKSEL

KAÇMAK YOK

Ne bu kutsal sevgi
Beni tamamlayan dost sevgisi
Bir sor güneşin sıcaklığına
dost sıcaklığını
İlk adımın kalbime bastı
O anda coştu sevgiler
Hasret o yaşta
o hapiste
Söyle gardıyan başı
Kaç yıl geçti bunun üstünden
Kaç kış geçti
Kurtlar insan avında
canlar hayalinde
Kaçma nere kaçarsın
Sevgi dayimya
Ölüm varya

MUZAFFER ÖZDEMİR

GECEDE LORCA DİNLEMEK

Lorca'yı okuyorsun
ne yıldız ne ay var
apaydınlık gecede

Lorca'yı okuyorsun
hüzne benzer
bir güzellik yüzünde

Bir ateş böceği birden
kapının eşiğinde
Lorca'yı okuyorsun

ADNAN AZAR

KÜÇÜK KARAÇİ KIZI

ayaklar ürkek
gidip gitmemek
ayaklardaki düşünce
ve tetik ayaklar
küçük ayaklar

gözler dertli ve acı
her yeri görüyor
gözlerdeki düşünce
her şeyi görmek
fıldır fıldır gözlerde
bir parça yiyecek

İLHAN ÖZDEMİRCİ

KÜRT ÇİÇEKLERİ

şafak vaktidir ağarıyor doğu

candarma geliyor dedi bir çocuk
bir çocuk başına çekti yorganı
bir çocuk tükürdü yere

candarma geliyor dedi bir çocuk
bir çocuk bir taş koydu kayışına sapanının
bir çocuk ağlamaya başladı birden bire

candarma geliyor dedi bir çocuk
bir çocuk «berde lo» (*) dedi
bir çocuk usulca altına işedi

(*) berde lo: bırak be.

HÜSEYİN FERHAD

ÜÇÜNCÜ VARDİYADA KALBİM

taksim'de gözlerim kaldı,
üçüncü vardiyada kalbim.
madenciler türkü söyler
ormanlar çoğalır içimde

gökkuşağı mendil mendil
bakır rengi gelincik,
martı karaya vurdukça
kızıl güller açar...

ağzımızda enternasyonal
öpüşüyor gibiyiz,
bir yanımda haliç
bir yanım karanfil

HÜSEYİN FERHAD

BİR ESKİ ALBÜMÜN KASABA'YA DAİR FOTOĞRAFLARINDAN...

uçları sigarayla yanmış
solgun aile suretlerinde
sarışın inatçı bakışlarımla küçüğüm
lâcivert gözlerimden okunmakta
telâşlı gençlik duygularım
ızdırabım ve sevincim ve hattâ
kanla sınanmış dostlukların
izi yok ustura değmemiş şakaklarımda.

papatya sarısıyla kirlenen anılar
kandillerle aydınlanan perdelerin
isli burukluğundan kurtularak
bütün köşe başlarını tutuyor hayatımın
ve kangren olmuş bir yarayı
sancısıyla hisseder gibi
duyuruyor eski bir armonikanın ezgisinde.

ne bir grev sabahı
davul zurnası ve halayıyla
ve bilenmiş haklı istekleriyle
ne de hep gece vardiyasına hazırlanan
işçinin ortalığa çökmüş karanlığı
erkekçe hançerleyip parçalayışı
kurtaramıyor acılara garkolmuş yüreğimi.

kasaba'nın yeni betonlanmış caddelerinde
kendi sesimden ürkerek tekrarlıyorum
kurşunlanan hayatın son haykırışını
ihanetin kucakladığı bir dostun
içimin parçalanan narin bir yerinde
altın yaldızıyla çerçeveli ve güleç
önce kazınıp sonra ağır darbelerle silinişini.

unutmak mümkün mü ansızın
ama artık tedirgin ediyor
ıslak bir tülbentin kenarlarında
küçük pembe çiçekleriyle gözlerden çekilişi
yaşlı anasının buruşuk elleriyle
sıtmalı ayaklarımıza sıcak tuğla sürüşü
gülsularıyla yıkanmış sapsarı
bu eski fotoğraflardan korkuyorum.

içimde biriken nazlı hüzün
geceye dağılıyor yağmurla
farkındayım artık
narenciye kokan bir öğle sonrası
bıçaklandığını sessiz hayatının
okuduklarım yazdıklarım ve gördüklerimle
koparacağını beni ondan: acı duyarak...

TİMUÇİN ÖZYÜREKLİ

BİZİM ORDA

Yaşamak bizim orda
Peçeli bir kadın
Gülmeye hasret bir yüz
Ve kınalı elleri saklı
Bir gelindir
Beyler sandığında
Kilitli

Yaşamak bizim orda
Odu ocağı yok
Uzun bir kış
Sıcağı akrebi çok
Acımasız bir yaz
Ve gün yirmidört saat
Öfke yiyip öfke kusan
Bir ırgattır
Harranlı

Bir de soluğu tükenmeyen bahardır
Dağların karını beklemekte belki
Belki son bebesi kucağında ana
Ama mutlak çağırmaktadır hâlâ
O bir türlü dilinden düşüremediği
Umutsuzluk türküsünü

M. SADIK GÖKÇE

SEVGİLİME

Girdim Antalya Demirciler Çarşısına
türküler mırıldanarak
Bir yanım kol vurur vurur
Türküler içindeyim
Bakma elimin tazeliğine
vururum vururum
yorulmadan
Bak diyorum kendi kendime bak!
Akranlarıma İçimi sıkıntıya veren sevgilime
Beni çeken sokaklara
Çalışarak verdiğim terime

Her sabah işime
Başlıyorum severek
Gorki'yi okuyorum
Karadeniz üstü
Volga kıyılarını gezip
sulara giriyorum sulara
Tuzsuz mavi sulara
Sular.. Bir ucu Sinop bir ucu Batum

Tam zamanında çıkıyorum sokağa
Yükseltiyor heyecanımı okumuşluğum
Uçuyorum uçuyorum...
sokaklarda biz
silahımız Leninizm

Arkadaşıma uğruyorum Diker Çarşısına
Dinlenmiş buluyorum kendimi
Tütün'ü anlatıyorum akranlarıma
coşkuyla çelimli
Daskalof'la köyüme çıkıyorum Toroslara
Türküler geliyor içimden
Parmaklarımın üzerinde kabaran
damarımın içinden
Bilinçlenen gövdem
gözlerim
ellerim
Giriyorum Demirciler Çarşısına yine
İşimin aydınlığı çekicimin kızıllığı çekiyor beni
Çekiyor işime.

HASAN VAROL

YAĞMUR GİBİ GÜLLER

soluk soluğa sağanak halinde gidişte
durmak bir anlıkta olsa
bitirmektir o gidişi.
bir ahmak ıslatan yağmuru olmamalı
delidolu ve gökten boşalırcasına ip gibi
yine de bilinmeli derim ben
türkülerin iç acıları o sağanakta

bir gül binlerce güldür
dalları yaprakları tohumları
bir gül binlercedir kendince
kokusu ve güzelliği
dikeni ile savunması

bir yağmur başlangıcında indik arabadan
ıslanmak olağandı.

İLHAN ÖZDEMİRCİ

RUHİ SU'YA NERDEN BAKMALI ?

YAKUP ŞAHAN

Yazımın başlığı yıllarca önce okumuş olduğum Abidin Dino'-nun Ruhi Su'yla ilgili bir yazısından kaynaklanıyor. O yazıda Abidin Dino halkımızın saz ve ozana ilişkin duygu ve düşüncelerini anlatıyor, ozanların bugünkü eylemleri üstüne gözlemlerini belirtiyor ve Ruhi Su'ya geçiyor; onun çalışmalarına ve yapıtlarına dayanarak sanatçıyı değerlendiriyordu.

HALKIN GÖZÜNDE SAZ NEDİR?

Bu yazıdan aldığımız bilgilere göre:

«Saz, aşık ile tam bir özdeşlik içindedir; aşığın ya da onun yakınlarından birinin can damarı koptuğu zaman, bunlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, ölüm meleği Azrail'in geçtiğini anında bildiren bir RADAR kesilir; saz, herşeyi bilir, herşeyi duyar; canlıdır o, görülmeyeni görendir o. Adamının eline düştüğünde umulmadık güzellikler yaratır; bir budalanın ya da bir ödleğin elinde ise, çekilmez olur. Duvarda asılı da olsa, aşık ırak yaban ellerde iken, yine onunla titreşir, ürpertiler geçirir. Saz aşık için ve aşıkla birlikte yaşar; bu yüzden onun niteliklerini, huyunu-suyunu, alışkanlıklarını benimser. Bir yaban elin kendisine dokunmasına katlanamaz.»

Görüldüğü gibi saz, bu nitelikleriyle artık saz olmaktan çıkmış, tam bir «fetiş» kılığına bürünmüştür. Saza karşı halkın beslediği bu duygular tümüyle sanat dışı öğelerdir, onun müziğe karşı sevgi ve saygısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, sazı gerçek, özdeksel bir nesne olarak değil, tinsel bir varlık olarak tasarlamakta ve yüceltmektedir. Halklar - kötüleyici anlamda değil, bilimsel anlamda - «mytho-maniaque» bir düşünce dizgesi içinde yaşar; bu yüzden, onların söylenceler, kahramanlar, fetişler yaratmalarının önüne geçilemez.

Ne var ki, her fetiş insanı gerçekten sapmaya, gerçeğe yabancılaşmaya sürükler, bir takım dokunulmazlıklar yaratır. Sazda toplanan bu doğa-üstü tinsel ve gizemsel güç olduğu yerde kalsa,

neyse; ama durmaz orada, giderek ozanı da sarar; böylece ozan da bir çeşit kahraman, doğa - üstü bir varlık kesilir.

HALKIN GÖZÜNDE AŞIK OZAN NEDİR?

Saz aşık ile tam bir özdeşlik içinde olduğuna göre, saz ne ise ozan da o olacaktır. Yine aynı yazıda belirtildiğine göre:

A) «Aşık, ezgili söze tutkun, başkaldırmış bir köylüdür. İyi bir aşık 'pek YANIK' okur, ya da anlatır. Aşıkların çoğu, Homeros gibi, kör olur; salt iç ışığı ile aydınlanır; gözleri kapalı da olsa, herşeyi görürler, herşeyi bilirler, giderek Sanem Bacı gibi gelecekten de haber verirler.»

Görüldüğü gibi ozan da, (kör olduğu halde herşeyi bilen, herşeyi gören...) doğa-üstü bir varlık olmaktadır. Şimdi, ilkin aşıkların körlüğünü ele alalım. Bir kez, Homeros'un kör olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Nitekim, ilk İyonya yazarlarından Hellanicus, Troya savaşını bu denli canlı anlatan bir ozanın, onu görmüş olması gerektiğini ileri sürer. Homeros'un körlüğünün söylence'den geldiği hemen hemen kesindir. Buna göre, şiir esinleyicisi Musa «aoidos» adı verilen ozanların gözlerini çıkarıp alırmış ve buna karşılık onlara güzel ses bağışlarmış. İşte ozanların (ve bu arada Homeros'un) körlüklerinin kaynağı budur.

Ozanların salt iç ışığı ile aydınlanmış olmalarına gelince, elbette, bu da çocuksu, safça bir inanıştır; sanatla ilgisi olmadığı gibi, bilimle ve bilinçle de bir ilişkisi olamaz. Oysa sanat, esinin, içe-doğuşun ötesinde bilinçli bir çalışma sürecidir.

İşte Abidin Dino, halktan gelen bu verilerin ışığında oluşan bir ozan imgesinden kalkarak, Ruhi Su'ya geçiyor. Doğrusu ya, ben olsaydım, ne denli zorlanmış olsam da, böyle bir geçişi yapamazdım. Ülkemizi köy köy dolaşıp türkülerimizi özenle derleyip toplayan, onları kuyumcu ustalığı ve inceliği ile işleyen, halkın arasında «Türkülerin Denetleyicisi» adını kazanmış bilinçli ve devrimci bir sanatçıya, bu masalımsı ozan imgesinden nasıl geçilebilir? Bence, böyle bir ışık odaklanmasında Ruhi Su'nun kendisi değil, yanılsaması (illusion) belirir ancak. Çünkü o, ne bir aşık, ne kör, ne falcı, ne de geleneksel bir ozandır; gizemcilikle, doğaüstü varlıklarla ve içe-doğuşla bir alıp vereceği yoktur. Herşeyi bilmek, görmek gibi savlara gülüp geçer. Çünkü Ruhi Su okullarda dirsek çürütmüş, ayrıca müzik öğretim ve eğitiminden geçmiş bir sanatçıdır, bir «hüdaverdi» değildir.

B) Abidin Dino'nun ozanlarımızın bugünkü durumuna ilişkin gözlemlerini de biraz abartmalı bulduk. Şöyle diyor, özetle:

«Aşık bir kez yanık yanık okumaya başladı mı, artık olduğu yerde kalamaz, hiçbir yer onu avutamaz, köy köy dolaşmaya çıkar ülkeyi; ama bununla da kalmaz, yaban ellere başını alır gider. Kimi zaman Fransa'da bir ayakçı meyhanesinde, kimi zaman Almanya'da bir birahanede Türk işçileri arasındadır, çalar okur, avutur, avunur.

«Aşıklar devrimcidir, toprak işgallerini, grevleri, yabancı ülkelerde fabrikalarda çalışan işçilerin çilesini dile getirir.»

Doğrudur, aşıklık sanatı bir gezginci işidir. Aşık dolaşmazsa, ne ün yapabilir, ne ekmek parasını çıkarabilir, ne de kendisini geliştirebilir. Bunun için köy köy dolaşmak zorundadır. Ruhi Su da yurdunu köşe bucak gezer dolaşır ama, o aşıklar bölüğünden sayılmaz. Çünkü o, geçim derdiyle değil, halkının ezgilerini toplamak için dolaşır.

Aşıkların yaban ellere gitmelerinin kökeninde de aynı ekonomik etmen bulunmaktadır. Eğer oralarda kendi yurttaşları bulunmasaydı, yurt dışına çıkmak aşığın aklından bile geçmezdi. Buna ne kültürü, ne de parası elverirdi. Kısacası, aşığı dışarıya çıkmaya zorlayan sanat kaygısı değil, geçim ve belki biraz da kazanç kaygısıdır. Kaldı ki, bu çıkışın da uzun bir geçmişi yoktur; ülkemizden dışarıya Türk iş-gücünün göçmesiyle, on beş yirmi yıl önce başlamıştır.

Oysa Ruhi Su, çok daha önceden, yıllar yılı dışarı çıkmak istemiş, izin verilmemiş, Anayasaya dayanan gezi hakkını kullanamamıştır. Nice uğraşlardan sonra, ancak 1977'de bu hakkını kullanabilmiş ve Türk halk müziğinin son gelişme evresini dünyaya duyurabilmiştir.

Tümen tümen halk ozanı Avrupa'lara giderken, hatta bazıları devletçe gönderilirken, bu değerli sanatçıya Avrupa kapılarının kapanmasının sebebi nedir? Onunla halk ozanları arasındaki ayrımdır. Bu ayrımı egemen güçler çok iyi biliyorlar: Halk ozanları yanında Ruhi Su'nun gerçekten devrimci, güçlü bir sanatçı kişiliği vardır. Tarihimiz boyunca devrimci ozanlar görülmüştür, ama ozanlık genel uygulamasında her zaman devrimci olmamıştır. Bugünkü devrimci ozanlar bile, sadece çağın gidişini azçok sezebilenler arasından çıkmaktadır.

Ruhi Su dış ülkelere çıkamadı ama, dış ülkelerde çalışan işçilerimiz için türküler yakmaktan, emekçiler yanında yer almaktan, onlarla omuz omuza savaşmaktan da geri kalmadı.

Dahası var: Bırakın dış ülkelere çıkmayı, Ruhi Su kendi öz yurdunda bile devlet olanakları ile halkının karşısına çıkarılma-

makta, nerdeyse halkına yasaklanmaktadır. Oysa, TRT'de her Allahın günü halk ozanları saz çalarak boy göstermektedir.

İşte bu açılardan da halk ozanları ile Ruhi Su'yu bir tutamayız, aralarında bir çağrışım bağı kuramayız...

Belki de biz Abidin Dino'yu yorumlamakta yanılıyoruz. Bakın onu ne iyi anlıyor, ne güzel anlatıyor:

«O, tüm yaşamını aşıklara ve türkülere adamış bir kişidir.

«Avarelerin önde gidenidir o, türkülerin izlerini kovar durur, köyden köye peşlerini bırakmaz, koşar ha koşar... Ama bunu bir müzik-araştırıcısı (musicologue) olarak değil, bir müzik-delisi (musicolâtre) olarak, bir çeşit kendine özgü aşık olarak yapar. «Türkülerin Denetçisidir» derler ona; yani, o, türküleri araştırır, zamanın yıkıntıları altından çıkarır, yuğup yıkar, pırıl pırıl eder...

«Ama o bir kelebek avcısı da değildir; koleksiyon yapacak hali de yoktur; onları okur o, görkemli sesiyle yeniden canlandırır, yaşatır...

«Ruhi Su bu işi, kimi gözaltında tutularak, kimi kovuşturularak, kimi de tutuklanarak yıllar yılı yürütmektedir; onun üslubunda özel bir titreşim duyulur, evrenin olumsuzluğuna karşı bir cenk, bir öç alma eylemidir o. Her biri çağımıza tanıklık edecek yeni ezgiler de bestelemiştir o; bu yüzden kuşaklar boyu söylenip çalınacaktır!»

Bütün bunlara diyecek sözümüz yok. Yine de, şu «müzik - delisi» deyimi kullanılmasaydı daha iyi olurdu. «Türkülerin Denetleyicisi» deyimi ile uyuşmuyor. Keşki, «yeni ezgiler de bestelemiştir» demeseydi, çünkü Ruhi Su'nun tüm ezgileri yeni ve özgündür.

HALKIN AŞIK VE SAZ ANLAYIŞI

A) Yurdumuzda aşıklık bunca yaygın iken, her köşesinde bir değil, birçok aşık çalıp söylerken, «NİÇİN HER ZAMAN GÜÇLÜ AŞIK ÇIKMAZ?» diye bir soru geliyor insanın aklına. Bize kalırsa, bunun sebebi biraz da yukarda belirttiğimiz gizemsel saz ve aşık anlayışıdır. Bilindiği gibi, gizem, bilinemezlik, arkasından bir dokunulmazlık, ya da «tabu» sürükler getirir. İşte bu dokunulmazlık aşıklarımızı geleneğe bağlı kalmaya zorlamış, çağlarının sözünü ve sesini, kısaca insanını dile getirmelerine engel olmuş, geleneği ve kendilerini yinelemek zorunda bırakmıştır.

Oysa, Ruhi Su'ya göre, her şeyin değişmekte olduğu bir evrende, müziğin de değişmek zorunda olması kaçınılmazdır. Çünkü, «bir ırmakta iki kez yıkanılamaz»; oluşma ve değişme doğanın

temel yasasıdır. Akan suya kilit vurulamayacağı gibi, insanın yarattıklarının da değişmesine kilit vurulamaz. Vuran, kilidi kendine vurur!

B) Sanatçı (aşık) sazıyla özdeşleşir. Olağan bir şeydir bu, ama ne zaman? Sazı elimize alıp çalarken. Halkın anladığı gibi, «telepatik» bir özdeşleşme değildir bu; saz ile aşık arasındaki karşılıklı etkileşimden doğar. Çalarken sazın söyledikleri ile aşığın kafasından geçirdiği seslerin diyalektik bireşiminden, saz-aşık bütünlüğü oluşur. «Bir şey üzerinde düşünmek», der Sokrates, «insanın o şey üzerinde kendi kendisiyle konuşmasıdır». Bunun gibi sanatçı (aşık) da, müzik dilinde sazı ile konuşarak, bir anlam ortaya atar. Burada ozanın ikinci «ben»i sazı olur. Böylece, saz da artık sanatçının bir parçası haline gelir, saz ve aşık bir bütünlüğe erişir, özdeşleşir.

Sazın, «sanatçının niteliklerini, alışkanlıklarını» kazanması da yine bu diyalektik etkileşimden kaynaklanır. Halkın akıl erdiremediği de işte budur.

C) Kırsal yerlerde, dağdan dağa seslenmek isteyen insanlar, seslerini duyurabilmek için, onu tizleştirmek gereğini duyarlar. Aşıklar da aynı amaçla türkülerini ince bir sesle okurlar ve bunu alışkanlık haline getirirler. Böylece, seslerinin daha yanıklaştığını sanırlar. Gelgelelim, durum hiç de öyle değildir. Ama, neylersiniz, gelenek olmuş bir kez, sonra halk da böyle istiyor, inceltеceksiniz sesinizi!

Ç) Ruhi Su türkülerini yanık okumaz; hiçbir zaman bayağı bir duygusallığa düşmez. «BEBEĞE AĞIT» adlı yapıtını buna örnek gösterebiliriz. oKnu peü içi, pek dokunaklıdır: Bir ananın yavrusunu göç sırasında kuşlar kapar. İçi kan ağlamaktadır. Dağlarda köpeklerin ulumasını duyar gibi olur, gözlerinin önünde kargaların bebeği parçalayıp bölüşmeleri canlanır, karakuşun pençelerinin çocukta yarattığı acıyı kendi etinde duyar. Fakat o sırada eltisi çadırda gülüp oynamaktadır. Öyleyken ana sızlanmaz, yanıp yakınmaz, «acıyı bal eyler» kendine, umutsuzluğa kapılmadan yiğitçe bir ağıt yakar bebeciğine. Çan çalmaz, selâ okumaz Ruhi Su; çünkü devrimcidir o; devrimci yaşantısında umutsuzluk yoktur; sanatında da olmayacaktır elbette. Onun sanatı insana umut, atılım ve savaşım gücü aşılar, ezikliğe götürmez, tersine, başını dik tutar onun.

«İON» YA DA OZANLIK SANATI

Ozanlık sanatının özünü bir kerte daha iyi kavrayabilmek için,

Platon'un «İon» adlı gençlik yapıtından kimi bilgileri anımsatmanın yerinde olacağını düşündük. Gerçi iki bin beş yüz yıl önceki bir filozofun ozanlar üzerindeki düşüncelerinin çağımız ozanları ile ne ilgisi olabilir? diye soranlar çıkabilir; ama, biz aynı kanıda değiliz. Platon'un «İon»da sergilediği fikirlerden çağımız ozanlarının, özellikle de gerçek yaratıcılıktan kaçınan, geleneklerden kopmaktan gocunan ozanlarımızın yararlanacağından kuşkumuz yoktur.

A. Cevat Emre'nin «Odyssea» çevirisinin önsözünde belirttiğine göre: Eski Yunaneli'nde «Aoides» adı verilen bir grup ozan vardır; şiir perisi (Musa) bunların gözlerini almıştır, ama karşılığında kendilerine güzel ses bağışlamıştır. Bu yüzden tümü kördür. Bu ozanlar ellerinde gitar (kopuz), İyonya ve Eolia'da kent kent, köy köy dolaşarak, hanların, beylerin evlerinde destan okur, geçimlerini sağlarlar. Ezberlerine aldıkları destanlar üzerinde, çeşitli nedenlerle değişiklikler de yaparlar, kendilerinden parçalar katarlar, hatta arasıra yeni bir destan yarattıkları da olur. Bizim halk ozanlarımızın yoldaşı gibidir bunlar.

Öte yandan, bu kör ozanların sınıfından olmayan, «poietes» (Fransızca, poète-münşi-şair) denilen kişiler de türemiştir. Homeros ve Homerik destanın yaratılmasına katkıda bulunan öbür şairler bunlara örnek gösterilebilir.

Bir de, Homeros'un ikinci yurdu sayılan Khios'ta, «rhapsodos» adı verilen başka bir ozan türü ortaya çıkmış ve Grekeli'ne yayılmıştır. Bunlar, Homeros'un soyundan geldikleri savındadırlar ve «İliada» ile «Odysseia»yı ezbere bilirler. Panathenai bayramlarında bu iki destandan başka hiçbir şeyi ağızlarına almadıkları için, Homeril epos'ların tekelini ellerinde tutarlar ve şenliklerde bu iki yapıt üzerinden yarışırlar.

İşte Platon'un «İon» adını taşıyan yapıtı, İon isimli böyle bir rapsod'u ele alır, onun sanatını ve kişiliğini inceler. İon, elinde sazı ve kafasında Homeros'un «İliada» ile «Odysseia»sı Yunaneli'nde köy köy, kent kent dolaşır, yöresel Olimpik şenliklerde, söz ve saz yarışmalarına katılır. Başarılı bir rapsod'dur; kazancı da yerindedir. Söylediğine bakılırsa, Homeros'u kendisinden daha iyi okuyan kimse yoktur. Bunlardan biri, Epidaure'deki Asclepios şenliklerinde bir müzik yarışmasını kazandıktan sonra yurduna dönerken Sokrates ile karşılaşır. Kuşkusuz, Sokrates demek Platon demektir. Ama gerçekte Platon'un cinleri ozanları, şairleri, rapsodları hiç tutmaz; öyle ya, kendi açtığı okulun kapısına «Geometri bilmeyen buraya giremez» diye yazdıran, kendi şiirlerini dahi yaktırıp yok eden, kurduğu ülküsel (idéal) kentte ozanlara yer ver-

meyen ciddî bir toplum filozofu, bu avarelerden nasıl hoşlanır? Onun için Sokrates kılığına girerek, İon'un karşısına çıkar, onu inceden inceye alaya alır, ozanlık sanatının ne olduğunu göstermeye çalışır.

SONUÇ

Platon, Sokrates'in ağzından, alaycı bir anlatımla aidos (ozan), poietes (şair) ve rhapsodos üstüne düşüncelerini belirtir. Ona göre sanat bir esin (ilham) ya da tanrısal uğraş değildir, bilinçli, bilimsel bir iştir.

Acaba Ruhi Su sözü geçen şairlerden hangisidir? Bizce hiçbiri değildir. Üstelik, ortak bir yanı da hemen hemen yok gibidir onlarla. Oysa, bizim halk ozanlarımız her bakımdan onlara benzer. Çünkü, bu ozanların üçü de (bizimkilerle birlikte) tanrı vergisi ile konuşur, çalar; sanatla, bilimle, bilinçle alacak verecekleri yoktur. Tanrısal bir esine ya da kişisel bir yeteneğe dayanarak karşımıza çıkarlar. Çevreden kopmak kaygısı ile gelenekten ayrılamazlar. Bu yüzden yetenekleri olduğu yerde kalır, esinleri battallaşır. Eski deyimle, «istidat halinde» kalırlar, yeteneklerini aşıp yaratıcılığa geçemezler.

Ruhi Su onlara benzemez.

Sanata, bilime, araştırmaya kendini adamış; gelenekten beslenip yenilikler yaratan, her an yeni kalmasını bilen, yurdunda yeni bir hava estiren, bilinçli, kendine özgü (sui generis) bir sanatçıdır o. Yaptığı işe, kullandığı yönteme bakınca, ona «Türk halkının Homeros'u» diyeceğimiz geliyor. Çünkü o da bir destan hazırlıyor: Anadolu köylüsünün ve işçisinin destanını. Bu yüzden Ruhi Su'ya salt geleneksel ozan açısından bakmakla yetinmemek; çağdaş ve özgün bir ozan karşısında bulunduğumuzu algılayarak, daha çok geleneğe katkısı açısından bakmak ve değerlendirmek yerinde olacaktır.



DURCH LICHT ZUR NACHT

Also sprach Dr. Goebbels: Lasst uns aufs neue Brände entfachen, auf dass die Verblendeten nicht erwachen

10.5.1933 günlü AIZ kapağı. Berlinde ve diğer Alman üniversitelerinde, nazi kafasına uymıyan kitapların yakılması üzerine. **Alevlerin ışığından gecenin karanlığına.**

AST YÖNETMENİ RUTKAY AZİZ'LE DEVRİMCİ ÖZEL TİYATROLARIN SORUNLARI ÜSTÜNE BİR SÖYLEŞİ



Rutkay Aziz (solda) arkadaşımızla

SANAT EMEĞİ : Devrimci özel tiyatroların büyük bir bunalım dönemi geçirdiğine tanık oluyoruz. Görebildiğimiz kadarıyla ANKARA SANAT TİYATROSU (AST) direnişini sürdürmektedir. Bunalım nedenlerini, karşılaştığınız güçlükleri anlatır mısınız? Önerileriniz nelerdir?

RUTKAY AZİZ : İlerici çizgideki tiyatro gruplarının siyasal - ekonomik baskılara karşın olağanüstü dirençle varlıklarını (genellikle böyle olmuştur) koruyacaklarına inanıyorum.

Gerçekte içinde bulunduğumuz dönemde tiyatrolarımızın geçirdiği bunalım, grupları kapanma ya da kapanmaya itiş biçiminde etkiliyor. Ne var ki, kendi kendine kapatma zorunda kalanla, kapanmaya gidiş tehlikesi içinde olmayı çok yönlü değerlendirmek gerek. Bu da bize karşılaştığımız güçlüklere doğru yaklaşma olanağını verecektir. Bilindiği gibi parasal sorunun yarattığı çıkmazlar, yer bulup oynamadan tutalım, oyuncu kaybına

kadar tiyatrolarımızın üretimini büyük ölçüde etkilemiştir. Zaten yıllardır ödediği büyük kiralarla mülk sahibine çalışır durumda olan tiyatro gruplarımız, parasını bile verecek olsa, artık yer bulup oynama olanağı zayıflamıştır. Ödenekli kurumların sahnelerinden yararlanma ise birkaç girişimin sonunda görüldüğü gibi umutsuzdur. Az önce değindiğimiz oyuncu kaybı sorunu ise, uzun süredir sahne üstünü nitelikli yaratıcılıklardan yoksun etmiştir. Açıkça, oyuncu beslenmez ve oyuncu yetişemez; yetişmiş deneyimi olan yetenekler ise yitirilmiştir. Giderek geçim ve yaşama kaygusunun doğal sonucu olarak yan işlere kayma olmuş, süreç içinde yan işle özdeş olmaya geçiş, tiyatroyu tiyatro emekçisinin asal işi olmasından çıkarmıştır. Tiyatro sanatının; asal unsuru oyuncu malzemesinde başlayan çöküntü, aynı zamanda sahne —seyirci ilişkisinin doyumsuzluğuna ortak olarak gelişmiştir. Üretimde nitel düşüş seyirci sayısında da düşüşü beraberinde getirmiştir.

Artık günümüzde seyirci, sınıf bilinci doğrultusunda seçme yaparak, değer yargılarında acımasız ve toplumsal değişimin hızında gerçekçi işlevsel yenilenmeler bekliyor. Oysa tiyatromuz ne denli kendini, olanaklarını zorlarsa zorlasın (Azınlıkta bile olsa olumlu örnek çalışmalar vardır) sanatsal üreticiliğinin düzeyinde çaresiz ödünleşmiştir. Devrimci Özel Tiyatro işleyişindeki gruplar sürekli olarak insanından, emeğinden yeme gerçeğine sıkışmıştır.

Oyunla seyirci bilinçine bilgi üreticiliği, sanatsal beğenilerin yaratımı, çoğu zaman geride kalmış, sürekli artan gideri bir biçimde örtmek, bu nedenle seyirci döndürmek için, sahneye adeta mallar konmaya başlanmıştır. Açık olan şey gişeye soru sormaya başladığımızda, sanatınıza yönelttiğiniz soruların azaldığıdır. Kaldı ki böylesine zorlu savaşım içinde tüm sanat ve kültür emekçilerinin bıçağın sırtında birer direnenler olması kaçınılmazdır. Bütün bu çelişkili çarpık yapıya karşın, varolan insan malzemesinin olağanüstü direnciyle, fedakârlığı ile ayakta kalınmaya çalışıldı. Üstelik yalnız ve desteksiz kalınacağına da inanmıyoruz. Yalnız kalmamak, yanlışları, bunalımları azaltacağı gibi, birlikte büyümeyi de beraberinde getirecektir. Onun için işçi sınıfı sanatı doğrultusunda varlığını koyan grupların yaşaması, harekete kaynaşması tüm ilerici güçlerin yanında, örgütleriyle dayanışma içinde olmasına, oluşturacağı yeni seyirci ile birlikteliğini pekiştirmesine bağlıdır. Yoksa yaşam borumuzun kesilmesi beklenmedik değil beklenir olacak.

SANAT EMEĞİ : Kültür Bakanı Sayın A. Taner Kışlalı'nın özel tiyatrolara ödüllendirme yoluyla yardım edileceği yolunda demeçleri yayınlandı. Bu yolla soruna çözüm getirilebilir mi? Sizin bu konuda görüş ve önerileriniz nelerdir?

RUTKAY AZİZ : Kültür Bakanı Sayın Ahmet Taner Kışlalı göreve geldiklerinden beri ve pek tabii ayırım gözetmeden Özel Tiyatrolara yardım etmek isteğindeler. Örneğin Anadolu Turnesine çıkan grupların güvence içinde görevlerini sürdürmelerine olanak sağlayacak atılım yaptılar. Seneye ne olur bilemeyiz. Erken alkışlayan adam durumuna düşmek istemeyiz. Ama şu aşamada olumlu atılımdır ve kabullenmek gerekir. Bununla beraber her ne kadar İzmir'de biletlerdeki rüsum % 10 üstünden yürürlükte ise de, Ankara'dan sonra İstanbul'da da % 15'den % 5 düşürülmesi olumludur. Artık hiç olmazsa gerçekten halka karşı eğitici görev yükümlenenlerin yeri, bar pavyon emsali işletmelerden sonra «eğlence-hane» anlayışı % 5'e kadar bir düşüş göstermiştir. Olumludur ve toptan kaldırılması tercihimiz olduğu açıktır. Şimdi de bir çeşit ödüllendirme gündeme gelmiştir. Sanırız ayrıntıları ile açılacaktır. Ödüllendirmelerde ölçüt ne olacaktır? Ödüllendirme hakemliği kimin ya da kimlerin olacaktır? Belirlenmesi hangi yollardan geçecektir? Çünkü sonuçta yardım sözcüğü tüm kişisel iyi niyetli yaklaşımlara rağmen özerklikte yasallaşması sağlanmadığında, bağımlılığa dönük renkler taşır.

Oysa biz yardım sözcüğünü bir yana koyarak gerçekte desteklenme hakkımızı istiyoruz. Onun için söz konusu olan yardım elini uzatmak değil, anayasal hakkın tanınıp, tanınmamasıdır. Ve artık sanat ve kültür yaşamına, onun emekçilerine özgür ve güvenceli ortamın yaratılmasını, özgürlükçü demokratik anlayışın gereği sayan kültür politikası iyi niyetlerini yaşama geçirmelidir. Yoksa amaç, ülkemiz tiyatro hareketine canlı ve öncü gelişim sağlayan özel tiyatro işleyişindeki grupların bölünüp dağılmasımıdır? İnanmak istemeyiz. Ya da 1961 öncesinde görüldüğü gibi, tiyatromuzu ödenekli kurumların tekelinde, onun denetimi altında Anadolu'yu da içine alan eritici bir yaygınlığa mı varılmak isteniyor? Sanmayız. Sayın A. T. Kışlalı'nın demeçlerine, kültür politikalarını içeren demokratik özü saklayan yaklaşımlarına ters düşecektir. Üstelik böylesine niyetler gerçekçi de değildir.

Ödenekli kurumlar içinde bile bugün gerek yapısı ve yönetim açısından olsun, ileriye doğru özgürlükçü haklarını talep eden gelişmeler vardır. Sonuç olarak bağlamak gerekirse tiyatromuza ilişkin tüm bu sorunlar 1979 Mart ayında yapılması düşünülen

Tiyatro Kurultayı'nda derinlemesine ele alınacak. Tüm Tiyatro Sanatçıları Birliği'nin (Tİ-SAN) hazırlıklarını yürüttüğü kurultayda, doğrudan tiyatroya ilişkili düşün ve sanat emekçileri olayın sorunlarını ve çözümlerini tartışacak.

Hedef özerk kültür kurumuna geçişe bağıntılı olarak Tiyatro Yasasının gerçekleşmesidir. Sanat üreticilerinin sosyal, ekonomik, hukuki, kültürel haklarını yasallaştırarak özgür güvenceli koşullar yaratmaktır.

Kültür Bakanlığı'nın Tiyatro Kurultayı'na ileriye dönük olumlu sonuçlarıyla birlikte destek çıkması dileğimizdir.

SANAT EMEĞİ : Atatürk Kültür Merkezinin açılışı dolayısıyla yapılacak kutlamaya Özel Tiyatroların da katılması kararlaştırılmıştı. AST'ın «1871 KOMÜN GÜNLERİ« oyununun kabul edilmediğini duyduk. Bu konuda bizi aydınlatır mısınız?

RUTKAY AZİZ : AST ilerici-devrimci tiyatro hareketimiz içinde 15 yıllık birikimi ile gelenekleri olan bir tiyatrodur. Bu sorumluluk duygusuyla sanatçı kişiliğini ve onurunu 12 Mart Faşist uygulamaları dahil 1-2. MC iktidarlarında da korumaya çalışmıştır. Hükümet tiyatrosu olarak doğmadığı gibi bugün de böylesine bir telaş ve duygu içinde değildir. Üstelik kimse de ondan bunu ne ister ve bekler. AST işçi sınıfı sanatına taraflıkla yığınları kucaklayan sanatın yaygınlığını oluşturmaya çabalamış, mücadeleye bağımlılığın bilinciyle davranmıştır. Aynı bilinç AST Çalışanlarını, elden geldiğinde sanatsal özgür yaratıcılıklarını özellikle koruyan tutuma yöneltmiştir.

Atatürk Kültür Merkezi Müdürlüğüne ve Kültür Bakanlığı katındaki yetkililere verdiğimiz yanıt, aldığımız karar, böylesine sorumluluğun sonucu.

Bildiğiniz gibi açılışla ilgili aldığımız çağrıdan onur duyacağımızı belirterek B. Brecht'in «1871 Komün Günleri» yapıtıyla açılışa katılacağımızı duyurduk. Başlangıçta parasal yanla ilgili sorun çıkar gibi olduysa, sonradan çözümleyici öneriler gelişti. Ama ne zaman ki «1871 Komün Günleri» yerine, bir başka oyun tarafımızdan daha uygun görülmüştür biçiminde talep geldiğinde, parasal yan önemsiz oldu. Tüm parasal bunalım ve çıkmazlara rağmen.

Görüldüğü gibi ortada açıkça müdahaleci tavır vardır. Karşı tarafça ne denli gerekçeler sürülse de, yaklaşım sanatçının özgürce oyun seçimine doğrudan karışma, anti-demokratik baskı niteliğindedir.

Bugün kültür alanının demokratikleşmesi, siyasal sanatsal öz-

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

SAYI : 8/78-3338

KONU : Atatürk Kültür Merkezi'nin açılış şöleni hk.

İSTANBUL
14/ 9 /1978

Ankara Sanat Tiyatrosu Yöneticiliği'ne

İlgi: 11.9.1978 gün 9279 sayılı yazınız.

Atatürk Kültür Merkezi'nin 6-18 Ekim günleri arasında yapılacak olan "Halka yeniden açılış şöleni"ne B.Brecht/H.Eisler'in "1871 Komün Günleri" adlı oyunu ile katılmak istediğiniz ilgi yazıda belirtilmektedir.

Ancak açılış şölenine repertuarınızda bulunduğu bilinen Vasıf Öngören'in "Zengin Mutfağı" adlı oyunu ile katılmanız Müdürlüğümüzce daha uygun görülmektedir. Oyun 16 Ekim günü Büyük Salonda oynanacak, biletleri Müdürlüğümüzce satılacak ve tarafınıza salon koltuk sayısının % 25 i kadar davetiye verilecektir.

Bu konuda olumlu cevabınızın en geç 15.Eylül 1978 gününe kadar Müdürlüğümüze gönderilmesi gereğini saygılarımla rica ederim.

Hüseyin BAŞÇETİNÇELİK
Müdür V.

gürlüklerin kazanımı için savaşım veriliyor. Sanatçının onuruna, oyunlarını özgürce seçme - oynama haklarına karşı pazarlıkçı yaklaşımları kabullenemeyiz. Çetin günlerin içinde sınavdan geçiyoruz. Ağır ekonomik koşulların yarattığı hayat pahalılığı, işsizlik hızla artıyor. Faşist güçlerin gizli açık tehditleri sürüyor. Seçme - kitlesel cinayetleri sürüyor. Emperyalist kapitalist sömürücülerle ülke ekonomisini dar boğazdan çıkarma hesapları, uluslararası sermaye ağına bağımlılığı daha kalın iplerle bağlıyor. İşbirlikçi sermayenin saldırgan sömürücülüğü büyüyor. Emeği ile geçinen insanımız iş, can, gelecek güvenliğinden yoksun. Ama şu kesin ki; ekonomik yaşamda işverenle - işçi arasında çalışma barışı, gerçekte işveren sömürüsüne barışçıl kozlar sağlarken, kültür alanında sınıflar arası sanatsal barış girişimleri, sınıf sava-

şımı gerçeğini her iki alanda da örtbas etmeye yetmeyecektir.

Bu nedenle sanatçımızı zor günler bekliyor. Safını belirlemede tarihsel sınavdan geçecek. Gerçek sanatçı kişiliğini, sınıf uzlaşmacılığına karşı, sınıf savaşımına koyarak kazanacaktır. Popülizmin, uvriyerizmin batağına düşmek, makyevelist politika güderek ilişkileri meşrulaştırmak, kariyerist yer kapma ve yaranma uğraşları ve de ilkesiz uzlaşmacı girişimler devrimci sanat ve kültür mücadelesinin reddedeceği davranışlardır. Günümüz gerçeğinde sanatçının hesaplaşması kişisel hesapların çok üstündedir. Bunu üretici güçlerin mücadele bağına yaratıcı kişiliğini koyarak, yaşamdaki tüm tutum ve davranışlarıyla kanıtlamakla yükümlüdür.

SANAT EMEĞİ : Önümüzdeki tiyatro dönemine ilişkin tasarılarınız ve çalışmalarınız nelerdir?

RUTKAY AZİZ : Baş uğraşımızdan biri hatta birincisi, tiyatro sanatının devrimci savaşımdaki etkinliğine inanan, tutkun genç yeni kan arkadaşların yetiştirilmesi olacak. 1972/73 döneminden beri kurslardan yetişerek çalışmalarını sürdüren arkadaşların üretimimize büyük katkıları oldu. Sahne üstü-gerisi önemli görevler sırtladılar. Bu dönem daha geniş programla eğitimi sürdürelim istiyoruz. Somut ürünler içine katarak, oyun-seyirci ilişkisine sokarak eğitimlerini gerçekleştirmeye çalışacağız.

Oyun olarak U. Mumcu'nun «Sakıncalı Piyade» A. Tümel'in «Akıllı Hayvanları» bu dönemde oynayacak.

1978/79 tiyatro döneminin oyun dizisinde sahneleme isteğinde olduğumuz oyunlar arasında yazımı B. Brecht, türkçesi Can Yücel'in olan «Sivri Kafalılarla Yuvarlak Kafalılar» ve J. Reed'in ünlü yapıtından tiyatroya uygulanan, türkçesini Ataol Behramoğlu'nun gerçekleştirdiği «Dünyayı Sarsan 10 Gün» oyunları var.

Başkaca Oktay Arayıcı'nın yazmakta olduğu çağına tanıklığını ve sorumluluğunu yüklenerek, kendini yargılayanlara karşı hesaplaşma bayrağını açan bir bilim adamının savaşımını sahnelemek tasarılarımız arasında.

Bir de 1979 Dünya Çocuk Yılına, yarının büyüklerine, yeni bir oyun çıkarmaya önemle ağırlık vereceğiz.

Hepsinin ötesinde geçmiş dönemlerdeki çağrımızı yinelemek isteriz: AST Çalışanları tiyatro yazarlarımızın yazma savaşımını grupca sırtlamayı, ortak çalışmalar içinde olmayı görev sayacaktır.

AST ÇALIŞANLARININ ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ MÜDÜRÜ'NE YANITI

15.9.1978
İstanbul

Sayın Atatürk Kültür Merkezi Müdürü
Hüseyin Başçetinçelik

Müdürlüğünüzden 28.8.1978 tarihli, Atatürk Kültür Merkezi'nin açılış şölenine katılmamızı ve oynayacağımız oyunun bildirilmesini isteyen bir yazı aldık. Buna karşılık olarak biz de, müdürlüğünüze, 2.9.1978 tarihli yazımızla B. Brecht/H. Eisler'in «1871 Komün Günleri»ni oynayacağımızı bildirdik. Daha sonraki günlerde ise kutlama komitesine çağrılarak ANKARA SANAT TİYATROSU'nun açılış şölenine «1871 Komün Günleri» ile katılmasının hiç bir sakınca taşımayacağı, açılış oyunları yönünden herhangi bir kısıtlama ve baskının getirilemiyeceği sözlü olarak belirtildi. Ne var ki olaylar günler içinde gelişti ve «1871 Komün Günleri» yerine bir başka oyunla katılmamız önerildi. Nihayet bu öneri, 14.9.1978 tarihinde, bu kez «1871 Komün Günleri» yerine «Zengin Mutfağı» oyunuyla katılmamızın müdürlükçe daha uygun görüldüğü yazılı olarak bildirildi.

ANKARA SANAT TİYATROSU, kurulduğu 1963 yılından beri her türlü gerici, tutucu, faşizan dönemler dahil olmak üzere oyun seçme ve oynama tercihini kendi yaparak, halkına olan sorumluluğun bilinciyle seyircisinin karşısına çıkmıştır. Açılış şöleninde de aynı siyasal-sanatsal sorumluluğun bilinci içinde «1871 Komün Günleri» yapıtını sergilemeyi yararlı ve uygun görmüştür.

Bu gün de, birbirleriyle çelişen çağrı ve isteklere karşın AST'ın bu ilkesel kararlılığı geçerliliğini korumaktadır. Aksine bir davranış sanat emekçilerinin üretimine, oyunlarını özgürce seçme ve oynama hakkına doğrudan müdahaleci ve anti-demokratik bir anlayışı yaratacağından, böylesine bir yaklaşımı, uygulamayı ve sonuçlarını ANKARA SANAT TİYATROSU ÇALIŞANLARI'nın kabul edebilmesi düşünülemez. Bu açıdan bakılınca, düşünce ve kararımız, özellikle kültür ve düşünce alanının demokratikleşme ve sanatsal özgürlüklerin kazanımı savaşımında kaçınılmaz bir görevdir. Bu nedenle, böylesine bir tutum ve kararlılığın içinde bulunduğumuz şu koşullarda hayati bir önem ta-

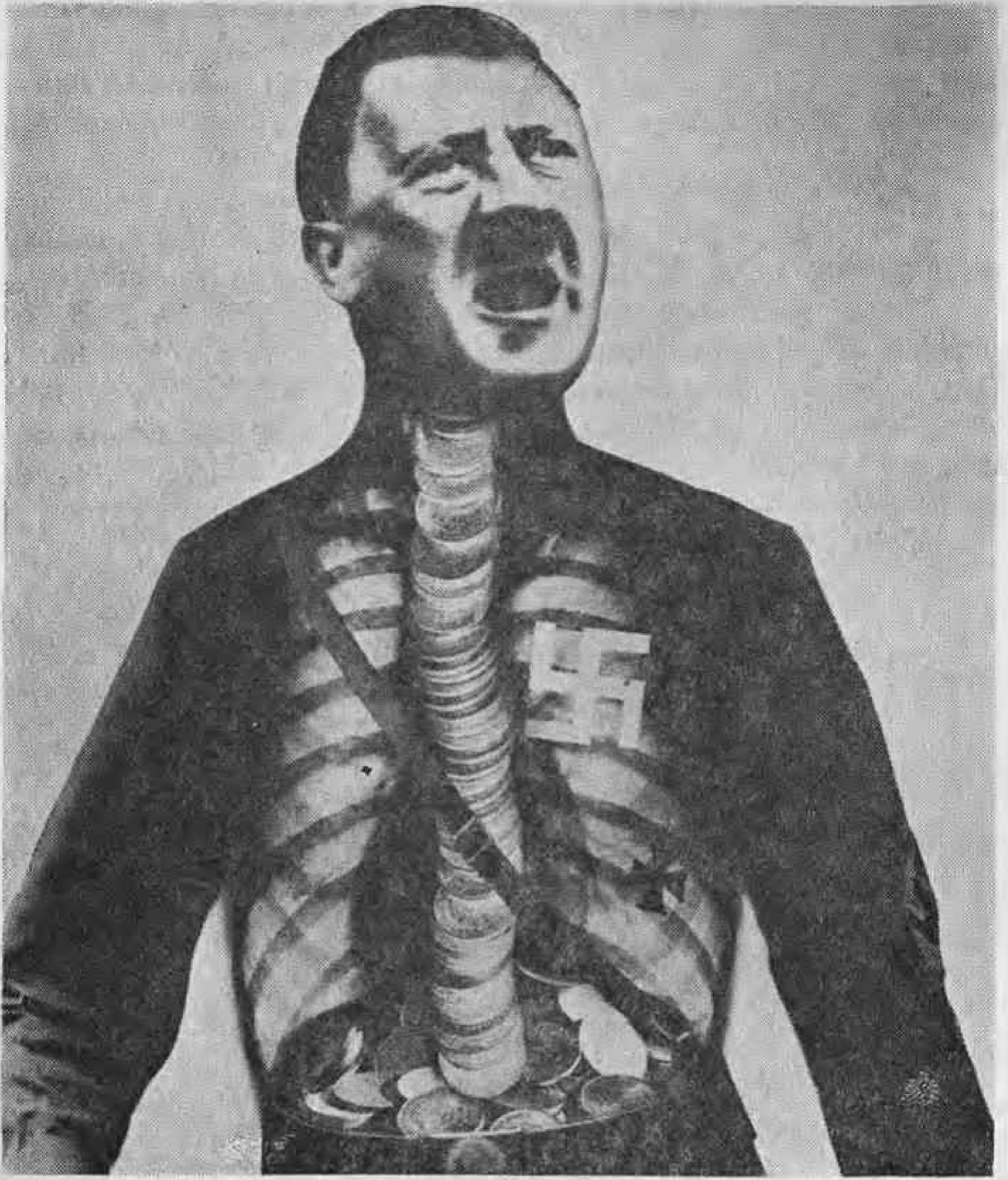
şıdığına inanıyoruz. Çünkü bu türlü öneri ve isteklerin, sanat üreticilerinin özgürlükçü ve demokratik uğraş ve savaşımlarına darbeler indireceği, ilerici sanat üreticilerine ancak sınırları hükümetçe tayin edilen koşullu yaşama hakkı tanıyacağı izlenimini vermektedir.

ANKARA SANAT TİYATROSU, bu izlenimini ve kaygısını size açıklarken 15 yıllık ilkeli varlığını korumaya kararlı ve açılış şöleninde «1871 Komün Günleri» yapıtını sergilemeye hazırdır.

Bütün bu düşünce ve görüşlerin ışığında, ANKARA SANAT TİYATROSU, ülkemizin tüm sanat ve kültür emekçilerimizi kapsayan, anayasal haklar ve özgürlükler temelinde güvenceli bir ortamın sağlanması yolunda tarafınızdan atılacak her adımın ve alınacak her kararın, halkına karşı duyduğu sorumluluğun doğal sonucu olarak desteklemeyi görev sayacaktır.

Bilgilerinize sunarız

Saygılarımızla.
ANKARA SANAT TİYATROSU ÇALIŞANLARI a.
Rutkay Aziz



17.7.1932 günlü Resimli İşçi Gazetesi'nde (AIZ) yayınlanan bu fotomontaj, kitleleri kızıştırma konusundaki gücü gözönüne alınarak afiş haline de getirildi. Afişin üzerinde **«Üstün-insan Adolf:»**, altında da **«altın yutar, teneke söyler!»** yazılıydı.

Bu afiş konusunda Heartfield'in kardeşi Wieland Herzfelde şunları anlatıyor: **«Tüm Berlin'i bu afişlerle donattık. Orada burada, afişin önünde kümelenen insanlar arasında şiddetli tartışmalar çıktı. Naziler afişi yırtmaya çalışırken onlara karşı olanlar da bunu önlüyorlardı. Çok geçmedi ki, her afişin önünde onu faşistlerden korumak için nöbet bekliyen genç komünistler belirdi. Bu gençlerin sanatla bilinçli bir ilişkileri yoktu, ama Heartfield'in sanatını kendi malları olarak, yok edilmesine izin verilemiyecek bir savaş silahı olarak görüyorlardı.»**

GÜNEY AFRİKA'DA KURTULUŞ HAREKETİ VE KÜLTÜR

KEORAPETSE KGOSİTSİLE

Sanat ve eğitim bir halkın değerlerinin dolayısıyla, kültürünün ifadesidir. Eski Mali'den bir destan olan SUNDİATA'da şair kendisini tanıtarak destana başlar. Kendisini tanıtırken yalnızca ailesinden değil (uzun bir şairler zincirini oluşturan), toplumuyla olan ilişkisinden ve görevindeki yeterliğinden de yola çıkar. Sonunda, halkın belleğinin (tarihinin) bir hazinesi olarak, geleceği biçimlendirme yolunda görüş berraklığına sahip olsunlar diye genç kuşaklara şimdiden geçmişi öğretir. Burada açıkça görülebiliyor ki bu kişi, hem şair, hem tarihçi, hem de filozof olarak bir öğretmendir; bu sanat didaktiktir. Daha sonra Sundiata'ya kendisinin Söz, Sundiata'nın ise Eylem olduğunu anlatır. Bu herhangi bir geleneksel Afrika toplumundaki şairdir. Çocukların şiirleri bile didaktik olabilir. Şu geleneksel Tswana çocuk şiirinde olduğu gibi:

TUZ VE IRMAK KUMU

Merhaba ırmak kumu.
Ben ırmak kumu değilim.
Irmak kumu değilsen nesin?
Ne miyim? Ben kumum.
Öyleyse neden benzeşiyoruz?
Benzeşmek mi, nasıl?
Renklerimiz benzemiyor mu?
Öyleyse renk aldatmış seni,
Renge güvenilmez.
Ama gerçekte sen ırmak kumusun.
Gerçekten ben ırmak kumu değilim.
Lütfen şaka yapma.
Ama şaka yapmıyorum.
Suda kaybolur musun?
Evet, senin gibi.
Peki nerde farkımız?

Gel, bir insan arayalım.
İnsan, lütfen, bize yardım et.
Nedir sorun?
Bana ırmak kumu diyen kumu bir dinle.
Bilgi eksikliği doğuruyor sorunu.
Tasları getirin ve su doldurun.
Göze aynı görüneceksiniz.
Şimdi öğrenin bunu.
Göz yargılar, dil de öyle.

Geleneksel toplumun yaşattığı değerlerin yaygınlaşmasını kolaylaştıran geleneksel kültürel kurumların varlığını da gösteriyor bu şiir. Sömürgecilerin ve emperyalistlerin hâlâ yıkmaya çabaladıkları bu kurumlardır. Sömürgeci ve emperyalist «kültür - yapımcılar»ı tarih boyunca, «Sanat sanat içindir,» «Saf sanat» vs gibi göz boyamalarla, en kaba düzeyde, sanatı toplumsal, ekonomik ve bunlarla ilgili temellerinden saptırmaya çalışmışlardır. David Ludden «Emperyalizm ve Güney Asya'da Emperyalizm ve Devrim adlı kitabında şu gözlemde bulunuyor: «Tiyatroyu, şarkıları, şiiri ve genelde sanatı politikayla ilgisiz kılmak yöneticilerin çıkarınadır. Böylece mutlak egemenliklerini güvence altına alırlar.» Ama biz Ludden'dan daha uyanık olmak zorundayız. Müzik, şarkı ve dans bile toplumsal amaçlara hizmet ederler. Sanatın ciddi bir çözümlemesi yapıldığında, **toplumsal** olan, sanat ürünü özgün ise, eğer bu ürün kaçak bir düş dünyası yerine gerçekliğin içinde karılmışsa, eninde sonunda her zaman siyasaldır. Bunu biraz daha açıklayalım. Sanatçı daktilosunun başına oturmadan, bir ezgiyi mırıldanmadan, boyasını ya da fırçasını eline almadan belli değerlere bağlıdır. Bu yüzden, sanatçının ürettiği, ister benimsesin, ister önersin, isterse karşı çıksın, belli değerlerdir. Öyleyse, her kültürel yaratı yaratıcısının adanmışlığı üstüne kesin bir yorumdur. Sözü şuraya getirmek istiyorum, örneğin, çağdaş Afrikalı bir şair ya da dünyanın herhangi bir yerindeki şair, çiçeklerden, ırmaklardan ya da en son saç stilinden duyduğu büyülenmeden daha fazlasını anlatmayan bir şiir üretmiştir. O zaman o şair dolaylı olarak emperyalizmin, sömürgeciliğin ya da yeni-sömürgeciliğin iğrenç gerçeklerini unutmamızı; çiçeklerin, ırmakların ya da günbatımlarının arkasındaki bulutları görmemizi ve nesnel gerçeklikten kaçmamızı söylemektedir. Bu kaçışçı tuzağın tehlikelerini, inanıyoruz ki, ortadan kaldırmak işi gün gibi ortadadır.

«Zulu Şiirleri»ne yazdığı önsözde ünlü Güney Afrikalı şair Mazisi Kunene şunları söylüyor: «Afrika halkının zapt altına alınması, misyonerlerin ve yöneticilerin geleneksel değerleri ortadan kaldırmak için çılgınca girişimlerine yol açmıştır. Kaçınılmaz olarak bu, yaratıcı güç olarak rol oynayan özel kurumların yıkılmasına neden olmuştur.

«Bu gözü dönmüş girişimler, Afrikalı kuklaların yardımlarıyla bugün de sürmektedir. Matanzima şunları söylerken işgalcilerinin sömürgen kültürünü de kabul ediyordu: 'Transkei halkı ve hükümeti doğal olarak, kişisel mülkiyetlerine büyük değer veren kapitalistlerdir. Bütün her şeyin dışında bizler materyalist değil, geçmişinde pek az şeyi olan insanlar olarak, batı tüketim toplumunun gittikçe bir parçası haline geliyor, emeğin meyvalarını değerlendiriyoruz. Aynı zamanda o, bu iğrenç kültürü teslimiyetle öne sürmekle kalmıyor, kök salacağını söylediği militan bir ajanlığı da öneriyor. Açık olan bir şey varsa bu dünyadaki Matanzimaların ve onların emperyalist ve sömürgeci efendilerinin utkuyu kazanamayacağıdır:

Ekim Devrimi'nden bu yana dünyanın yüzü değişti ve bu gezegende köleleştirilmiş halkın çoğunluğunu sağlamak için, emperyalistlerin ve kuklalarının çileden çıkmış girişimleri karşısında güçlü bir biçimde değişiyor. Cabral'ın dediği gibi «başlangıçta kültür vardı, sonunda da kültür var.» Afrika, Asya, Güney Amerika, Karayipler, hatta Kuzey Amerika'da haykırılan şey «ülkemizin üretici güçlerinin kurtuluşu, her tür emperyalist ya da sömürgeci egemenliğin yok edilmesi, halkımızın yeni sömürüden korunması için her önlemin alınması»dır. Halklarının ortak yaratıcılığını, yani kültürünü ifade eden yazarlar ve sanatçılar, devrimci değişime hizmet etmek için halk kitlelerinden, varlıkları olmaksızın hiç bir devrimci değişimin olamayacağı işçilerden ve köylülerden hiç de daha az zorunlu değildirler. Angolalı dönekler ve efendilerine yumruk üstüne yumruk indiren MPLA'nın önderi yoldaş Agostino Neto böyle bir şairdir. İkinci Dünya Savaşı'nda faşizmin yenildiği 1945 yılında Neto «Zorunlu Çalışma İçin Yola Çıkış» adlı bir şiir yazmıştı:

Sevgilisi
Sao Tome'den ayrıldı
denizlerin ötesine.
Ne zamana dek?
Uzaklarda, ufukta ansızın

güneş ve gemi
boğuldular
kararan sularda
yeryüzünü ve kadının ruhunu
karartan gökyüzünde
Hiç bir ışık yok
hiç bir yıldız
karanlık gökyüzünde
Yeryüzünde her şey bir gölge

Ve 1960 yılında Lizbon'da hapisanedeyken Neto «Acele» başlıklı bir şiir daha yazdı:

Başlatalım eylemi güçlü erkekler
dişe diş, göze göz
erkek erkeğe karşılık veren
hünerli adamlar
gelin çetin eylemine
halk ordusunun
kurtuluşu için
insanların
gelin kasırgalarla
sarsmak için bu uyuşukluğu

Neto'nun yapıtlarında duygusallık ya da ucuz heyecanlar yoktur. Zorunlu çalışma üstüne yazdığı şiirde de, Portekiz sömürgeciliğine ve faşizme karşı Angola halkına yaptığı çağrı şiirinde de bu böyledir.

Portekiz faşizminin Afrika'daki neşeli zamanlarında eski Portekiz sömürgelerinde yaşayan Afrikalıların gördüğü baskı ve şiddeti hatırlatmaya gerek yoktur. Güney Afrika, Namibia ve Zimbabwe'deki Vorster ve Smith rejimlerinin Beyaz Diktatörlükleri altında Afrikalıların katlandıkları vahşeti herkes bilir. Herkes bilir ki, yeni-sömürgecilikle birlikte emperyalistler ekonomik, askeri, siyasal ve ideolojik önlemleri, eski sömürgeleri ekonomik ve toplumsal olarak bağımlı kılmak, bunun yanısıra onların kültürel ve toplumsal ilerlemelerini geciktirmek amacıyla almaktadırlar. Ama bunlar ne der bir sanatçı için? Kültür zincirlenebilir mi? Bütün gücümüzle, HAYIR! diyoruz. Ekim 1917'den bu yana dünyamızın değişen yüzü davamızın yeterli desteğidir.

Yetenekli bir şair, ressam ve eylem adamı olan Barry Fein-

berg» «Şairlerden Halka» adlı kitabına yazdığı önsözde şöyle diyor: «Güney Afrika'daki çatışmanın çizgileri keskin bir biçimde çizilmiştir. Kavganın yaygınlaşmasıyla birlikte, halklarının çoğunluğuna, ulusal kurtuluş hareketlerinin amaçlarına ve Afrika Ulusal Kongresi'ne kendilerini adayan şairlere ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır.» Şairlerin çoğunluğu da kesinlikle bunu yapmaktadır. «Kara Sesler Haykırıyor!» adlı antolojide Ilva Mackay «Bütün Kara İnsanlara» adlı şiirinde diyor ki:

Gerçeği söyleyen diller
susturuldu
gerçek için
adalet için
sinsi düşmanlıklara sığınan
adamlarca.
AMA
gerçek işitilecek
onların dili olacağız.

Vorster diktatörlüğü kendi gerçeğini çok iyi biliyor ki, «Kara Sesler Haykırıyor!» basılışından birkaç ay sonra yasaklandı.

Güney Afrika'da diktatörlüğün barbar, zalim, baskıcı önlemlerine karşın ulusal kurtuluşu kendilerini düşünmeden destekleyen pek çok sanatçı ve aydın vardır. Bunlar çoğu Terörizm (Terörizm ve İşkence) Yasası uyarınca tutuklanmış, hapse atılmış, işkence görmüştür. FRELIMO'lu yoldaşların desteğinde düzenledikleri toplantılardan sonra SASO, BCP ve BAWU eylemcilerinin çoğu bu Yasa gereğince tutuklandı. Bunlar pek çok şeyle birlikte, bu yasa ve düzen karşısında halkı uyandırmak için şiirlerini, oyunlarını ve broşürlerini dağıttılar.

Güney Afrika'da kendisini davasına adamış, genç, sözü edilen şairler arasında Mongane Serote kuşağının lirik bir şairi olarak tanınır. Serote, Terörizm Yasası yüzünden hücre hapsinde, dokuz ay boyunca merhametsizce her gün işkencelere uğramıştır. Vorster rejimince susturulmuş çok yetenekli bir şair de Don Mattera'dır.

Sürgünde görevlerini yapan, yüzlerce Güney Afrikalı şair, romancı, tiyatrocu, gazeteci, müzikçi, şarkıcı, sinema oyuncusu ve profesyonel devrimci bulunmaktadır. Acısız olmasak da içimizi çekmiyoruz. Bunlar, savaşımın bir parçasıdır. Emperyalizm, sömürgecilik ve yeni-sömürgecilik karşısındaki kavga evrenseldir..

Bizler ortak arzu ve amaca bağlıyız. Bizler bir özür göstermeksizin partizanız. Barry Feinberg'in belirttiği gibi: «devrimci şair halkın daha iyi yaşam için olan düşlerini somutlar. Kurtuluş hareketi bu düşleri gerçekleştirmek için savaşır... Şairlerimiz savaşımımızın bu yeni aşamasının ışığı altında insanların duygularını ve uğraşlarını tanımlamaya yardımcı olmalıdırlar. «Kurtuluş hareketine kendilerini adamış olan aydınlar, yazarlar ve öteki sanatçılarla birlikte militanlarımız sömürünün bütünüyle ortadan kalkmış; ulusal ya da sömürgesel her türlü baskının kayıtsız şartsız yok edilmesi; üretim araçlarının halk kitlelerine, işçilere ve köylülere devredilmesi için savaşıyor. Onlar, MPLA'lı yoldaşlarımızca açıkça gösterildiği gibi, iç ve dış düşmanlarımızın saldırısı karşısında devrimci kazanımların yitirilmemesi için dövüşüyor. Kısacası, bizler sosyalist kültürün, yani çalışan halkın kültürünün yaratılmasına adadık kendimizi. Başlangıçta kültür vardı, sonunda da kültür var.

(Çeviren: E. A.)



Reichstag yangını duruşmasıyla ilgili bir fotomontaj. Göring ile Dimitrof karşı karşıya.

HABERLER

ALVARO CUNHAL «SANAT EMEĞİ»NE İYİ DİLEKLERİNİ BELİRTEN BİR MESAJ GÖNDERDİ

com os melhores cumprimentos

ÁLVARO CUNHAL

apraducé o envio de "sanat emeği" de 6.8.78

Dergimizin 6. sayısında desenlerine yer ayırdığımız Portekiz Komünist Partisi Genel Sekreteri Alvaro Cunhal «SANAT EMEĞİ»ne iyi dileklerini ve tebriklerini belirten bir mesaj göndermiştir.

Alvaro Cunhal'ın gönderdiği bu kısa ama çok değerli mesajın fotokopisini yayınlamaktan kıvanç duyuyoruz.

ORHAN TAYLAN DÜNYA SENDİKALAR FEDERASYONU'NUN «AFİŞ YARIŞMASI»NDA BÜYÜK ÖDÜL ALDI

Prize in the international competition for the best poster on the occasion of the 9th World Trade Union Congress

On the occasion of the 9th World Trade Union Congress, an international competition for the best poster devoted to the trade union struggle against capital, for peoples' democratic rights and liberties, peace and social progress and the workers' united action was organised by WFTU.

During the Congress, an exhibition was set up in the Congress Hall and was very well received by many delegations and participants at the Congress.

According to the competition rules, the WFTU Secretariat decided to award the following prizes to the artists of the best

ORHAN TAYLAN, Turkey
EVGUENI ABEZGOUS, USSR
HUGO GELLERT, USA
are invited by the WFTU to spend a week in

RUDOLF MIKYSKA, Czechoslovakia
RUDOLF KNEDLHANS, Czechoslovakia
M. G. GUNDASA, Sri Lanka
SEMEN RAEV, USSR
P. JUNGK, Australia
IVAN KREMLACEK, Czechoslovakia
TOTKO QUSEMARLIEV, Bulgaria
PAVEL MATUSKA, Czechoslovakia
VASSIL MIOVSKY, Czechoslovakia
VLADIMIR CHARVAT, Czechoslovakia
KRZYSZTOFORSKI, Poland
KOTARBINSKI, Poland
CTC - Cuba

Dergimizin Yazı Kurulu üyesi, ressam Orhan Taylan Dünya Sendikalar Federasyonu tarafından 9. Dünya Sendikalar Kongresi nedeniyle düzenlediği, sermayeye karşı sendikal savaşım, halkların demokratik hakları ve özgürlükleri, barış ve toplumsal ilerleme ve işçilerin eylem birliği konulu afiş yarışmasında «Büyük Ödül» kazanmıştır.

«Büyük Ödül» kazanan üç sanatçı, Orhan Taylan, Evgueni Abezgous (SSCB), Hügo Gellert (ABD) DSF tarafından Aralık ayında Prag'a davet edilmiştir.

Yukarıda DSF'nin organı «Flash» dergisinde konuyla ilgili çıkan haberin kupürünü yayınlıyoruz.

TYS 2. BAŞKANI ŞÜKRAN KURDAKUL'LA BİR KONUŞMA



SANAT EMEĞİ: Ağustos ve Eylül ayları içinde TYS'nin bazı etkinlikleri oldu. Özellikle İzmir Fuarındaki imza günleri önemli olmalı. Bu etkinlikler hakkında bilgi verebilir misiniz?

ŞÜKRAN KURDAKUL: İzmir Enternasyonal Kültür Fuarında TYS' nin geçen yıl olduğu gibi bir kitap sergi pavyonu açılmıştır. Bu yıl bu pavyona 28 yayınevi stant kiralamak suretiyle katıldı. Aldığımız ilk haberler geçen yıla oranla sergiyi ziyaret edenlerin daha büyük orana ulaştığı kitap satışlarının da % 20-25 civarında arttığı biçimindedir. Bildiğiniz gibi TYS olarak yalnız İzmir Fuarında kitap sergisi düzenlemiyoruz. Kış içindeki çalışmalarımızda özellikle Ankara Sanatseverler Derneğinde ve Kartal Kültür Şenliklerinde hem kitap imzalamak yolu ile hem imzaya katılan arkadaşlarımızın okurları ile geniş söyleşi olanakları hazırlamakla bu etkinliği daha ziyade kültürel alışverişin somutlanması biçiminde anlıyoruz. Gelecek yıl öyle sanıyorum ki İzmir Fuarında da bu yıl küçük bir örneğini sunmaya çalıştığımız saat 5 - 6 arasında yazarlarımız gene okurlarının sorularını yanıtlayacaklar. İzmir Fuarında pavyonu daha genişletmek suretiyle yazarlarla okurlar arasında söyleşi olanaklarını hazırlamak başlıca amacımız.

SANAT EMEĞİ: Bulgar Yazarlarının TYS'nin konuğu olarak Türkiye'yi ziyaretleri hakkında söyleyeceklериniz var mı?

KURDAKUL: Yıl içinde imzaladığımız karşılıklı kültür anlaşması uyarınca Türkiye'ye gelen Matey ŞOPKİN 1938 yılında doğmuş. 1957 yılında Orta Mimarlık okulunu bitirdikten sonra 2 yılı askerlikte geçmiş. Sonradan meslek değiştirmeye karar vererek Bulgar Edebiyatı ve Dili Fakültesine girmiş. Bitirdikten sonra 4 yıl Sofya radyosunda redaktörlük, daha sonra 3 yıl Bulgar Yazarlar Birliğinde sekreter yardımcılığı yapmış. 1969-72 arasında EDEBİYAT CEPHESİ gazetesinde redaktörlük yapmış 1972'den bu yana Bulgar Yazarlar Birliği Şiir ve Çocuk Edebiyatı bölümünün sekreteri olarak çalışıyor. 15 şiir kitabı bir deneme kitabı var. Şiir kitaplarından başlıcaları «20 Yaşın Baharı» (1959), «Gecenin Kanı» (1966), «Ruhsal Anlamlar» (1966) «Kantar» (1972), «Savaş Meydanının Şerefi» (1978) Deneme kitabının adı da «Nisan Şenliği» 1976'da çıkmış.

Konuk olarak gelen diğer arkadaş Gerço ATANASOF. 1931 doğumlu. 1949 yılında liseyi bitir-

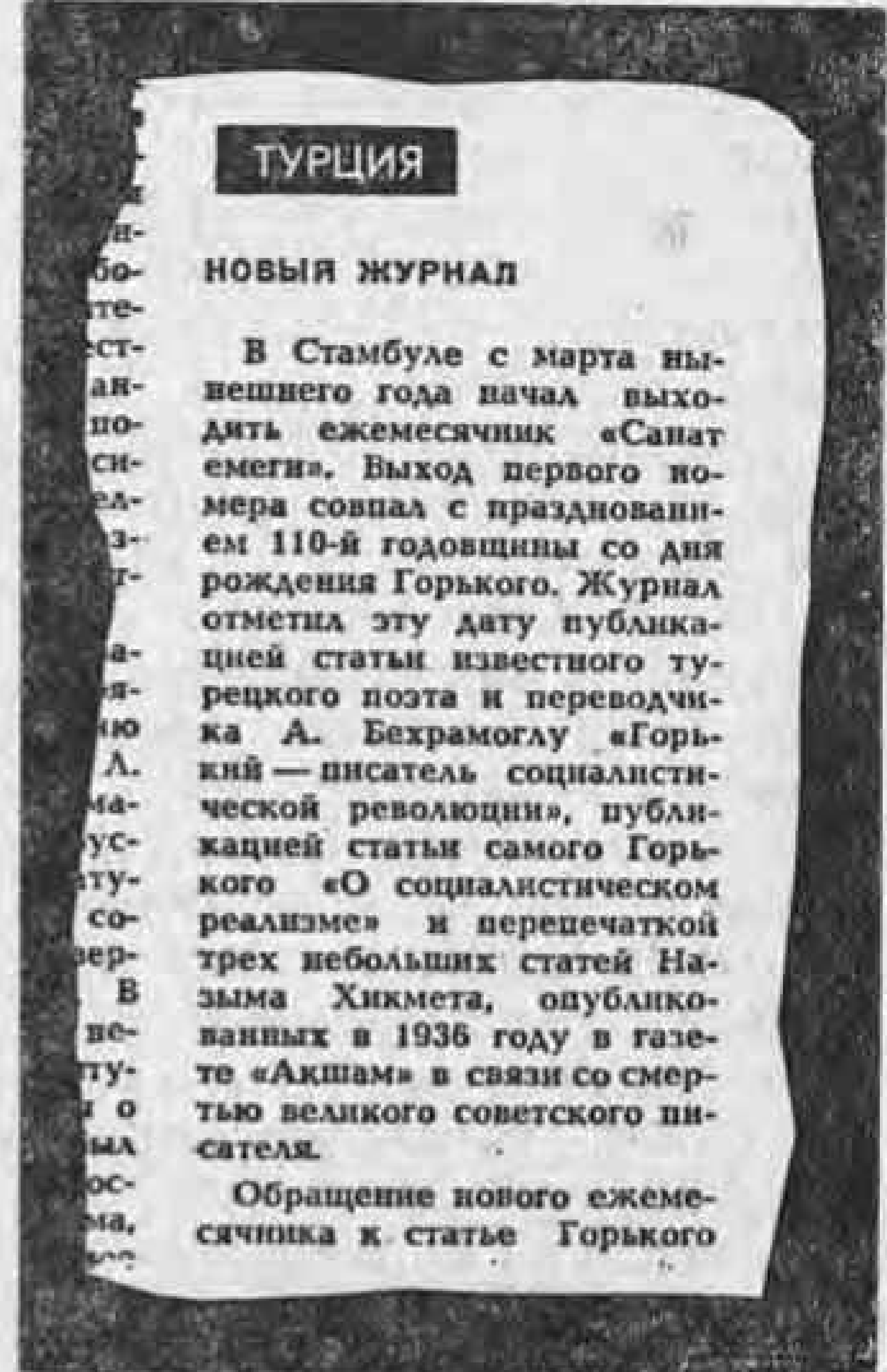
miş. Daha sonra Leningrad Üniversitesinde Ekonomi Politik öğretiminden geçmiş. 1954 yılında bu fakülteyi bitirmiş. Sofya GENÇLİK - EDEBİYAT dergisi redaktör yardımcılığı, HALK GENÇLİĞİ gazetesi redaktörlüğü yaptıktan sonra 1968 - 71 yılları arasında diplomat olarak çalışmış 1971 - 75 yılları arasında da EDEBİYAT CEPHESİ gazetesinin redaktörlüğünü yapmış. 1975 - 78 yılları arasında da Bulgaristan'ın en önemli dergilerinden biri olan EYLÜL adlı edebiyat ve sanat dergisinin redaktör muavinliğini yapıyor. Belirttiğim gibi kendileri 10 gün misafirimizdir. Her gün İstanbul'un Kültür Kurumlarına ilişkin programlar yapılmıştır. TYS'ye bağlı dil bilen arkadaşlar kendilerini gezdiriyorlar. 18 Eylül günü saat 10.30'da bir taraftan TYS üyeleri ile tanıştırma amacı ile bir taraftan da kendilerinin gazetecilerle tanıştırılması amacı ile İstanbul Tabibler Odasında bir toplantı oldu.

SANAT EMEĞİ : Önümüzdeki aylarda TYS ne gibi etkinlikler gösterecek. Programınızın genel çizgileri nelerdir?

KURDAKUL : Son kongremizden sonra oluşturulan yönetim kurulu çalışmalarına başladığı zaman 2 yıllık bir çalışma dönemine ilişkin bir çalışma raporu hazırlamıştı. Geçen gün kendiliğimden ben bu raporda ileri sürdüğümüz çalışma biçimlerinin hangilerinin uygulandığını saptamaya çalıştım. Memnuniyetle gördüm ki, özellikle sendikanın kamu oyuna mal olmasına yardımcı olan topluluğa açık, kamuya açık toplantılarda hem sayısal bakımdan hem nitelik bakımından büyük bir artış ve doyumluluk vardır. Özellikle Nazım Hikmet, Sabahattin Ali gibi çağdaş Türk edebiyatına damgasını basmış yazarlarımız bu çalışma dönemi içinde 2 kez anılmışlardır. Arkadan yitirdiğimiz Ceyhun Atuf KANSU'nun ölümünü takip eden 3 gün içinde Üsküdar Şehir Tiyatrosunda büyük bir toplantı düzenlenmiştir. Bunların yanı sıra Kemal TAHİR, Orhan KEMAL, Nurullah ATAÇ, ve şimdi hatırlayamıyacağım edebiyatımızın büyükleri adına aktif toplantılar yapılmıştır. Geçen yıl 9 Eylülde Fatih Şehir Tiyatrosunda emperyalizme karşı savaşımızın 55. yıldönümü dolayısiyle EMPERYALİZM VE EDEBİYATIMIZ konulu toplantı düzenlenmiştir. Bu verdiğim kısa dökümden de görüldüğü gibi TYS kamuoyuna açık toplantılarda özellikle daha genişleme çabası göstermektedir. Saptadığı çalışma biçimlerinden biri de «Yazar haklarını bir yönteme bağlama» esasına yönelikti. Bu amaçla kış içinde Üniversite Profesörlerinin konu ile ilgili uzmanlarının da çağrılı olarak bulunduğu YAZAR HAKLARI VE SORUNLARI sempozyumu düzenlenmiştir. Bunun arkasından çeviri kurulumuz çevirmenlerin kendi özel sorunlarını ve yayıncılarla olan ilişkilerini saptamak üzere bir çeviri sempozyumu düzenlemişlerdir. Yönetim kuruluna bağlı olarak çalışan aktif kurullarımızdan Tiyatro Yazarları Kurulu yıl içinde 35-40 tiyatro yazarını birleştiren bir toplantı düzenleyerek kendi mesleksel sorunlarının saptamasını yapmışlardır. Yine geçtiğimiz 6 aylık dönemde çeviri kurulumuzun çalışmaları ve karşılıklı müzakereleri sonucu ailesi çevirmen Hasan Ali Ediz'in kitaplarının telif hakkını sendikamıza bağışlaması yoluyla her yıl bir «Hasan Ali Ediz Çeviri Armağanı» kurulmasına ilişkin anlaşma yapılmıştır. Dış ilişkiler kurulumuzun sendikamızın

tüzüğünün «amaç» maddesinde belirlenen komşu ülkelerle karşılıklı kültür anlaşmaları sağlama konusundaki çalışmaları sonuçlanmış. Önce Sovyet Yazarlar Birliği ile sonra Bulgar Yazarlar Birliği ile daha sonra Romen Yazarlar Birliği ile eşit şartlarda karşılıklı kültür anlaşması imzalanmıştır. Sözünü ettiğim programda sanıyorum uygulanması henüz gerçekleştirilemeyen bir nokta kitabevleri ile ve yayımcılarla yazarlar arasındaki ilişkileri güvence altına almasını düşündüğümüz bir tip anlaşması vardır. Açık yürekle ortaya koymak gerekir ki bu tip anlaşmasının oluşturulması yayınevi sahipleri ile imzalanması henüz gerçekleştirilmemiştir. Öyle sanıyorum ki kongreye kadarki 6 aylık dönemde bunu da Yazar Hakları Kurulumuz sağlama başarısını gösterecektir. Aynı zamanda Yazar Hakları Kurulumuzun şimdi karar aşamasında olan gerçekleştirilmeyi bekleyen yeni bir çalışması vardır. Bu da «Kitap ve Yayın Kooperatifi» hazırlığıdır. Bu hazırlıkta bakanlığın onayından geçmiş bulunmaktadır. Gene bu çalışma dönemi içinde sanıyorum yıl sonuna doğru eğer çağrılı ülkeler kabul ederlerse İstanbul'da BALKAN YAZARLAR BİRLİĞİ toplantısı yapılması için hem Kültür Bakanlığı nezdinde hem de ilgili ülkelerin yazarlar birliklerine çağrıda bulunulmuştur. Öte yandan Ekim ayının ilk haftasında gene Bulgar Yazarlar Birliği ile karşılıklı kültür anlaşmamızın bir maddesi uygulanacak. İstanbul'da «Çocuk Edebiyatı» konulu bir karşılaşma düzenlenecektir.

«SANAT EMEĞİ» İNOSTRANNAYA LİTERATURA'DA


ТУРЦИЯ

НОВЫЙ ЖУРНАЛ

В Стамбуле с марта нынешнего года начал выходить ежемесячник «Санат емеги». Выход первого номера совпал с празднованием 110-й годовщины со дня рождения Горького. Журнал отметил эту дату публикацией статьи известного турецкого поэта и переводчика А. Бехрамоглу «Горький — писатель социалистической революции», публикацией статьи самого Горького «О социалистическом реализме» и перепечаткой трех небольших статей Назыма Хикмета, опубликованных в 1936 году в газете «Акшам» в связи со смертью великого советского писателя.

Обращение нового ежемесячника к статье Горького

Sovyetler Birliği'nde yayınlanan 1.000.000 tirajlı İnostrannaya Literatura (Yabancı Edebiyat) adlı aylık derginin eylül 1978 tarihli sayısında, yabancı ülkelerden sanat haberleri bölümünde, dergimizin çıkış haberine geniş yer verilerek şöyle deniliyor:

«İstanbul'da bu yılın mart ayından beri «Sanat Emeği» adıyla yeni bir aylık dergi yayınlanmaya başladı. Derginin 1. sayısının çıkışı, Gorki'nin 110. doğum yıldönümüne rastlıyordu. Dergi bu tarihi, tanınmış Türk şair ve çevirmeni A. Behramoğlu'nun «Sosyalist Devrimin Yazarı Maksim Gorki» adlı makalesiyle, Gorki'nin «Sosyalist Gerçekçilik Üzerine» adlı makalesiyle ve Nazım Hikmet'in 1936 yılında «Akşam» gazetesinde, büyük Sovyet yazarının ölü-

müne ilişkin olarak yayınladığı üç küçük makalesinin yeniden yayınlanışıyla andı. Yeni aylık derginin Gorki'nin «Sosyalist Gerçekçilik Üzerine» adlı makalesine yönelişi bir raslantı değil. Dergi kurucularının, 1. sayının çıkışına ilişkin çıkış bildirilerinde, sanat anlayışlarında yöntem olarak sosyalist gerçekçiliği benimsemiş oldukları açıkça belirtiliyor.»

Çıkış bildirimizden geniş bir alıntı yaptıktan sonra, İnostrannaya Literatura şöyle devam ediyor: «İlk çıkan sayıya bakarak, aylık derginin, çevresinde gerçekten de tüm tanınmış ustaları toplamaya yönelmiş olduğu görülüyor. Yazı kurulunda üç şair, A. Kadir, A. Behramoğlu ve Barış Pirhasan ile iki eleştirmen, Asım Bezirci ve Orhan Taylan yer almakta. Dergi yazarları arasında (Sovyet okurunun «Kara Vagon» adlı yapıtıyla tanıdığı) öykü yazarı Bekir Yıldız, yaygın bir ün sahibi olan türkücü Ruhi Su, yazar ve senarist Vedat Türkali ile Türkiye edebiyat ve sanatının diğer ilerici eylemcileri bulunmakta.»

İFSAK FİLM ÇALIŞMALARINA BAŞLIYOR

Kısa adı İFSAK olan İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği bundan böyle, fotoğraf çalışmalarının yanısıra film çalışmalarına da geniş yer vermeyi kararlaştırmış ve bir *Sinema BÖLÜMÜ* oluşturmuştur.

Perşembe günleri 18.30'dan sonra dernek salonunda çalışmalarını sürdürmeye başlayan Sinema Bölümünün programında, 1. Kurslar açmak 2. Film çalışmalarını örgütlemek 3. Konferans ve yarışmalar hazırlamak 4. Kitaplık ve arşiv oluşturmak 5. Film gösterileri düzenlemek gibi etkinlikler yer almaktadır.

Sinema sanatına ilgi duyan tüm amatörlere yararlı olacağı saptanan film çalışmaları için ayrıntılı bilgi P.K. 174 - SİRKECİ adresinden istenebilir.

150. DOĞUM YILDÖNÜMÜNDE LEV TOLSTOY, TÜM DÜNYADA ANILIYOR



«Savaş ve Barış», «Anna Karenina», «Diriliş» gibi 19. yüzyıl Rus ve dünya edebiyatının dev yapıtları arasında yer alan ünlü romanların yazarı, Lenin'in «Rus devriminin aynası» diye nitelendirdiği büyük Rus yazarı Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828 - 1910), 150. doğum yıldönümünde tüm dünyada anılıyor. Yaşam ve yaratıcılığı üzerine özel yayınlar yapılıyor, dergiler özel sayılar düzenliyor.

Dünya gerçekçi edebiyat mirasının en büyük ustaları arasında yer alan Lev Tolstoy üzerine, gerek içinde bulunduğumuz yıl, gerekse daha sonraki sayılarımızda, aydınlatıcı, geniş incelemeler ve çeviriler yayınlayacağımızı okurlarımıza duyururuz.

20. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE JOHANNES BECHER



Çağdaş Alman edebiyatında sosyalist gerçekçi kuramın uygulayıcılarından, ünlü şair, yazar ve kuramcı Johannes Robert Becher, 20 yıl önce (11.10.1958) ölmüştü.

Bir memur ailesinin çocuğu olan J. Becher (doğ. 1891), filoloji ve felsefe öğrenimi görmüş, ilk şiir kitaplarında, Alman dışavurumculuğunun (ekspresyonist) sol kanadı içinde yer almıştı. Bağımsız Sosyalist Partisine katılan, Spartaküs birliği içinde yer alan Becher, daha sonra Komünist Partisine girmiş ve Merkez Komitesi üyeliği yapmıştır.

1927-28 yıllarında devlete karşı komplo düzenlemekle suçlanan Becher uluslararası ilerici güçlerin desteği ile kurtulmuş, Nazilerin iktidara gelişlerinden sonra yurt dışına çıkarak çeşitli ülkelerde ve bu arada Sovyetler Birliğinde uzun süre kalarak, çıkardığı yayın organlarıyla faşizme karşı savaşım vermiştir.

İlk şiir kitaplarından sonra, Almanya'daki devrimci yükseliş dönemi olan 1918 - 1923 yıllarında yayımladığı «Herkese!», «Sonsuz Bir İsyanda», «Tanrı Adına» gibi şiir kitaplarında Spartaküslerin yiğitliğine övgü, kaynaklandığı başlıca konular ve duygulardır. Bu dönem şiirlerinde de yine dışavurumcu sanat anlayışı egemendir.

1920 yılında Marksist - Leninist öğretiyi öğrenmeye yönelen Becher'in bu çabası, «Banker Savaş Alanını Dolaşıyor» vb. anlatı yapıtlarındaki gerçekçi eğilimle yansıdı. Fakat yine bu yıllarda ve 1930'larda yazdığı şiir ve destanlarda bu kez şematik ve slogansal bir yapı egemen oldu.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Becher'in şiirsel ustalığı doruğa varmaktadır. Klasik geleneğe yönelen şair, tümünü «Şiirlerle Roman» başlığı altında topladığı sone ve baladlarını yazdı bu yıllarda. 1940 yılında ise «Veda» adlı otobiyografik romanı yayınlandı.

Nazizmin yenilgisinden sonra Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne dönen Johannes Becher, çeşitli kültür kurumlarında yönetici olarak çalıştı, 1954 yılında ölümüne kadar ülkesinin kültür bakanlığı görevini yürüttü. Ünlü besteci Hans Eisler'le birlikte yaptıkları «Alman Halk Şarkıları» halk ve özellikle gençlik arasında büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Yazarın ayrıca çok sayıda oyunu ve sosyalist gerçekçi kuram ve estetik üzerine önemli incelemeleri vardır.

GÖRSEL SANATÇILAR DERNEĞİ, ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ AÇILIŞ / SERGİSİNİ BOYKOT ETTİ

G.S.D. Yönetim Kurulu Atatürk Kültür Merkezi yöneticilerinin antidemokratik uygulamaları üzerine tüm sanatçılara aşağıdaki duyuruyu yapmıştır:

«Ülkemizde yakın zamanlara dek görsel sanatlar alanında jüri işlevinin gereksinildiği pek çok konularda tek seçicilik yöntemi uygulanılmaktaydı. Sanat alanında gelişen koşullar bu yöntemin sağlıksızlığını ortaya koydu. Demokratik bir seçicilik yönteminin oluşturulması doğrultusunda, Görsel Sanatçılar Derneği tek seçicilik yerine demokratik bir yöntemle seçilecek olan ve görsel sanatlar alanında eğitim yapan kurumlarla Görsel Sanatçılar Derneği'nden oluşan bir kurula verilmesini önerdi. Bu öneri son kez 4 haziran 1978'de toplanan genel kurulumuzda yinelenerek basın aracılığı ile kamuoyuna duyuruldu. Bu ilke doğrultusunda, başta Kültür Bakanlığı olmak üzere çeşitli kurumlarla olumlu çalışmalar yapıldı.

Kültür Bakanlığı, halka yeniden açılması nedeniyle Atatürk Kültür Merkezi yönetiminden bir plastik sanatlar sergisi düzenlemesini istemiştir. Atatürk Kültür Merkezi sorumluları ise, Görsel Sanatçılar Derneği, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu ve Devlet Resim Heykel Müzesinden bazı kişilere sergiye katılacak sanatçıları saptamak üzere çağrıda bulunmuştur.

Atatürk Kültür Merkezinde bu konuda yapılan toplantıda Görsel Sanatçılar Derneği temsilcisi aşağıdaki önerilerde bulunmuştur:

1) Sergiye katılma duyurusunun basın yolu ile tüm sanatçılara iletilmesi,

2) Jüri üyelikleri için yapılan çağrıların kişiler yerine kuruluşlara yapılması,

3) Kuruluşların temsilcilerinden oluşturulacak bir «sergi oluşturma kurulu»nun jüri üyelerini ve sergi yöntemlerini saptaması,

4) Sergiye katılacak yapıtların sigortalanması.

Buna karşın, önerilerimiz gözardı edilmiş ve yine tek seçicilik yoluna gidilmiştir. Diğer jüri üyelerinin de önerdikleri sanatçı adları sansür edilerek jürinin işlevi ortadan kaldırılmıştır.

Sanatçıların demokratik hakları doğrultusunda yapılan bu çalışmalara karşın, böylesine önemli bir kültür kurumunda kişisel tutumların sonucu olarak geniş sanatçı çevrelerinin önemli istemleri yadsınmaktadır.

Görsel Sanatçılar Derneği olarak, çağdaş geçerliliği olmayan tek seçicilik gibi anti-demokratik uygulamalara karşı direnmek üzere, tüm sanatçıları bu sergiye katılmamaya çağırırız.»

KİTAPLAR

SOSYALİZM VE KÜLTÜR

«Sanat halkındır. Sanatın kökleri geniş işçi kitlelerinin en yoğun olduğu yerde bulunmalıdır. Sanat kitlelerin duygularını, düşüncelerini, istemlerini birleştirmeli onları yüceltmelidir...»

«LENİN»

Sovyet kültürü, sanatı Türkiye halkınca yeterli ölçüde tanınmıyor. Daha önce Sovyet Edebiyatından roman, öykü vb. çevirilerin olmasına karşın Sovyet sanatını, edebiyatını gelişim sürecinde anlatan çeviriler oldukça yetersiz. «Sosyalizm ve Kültür» altmış yıllık deneyimi olan Sovyet kültürünü, sanatını tanıtıcı bir kitap.

«Sosyalizm ve Kültür» SSCB Sanat Tarihi Enstitüsünün Y. Surovtsev başkanlığındaki uzmanlarınca hazırlanmış. Kitap altı bölümden oluşmakta. Edebiyat, tiyatro, sinema, müzik, görsel sanat dallarının - devrimden önceki sanatı da bir ölçüde inceleyerek - izlediği gelişim sürecini, sanatın halk kitleleriyle nasıl kaynaştığını, sanat ile sosyalizm ilişkilerini, sosyalist gerçekçiliği ve çokuluslu Sovyet Kültürünü inceliyor.

Kitapta, Sosyalist Hümanizmanın sanata girmesinde, Sovyet sanatının biçimlenmesinde, sanat deneyiminin zenginleştirilmesinde Sovyet sanatçılarının çabaları... Özellikle NEP döneminde, partiye bağlı, Markscılığı - Lenincilıği benimsemiş sosyalist gerçekci sanatçıların, «goşizm»den etkilenmiş küçük-burjuva akımlara (proletkült gibi), Troçkist sanatçılara karşı verdikleri kararlı savaşımları... Sovyet sanatının gelişim süreci dönemlerle inceleniyor, dönemlerin özellikleri ve bu dönemlerin sanatçıları yapıtlarıyla okuyucuya sunuluyor.

Geçmişten devralınan sanatın yeniden değerlendirilmesi, onun demokratik, gerçekci unsurlarından yararlanılması ve SBKP'nin - özellikle Sovyet Edebiyatının gelişimini anlatan bölümünde - bu konudaki görüşleri, girişimleri, kararnameleri yer yer sergileniyor. Yine aynı biçimde uluslararası ilişkilere ve diğer ülkelerde Sovyet Sanat deneyiminden nasıl yararlanıldığına da değinilmiş.

Sovyet sinema, tiyatro, müzik vb. sanat yapıtları, kapitalist ülkelerde bile çok sevilen, izlenen yapıtlar. «Sovyet Müziği Üzerine Notlar» başlıklı bölümde B. Yarustovsky, uluslararası müzik festivallerindeki Sovyet Müziğinin konumunu incelerken bir kaç anısını anlatıyor.

«Bir kez Los Angeles'de uluslararası bir müzik festivaline katılmıştım... Bana şunlar söylendi: Sovyet Müziğini çok seviyoruz, çünkü bu müzik insanlığa karşı güçlerin saldırganlığına karşı olan, insanda insanca olan her şeyi savunmak için sesini yükseltebilmektedir. Bu müziğin duygusal çekiciliği bizi bu yüzden etkiliyor.»

Sovyet Müziğinin, genelde Sovyet Sanatının bu kadar sevilmesinin nedenini yazar; Sovyet sanatçısının kendine, çevresindekilere veya küçük bir sosyal gruba değil, geniş halk kitlelerine seslenebilmesiyle açıklıyor.

Kitabın en çarpıcı yanı çokuluslu sanat - kültür olgusu... Bu çokuluslulük Sovyet Sanatına üslûp, akım ve yaklaşım çeşitliliği kazandırmış. Genel olarak Sovyet Sanatı sergilenirken, Sovyetler Birliği'ni oluşturan onbeş cumhuriyetin sanatçılarından ve yapıtlarından örnekler vererek her sanat dalının - kitapta incelenen - çokuluslu oluşundaki - çokuluslu sinema, çokuluslu tiyatro vb. - sosyalist gerçekçiliğin birleştirici özelliği her bölümde tekrar tekrar incelenmiş.

Sanat ve Sosyalizm başlıklı son bölümde Y. Kuzmenko «Hegel'in estetiğini çıkış noktası alıyor ve Avrupa'daki burjuva devrimlerinin sanata yansımasından başlayıp - Don Kişot ve Hamlet örnekleriyle - Marksçı - Leninci estetiği zaman zaman Hegel'in estetiği ile karşılaştırarak «Sanat ile Sosyalizm ilişkisini» belirliyor.

Sanatın toplumda yerinin ne olduğunu, sosyalizmin insana, kültüre, sanata ne kazandırdığını, sosyalist kültürün oluşum sürecini, sosyalist gerçekçi sanatı ve çokuluslu Sovyet Kültürünü öğrenme yolunda okunması gereken bir kitap.

ATİLLA BİRKİYE

«Sosyalizm ve Kültür» SSCB Sanat Tarihi Enstitüsü, Çev. Ş. Salma, Konuk Yayınları, Ağustos 1978.

GÖRSEL SANATÇILAR DERNEĞİ'NDE

RESİM VE DESEN ÇALIŞMALARI

Genç sanatçı adayları için temel bilgiler, sanatçılar için düzenli çalışma olanakları

Başvuru;

Hergün 9.00 — 18.00

G.S.D. Merkezi:

Spor Cad. Abacı Latif Sok No: 2 Valideçeşme, Beşiktaş

IN THIS ISSUE

p. 3 Lately, a series of TV advertisements have surprised turkish audiences not accustomed to hearing the name of the country's national poet Nazım Hikmet on the air. A well-selling newspaper, *Milliyet*, was to publish the memoirs of a Zekeriya Sertel, one-time editor/ Owner of a progressive daily, *Tan*, demolished in 1945 by ultra-nationalists basked by the government.

Sertel had employed Nazım in the 30's and befriended him. Later, in the 40's while Nazım was in jail, the relationship had continued. The reminiscences of those years were to be published in a book entitled «The Giant With The Blue Eyes» by the journalist.

Nazım had left Turkey in the early 50's to be followed shortly by Sertel. They met frequently in Europe, in the Soviet Union and elsewhere. Hence the title of the new series. «The Last Years Of Nazım Hikmet».

A few years back, Sertel returned home, his unofficial banishment 'miraculously' lifted. He was honoured, respected by the progressive wing as a sort of a latter day Odysseus.

And then, slowly but surely, suspicions about his views began to haunt the ciritical eye. He was overzealous to critisize the Soviet Union and took every opportunity to do so. Cospiciotsly well-versed in the aggrandisement of the virtues of social democracy or 'socialism, Swedish style' his antisovietism led to its natural consequence; anticommunism. The least that was expected of his was to air his views with a level of competence. But of no avail was this expectation. When «The Last Years Of Nazım Hikmet» appeared in print, a blatant sensationalism that one is accustomed to see in cheap rightwing papers shocked even those with a hint of a sense of respect for the Poet.

Why did he do it? Why did Sertel use Nazım Hikmet as a vehicle to mount his antisovietic, anticommunistic propaganda together in a hodge-podge of overt exaggerations, speculations and out out lies? The rusty arsenal of reaction is full of 'memoirs' of this kind. But the use of a man who became the symbol of the struggle of the laboring masses not only in Turkey but all the world against fascism, capitalism and imperialism; a symbol of national independence, of patriotic love as a front for smearing the very ideals he fought for is something new, in the vein of the neutron bomb.

Had Sertel penned his anticommunistic opinions without hitching them to Nazım who would have read them? Who would have been interested in his cliches and let this commerce prosper? Could Judas go on with his profitteering and sell his lies about a dead 'friend' for his fifty pieces of silver had he just recounted his personal experiences?

«Nazım,» Sertel remembers, «was supposed to have run away from police oppression in İstanbul. But the police here (i.e; the Soviet Union) was more brutal, more cruel.»

«The Uzbeks... had shown me the cotton fields and the textile mills but they had not reported how the Uzbek people wene exploited,» he notes.

«There are villages, like Kırcaeli, near the Turco-Bulgarian border full of Turkish people. In the event of a war, Bulgaria can not trust them. They would have to be gotten rid of,» he speculates.

And tales and stories beyond the possibility of proof about Nazım in European countries. How prosperous the workers are in Austria, in Finland as compared to the workers of socialist countries. How heartbroken was Nazım when he noted the difference. His bitterness in not being able to report the truth back in the Soviets, his deluding himself in finding reasons for the situation... etc. etc... In short the portrait of a man who left his country for one where he expected to see his ideals realized, noticed the failure but had nowhereelse to fall back to.

Works of this kind do not deserve to be refuted. Let it suffice to note that there is not a jot of evidence to back Sertel's opinions in any of the poems, articles, plays that Nazım wrote and these are the material which history will judge both Nazım and the other one.

p. 7 «It is certain that one day...»
A poem by Server Tanilli, professor of humanities, shot down by fascist bullets, crippled for life from the waist down, living in medical care in London. No government communiques to tell us of his state of health, but his poems and lasting vigor. His adress is : Hospital Stoke Mendeville - London

p. 8 Individualism and Fascism
An article by member of the editorial board, A. Behramoğlu, expressing his views on the novel «As Paris Falls» by İlya Ehrenburg.

p. 15 A poem by Faruk Ergöktaş.

p. 16 An article by political cartoonist Tan Oral on «Democratisation and the Humour of Cartoons»

p. 26 First short story of Mehmet Baraklı who promises to be a leading contender in this field.

p. 33 The tricks of 'photo - montage' at work from the portfolio of the portfolio of the famous John Heartfield.

p. 37 Ten Poems by young poets.

p. 44 An article by Yakup Şahan entitled, «How to evaluate Ruhi Su?» Discussing the music of the contemporary folk singer.

p. 52 An interview with Rutkay Aziz, the artistic director of the last remaining unsubsidized progressive 'private' theater group, The Ankara Art Theatre. The occasion for the interview stemms from the 'politic' ousting of the group from the festival to be held in the Atatürk Cultural Center to be reopened soon.

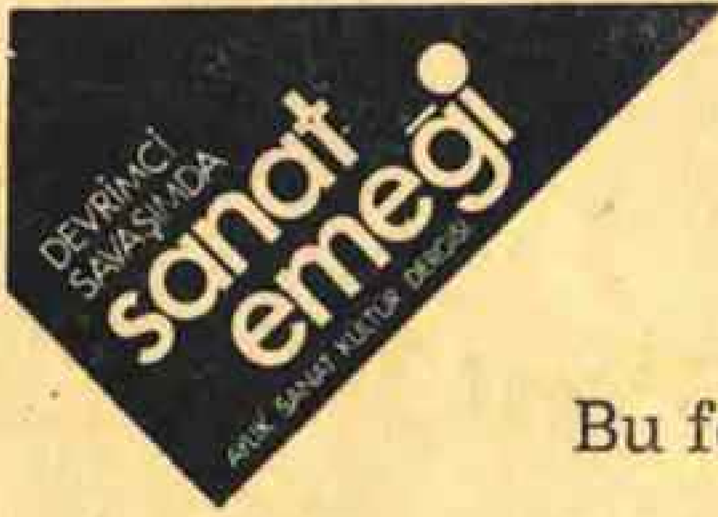
p. 61 An article by South African critic Keorapetse Kgositsile translated from the quarterly LOTUS.

SANAT EMEĞİ OKUYANLAR ÇOĞALSIN

TANITIN

YAYGINLAŞTIRIN

ABONE OLUN



ABONE OLMAK İÇİN

Bu formu doldurup gönderiniz

ADI SOYADI : ... ...

ADRES : ... ...

... ...

ABONE SÜRESİ	ABONE BAŞLANGIÇ SAYISI :
☐ 6 AYLIK : 100 TL	HAVALE TARİHİ :
☐ 12 AYLIK : 200 TL	İMZA :

Yurtdışı için iki katıdır.

Abone ücretinizi, Sanat Emeği P.K. 1339 Sirkeci - İstanbul, adresine Posta havalesi ile, veya, Hasan Barış Pirhasan - 10 91 26 nolu Posta çekine ücretsiz olarak yatırabilirsiniz.

NAZIM HİKMET
ŞİİRLER
KENDİ SESİNDEN

Dağıtım: TEMEL DAĞITIM

sanat emeği

KASETLERİ

FİYATI: 20 LİRA



John Heartfield: «GEÇİT YOK!»

Sanat Emeği'nin armağanıdır



A. Tassos: «Angela Davis» Tahta Oyma

Sanat Emeği'nin armağanıdır



Vladimir Tatlin : 3. Enternasyonal Anıt Projesi 1919

Sanat Emeği'nin armağanıdır